Yapay Zeka Çağında Sosyal Sorunlar ve Sosyal Politika-I

Editör: Mehmet YILMAZ

ÖZGÜR YAYINLARI

Yapay Zeka Çağında Sosyal Sorunlar ve Sosyal Politika-I

Editör:
Mehmet YILMAZ

ÖZGÜR YAYINLARI

Published by
Özgür Yayın-Dağıtım Co. Ltd.
Certificate Number: 45503

15 Temmuz Mah. 148136. Sk. No: 9 Şehitkamil/Gaziantep
+90.850 260 09 97
+90.532 289 82 15
www.ozguryayınlari.com
info@ozguryayinlari.com

Yapay Zeka Çağında Sosyal Sorunlar ve Sosyal Politika-I

Editör: Mehmet YILMAZ

Language: Turkish-English
Publication Date: 2026
Cover design by Mehmet Çakır
Cover design and image licensed under CC BY-NC 4.0
Print and digital versions typeset by Çizgi Medya Co. Ltd.

ISBN (PDF): 978-625-8998-44-3

DOI: https://doi.org/10.58830/ozgur.pub1256

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0). To view a copy of this license, visit https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/ This license allows for copying any part of the work for personal use, not commercial use, providing author attribution is clearly stated.

Suggested citation:
Yılmaz, M. (ed) (2026). *Yapay Zeka Çağında Sosyal Sorunlar ve Sosyal Politika-I*. Özgür Publications.
DOI: https://doi.org/10.58830/ozgur.pub1256. License: CC-BY-NC 4.0

The full text of this book has been peer-reviewed to ensure high academic standards. For full review policies, see https://www.ozguryayinlari.com/

ÖZGÜR YAYINLARI

Ön Söz

Sanayileşme sonrası bilgi toplumunun geldiği aşama günümüzde Endüstri 4.0'dan sonra Toplum 5.0 olarak isimlendirilmektedir. Bu aşamada dijitalleşme ve yapay zeka kavramları ön olana çıkmaktadır. Dijitalleşme kısaca bilginin dijital formata çevrilmesi şeklinde tanımlanabilir. Ancak bu kavram, sosyal hayatın, iş hayatının, insanlar ve makineler arası etkileşimin ve sosyalleşmenin dijital teknolojiler etrafında yeniden yapılandırılma sürecini de ifade etmektedir. Yapay zeka ise bilindiği üzere, makinelerin veya yazılımların; öğrenme, akıl yürütme, problem çözme ve karar verme gibi insan zekasına özgü bilişsel işlevleri taklit etme yeteneği şeklinde ifade edilmektedir. Bu çerçevede dijitalleşme ve yapay zekanın bir araya gelmesiyle ortaya çıkan yeni Toplum 5.0 aşaması "siber alan ile fiziksel alanın tam entegrasyonuyla (Nesnelerin İnterneti, Yapay Zeka, Büyük Veri) insan refahının odağa alındığı toplum yapısı" olarak tanımlanmaktadır. Gelinen gelişim safhası her ne kadar "insan refahının öncelendiği toplum yapısı" olarak ifade edilse de maalesef kendi içinde riskleri, handikapları ve sorun alanlarını da barındırmaktadır.

En büyük handikap, bütün toplumların en uçtaki kılcal damarlarda yer alan verilerinin dahi "büyük veri" güzellemesi altında bu teknolojiyi yaratanların eline geçmesi riski dolayısıyla mahremiyet ihlali ve kişisel verilerin işlenmesi, satılması ya da çalınması sorunudur. Bu bağlamda bir diğer önemli sorun "kişisel refah" sağlamak adına kendi mahremiyetimizi bizim ifşa ediyor olmamızdır. Bu sorun "gözetim kapitalizmi" olarak kavramsallaştırılabilir.

İkinci önemli sorun, dijital/sanal bağımlılık problemidir. Sosyal medya algoritmalarının kişisel kullanım alışkanlıklarını takip ederek kullanıcıları platformlarda daha uzun sürelerde kalmak üzere yönlendirmek üzere kurgulandığı; bu kurgunun haz, neşe, merak, öfke vb. duygusal tepkilerle desteklendiği ve böylece "dijital kumar makineleri" gibi bağımlılık oluşturmaya yönelik olarak çalıştığı çeşitli araştırmalarda ortaya konmaktadır. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de 2026 yılı TÜİK ve BTK verilerine göre internette geçirilen süre 4 saatten fazlası akıllı telefonlardan olmak üzere, günlük 7 saati geçmiş durumdadır. Bu bağımlılığın "patlamış mısır beyni" olarak da ifade edilen"beyin çürümesi" problemine yol açtığı belirtilmektedir. Burada "yapay yalnızlık", "dijital izolasyon" "sanal zorbalık" gibi kavramlar öne çıkmaktadır. Sosyal izolasyon ve atomizasyonun fiziksel

toplumsal etkileşimleri azaltması ya da neredeyse ortadan kaldırması, bireyleri sokakta dolaşan adeta bir "zombi"ye dönüştürmekte ve çocuk, genç, yaşlı farketmeksizin dijital şiddet sarmalına sürüklemektedir. Akran zorbalığı, kadına yönelik şiddet, yaşlılara yönelik ekonomik istismar ve dolandırıcılık vakalarının yaygınlaşmasının altında yatan nedenlerden biri de söz konusu "dijital izolasyon" ve "dijital narsizm"dir.

Bir diğer önemli sorun alanı, bilginin güvenilirliğini yitirmesi, dezenformasyon ve toplumsal kaos riskinin artmasıdır. Kitleler 2-3 dakikalık bir video ya da bir iki cümlelik bir sosyal medya mesajıyla çok çabuk maniple edilebilmektedir. Başka önemli bir sorun alanı, yapay zeka ve robotik endüstrisiyle birlikte teknolojik işsizlik riskinin ortaya çıkmasıdır.

Bu kitapta yapay zeka çağında ortaya çıkan yeni nesil sosyal sorunlardan birkaçı beş ayrı bölümde ele alınmaktadır. Birinci bölümde Dr. Mehmet Yılmaz tarafından dijitalleşme ve yapay zeka uygulamalarının yaygınlaşmasıyla birlikte ortaya çıkan yeni riskler ve sosyal sorunlar tartışılmakta ve genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

İkinci bölümde Dr. Arif Akbaş, iklim krizinin yarattığı belirsizliklerden hareketle oluşturulan küresel bir risk olarak "gelecek korkusu" ve "korku toplumu" kavramları üzerinde durmaktadır. Üçüncü bölümde Nesrin Yazar, teknolojik değişim çerçevesinde nesiller arası etkileşim ve kuşak farklarını örnek olaylar üzerinden değerlendirmektedir. Her neslin kendine özgü sosyalleşme örüntüleri, sosyal-siyasal olayları ve kendi sosyalleşme biçimlerinden hareketle çeşitli toplumsal olaylara verdikleri tepkiler örnek vakalarla resmedilmektedir. Bu bağlamda iki ve üçüncü bölümler dijitalleşme ve yeni sosyal sorunların altyapısı açısından birbirini destekleyici sosyolojik analizler barındırmaktadır.

Kitabın dördüncü bölümünde Dr. Cumhur Havan, "Women's Integration in Migration Contexts: Violence, Digital Vulnerabilities and Hybrid Social Policy Responses in Türkiye" (Göç Bağlamında Kadınların Entegrasyonu: Şiddet, Dijital Kırılganlıklar ve Türkiye'de Hibrit Sosyal Politika Yanıtları) başlıklı İngilizce makalesinde göçmen kadınlara yönelen şiddet ve özellikle dijital şiddet ve ayrımcılık sorunları üzerinde durmakta; bu sorunlara yönelik sosyal politika önerilerinde bulunmaktadır.

Kitabın beşinci ve son bölümü ise yapay zekanın istihdam ve işgücü piyasaları üzerindeki etkilerine ayrılmıştır. Dr. Sergen Gürsoy, "yaratıcı yıkım" olarak adlandırılan teknolojik işsizlik ve ortaya çıkan yeni fırsatları sosyal politikanın dönüşümü çerçevesinde ele almaktadır.

İçindekiler

Ön Söz iii

Bölüm 1

Dijitalleşme ve Yapay Zeka Uygulamalarının Ortaya Çıkardığı Yeni Nesil Sosyal Sorunlar: Genel Bir Değerlendirme 1
Mehmet Yılmaz

Bölüm 2

Küresel Risk Toplumu: İklim Krizi, Belirsizlik ve Korku Sosyolojisi 17
Arif Akbaş

Bölüm 3

Dijitalleşme ve Algoritmik Bilgi Bağlamında Kuşakların Dönüşümü ve Kuşaklararası Etkileşim 43
Nesrin Yazar

Bölüm 4

Women's Integration in Migration Contexts: Violence, Digital Vulnerabilities and Hybrid Social Policy Responses in Türkiye 61
Cumhur Havan

Bölüm 5

Yapay Zekâ Çağında Sosyal Risklerin Yeniden Dağılımı: İstihdam Riskleri ve Sosyal Politikanın Dönüşümü 81
Sergen Gürsoy

Bölüm 1

Dijitalleşme ve Yapay Zeka Uygulamalarının Ortaya Çıkardığı Yeni Nesil Sosyal Sorunlar: Genel Bir Değerlendirme

Mehmet Yılmaz[1]

Özet

Dijitalleşme ve yapay zeka teknolojileri, modern toplumun işleyişini kökten değiştirirken, geleneksel sosyal sorunların ötesinde "yeni nesil" karmaşık problemlere zemin hazırlamaktadır. Bu çalışma, teknolojik ilerlemenin toplumsal dokuda yarattığı dönüşümleri; sosyal medya manipülasyonu, narsisizm, dijital izolasyon ve algoritmik ayrımcılık gibi temel eksenler üzerinden genel bir değerlendirmeye tabi tutmayı amaçlamaktadır.

Çalışma kapsamında, bireyin toplumsal beklentilere uyum sağlamak amacıyla inşa ettiği "persona"nın (maske), dijital platformlarda nasıl bir zorunluluk haline geldiği ve bu durumun kültürel narsisizm ile kendine yabancılaşmayı nasıl tetiklediği analiz edilmektedir. Özellikle sosyal medya algoritmalarının bireyleri onay bağımlısı haline getirerek "yankı odalarına" hapsetmesi, toplumsal kutuplaşmanın ve dezenformasyonun ana kaynağı olarak ele alınmaktadır. Yapay zeka uygulamalarının, eğitildikleri veri setlerindeki önyargıları devralarak dezavantajlı gruplar aleyhine algoritmik dışlanma yaratması ve Shoshana Zuboff'un kavramsallaştırdığı gözetim kapitalizmi çerçevesinde insan davranışlarının ticari meta haline getirilmesi, çalışmanın kritik tartışma noktalarını oluşturmaktadır.

Ayrıca, teknolojiye erişimden bağımsız olarak gelişen dijital izolasyon ve yalnızlık olguları, toplumsal bir patoloji olarak incelenmekte; yapay zeka refakatçilerinin insani bağların yerini almasının yarattığı "ilişkisel insansızlaşma" riskine dikkat çekilmektedir. Deepfake ve video enjeksiyon saldırıları gibi yeni nesil siber tehditlerin, sadece bireysel güvenliği değil, toplumsal hakikat algısını da sarsması çalışmanın güncelliğini pekiştirmektedir. Sonuç bölümünde, bu sorunlarla mücadele edebilmek için "algoritmik şeffaflık", "eleştirel dijital vatandaşlık" ve "insan odaklı teknoloji regülasyonları" gibi sosyal politika önerileri sunulmaktadır.

1 Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü, mehmety@ksu.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-5710-5263

https://doi.org/10.58830/ozgur.pub1256.c5109

Giriş

Sanayi devriminin başlamasıyla birlikte tarım toplumu dönemini ifade eden geleneksel toplumlarda, insanın ve toplumların doğa ve doğal olanla kurduğu içsel ve Tanrı kaynaklı dikey "kutsal kozmos" ilişkisi, yerini faydacı ve sömürgeci bir ilişkiye bırakmıştır. Geleneksel dünya görüşünde bütün yaratılmış, insanın kendi bedeni de dahil olmak üzere, bir "emanet" (vedia) olarak görülürken sanayi toplumunda "kaynak" olarak görülmeye başlanmış ve dikey ilişki yatay/faydacı bir ilişkiye dönmüştür.

18. yüzyılda buhar gücüyle başlayan ve insanın doğa ile kurduğu kozmik bütünlüğün ilk kırılma noktası olan sanayileşme serüveni (Endüstri 1.0), günümüzde yerini siber-fiziksel sistemlerin ve algoritmik karar alma mekanizmalarının domine ettiği bir evreye (Endüstri 5.0 veya Toplum 5.0) bırakmıştır (Bölükbaşı, 2021; Aydın, 2025; Koç ve Teker, 2019). Bugün geldiğimiz noktada, Endüstri 4.0'ın sunduğu teknolojik altyapı, Japonya'nın önerdiği "Toplum 5.0" (Süper Akıllı Toplum) vizyonuyla birleşerek; teknolojinin sadece üretim bandında değil, insan refahını odağa alan toplumsal bir düzlemde kullanılmasını vaat etmektedir. Sanayi Devriminden günümüze endüstrileşme ve teknolojik değişim safhaları ve bu gelişmelerin neden olduğu sosyal sorunlar Şekil 1'de kronolojik olarak gösterilmektedir:

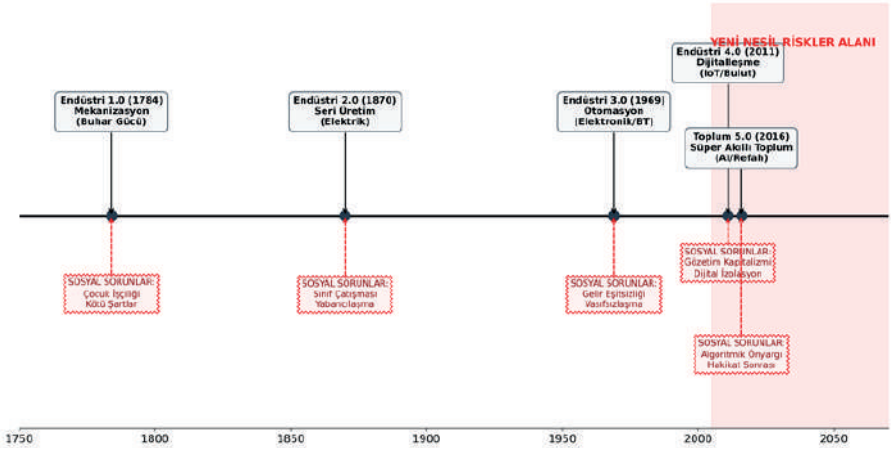

Şekil-1: Sanayi Devrimlerinden Günümüze Teknolojik Değişim ve Sosyal Sorunlar

Kaynak: Bölükbaşı, 2021 ve Aydın, 2025'ten tarafımızca geliştirilmiştir.

Gelinen noktada insan refahını önceleme vaadi, beraberinde daha önce tecrübe edilmemiş, karmaşık ve çok katmanlı krizleri de getirmektedir. Dijitalleşme, sadece verinin format değiştirmesi değil, sosyal hayatın ve

insan etkileşiminin dijital teknolojiler etrafında yeniden yapılandırılmasıdır. Bu sürecin "aklı" olan yapay zeka ise, öğrenme ve karar verme gibi insani yetileri taklit ederek toplumsal düzenin başat aktörü haline gelmiştir. Bu iki gücün birleşimi, bir yandan refah ve kolaylık sunarken, diğer yandan mahremiyetin ihlali, veri sömürgeciliği ve gözetim kapitalizmi gibi yapısal sorunları tetiklemektedir.

Günümüz toplumunda bireyler, "kişisel refah" ve "erişilebilirlik" uğruna kendi mahremiyetlerini gönüllü olarak ifşa ederken; sosyal medya algoritmaları, insan psikolojisinin zaaflarını kullanarak bireyleri "dijital kumar makineleri"ne hapseden bir bağımlılık sarmalı yaratmaktadır. 2026 yılı verilerinin de teyit ettiği üzere, ekran başında geçirilen sürenin artışı; toplumu "patlamış mısır beyni" (popcorn brain), dijital narsizm ve derin bir sosyal izolasyon riskiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu durum, fiziksel bağların kopmasına ve bireyin toplum içinde "yapay bir yalnızlığa" sürüklenmesine neden olmaktadır.

Bunun yanı sıra, dezenformasyon ve yapay zeka manipülasyonları, hakikat algısını aşındırarak toplumsal kaos riskini artırmakta; otomasyon ise "teknolojik işsizlik" korkusu üzerinden gelecek kaygısını derinleştirmektedir. Dolayısıyla, dijital dönüşümün yarattığı bu "yeni nesil sosyal sorunlar", sadece teknik birer aksaklık değil, müdahale edilmesi gereken acil sosyal politika alanlarıdır.

Bu kitap, dijitalleşme ve yapay zekanın toplumsal dokuda yarattığı bu tahribatları beş temel boyutta ele almaktadır. Çalışmanın amacı, teknolojik determinizmin yarattığı riskleri analiz etmek ve Toplum 5.0 vizyonuna ulaşabilmek için gereken insancıl ve hibrit sosyal politika önerilerini tartışmaya açmaktır.

Bu bölümde dijitalleşme ve yapay zeka uygulamalarının yol açtığı yeni nesil sosyal sorunlar genel alarak değerlendirilmekte ve söz konusu sorunlarla ilgili kavramlaştırma çalışması yapılmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda önce sosyal ilişkiler bağlamında yapay yalnızlık ve dijital izolasyon kavramları üzerinde durulacaktır. Bu başlıkta dijital narsizm kavramı da ele alınacaktır. Çalışmanın devamında veri gizliliği ihlalleri anlamında mahremiyet sonu, dezenformasyon, sanal dolandırıcılık (deepfake) ve hakikat-sonrası (post-truth) kavramları incelenecektir. Çalışmada son olarak dijital gözetim, dijital uçurum, algoritmik önyargı ve teknolojik işsizlik sorunları irdelenecektir.

Dijitalleşme ve Yapay Zeka Sonrası İnsan: Sosyal İlişkiler ve Psikolojik Dönüşüm

Yabancılaşmanın Ötesi: Yapay Yalnızlık, Dijital Narsizm ve Dijital İzolasyon

Endüstri 2.0 sonrası modern toplumda gündeme gelen yabancılaşma kavramı, kökenlerini Hegel'in "Mutlak Ruh"un dışsallaşması felsefesinden alan, felsefi, sosyolojik ve psikolojik boyutları olan çok katmanlı bir kavramdır. Marx gibi düşünürlerin temsil ettiği nesnel yaklaşım, yabancılaşmayı kapitalist sistemdeki ekonomik sömürü ve emeğin metalaşması üzerinden açıklarken; Durkheim gibi isimler bunu toplumsal kuralsızlık (anomi) olarak ele alır (Günalan ve Göktürk: 2006).

Öznel ve sosyo-psikolojik yaklaşımlarda ise yabancılaşma; güçsüzlük, anlamsızlık ve kendine yabancılaşma gibi duygusal durumlarla tanımlanır. Fromm ve Seeman gibi düşünürlere göre modern insan, yarattığı teknolojik dünyanın ve tüketim nesnelerinin kölesi haline gelerek dünyayı kendine yabancı bir yer olarak deneyimler (Göktürk, 2021).

Yabancılaşma, insanın kendi özünden, emeğinden veya yarattığı değerlerden koparak bunlara yabancılaşmasını ifade eden, Hegel'in temellendirdiği ve Marx'ın kapitalist üretim ilişkileri bağlamında ekonomik bir sömürü aracı olarak tanımladığı çok boyutlu bir kavramdır. Sosyolojik açıdan Durkheim'ın anomi kavramıyla toplumsal kuralsızlığa, Fromm ve Seeman'ın yaklaşımlarıyla ise bireyin tecrit edilmişlik ve güçsüzlük hislerine odaklanan bir bunalım halidir. Günümüzde teknolojik ve kültürel dönüşümlerle derinleşen bu süreç, Ahmet İnam'ın belirttiği üzere bireyin kendi içsel değerleriyle bağını koparak varoluşsal bir bütünlük yitimi yaşaması şeklinde tezahür etmektedir. (Günalan ve Göktürk, 2006; Yılmaz, 2021; Yakut, 2020; Göktürk, 2021).

Yapay Yalnızlık ve Dijital İzolasyon

Dijitalleşme ile birlikte sosyal medyaların ve yapay zeka algoritmalarının yabancılaşma olgusunu daha da pekiştirdiğini söylemek mümkündür. Fakat aynı zamanda yabancılaşmanın boyutlarından biri olan yalnızlaşma ve izolasyonu artırdığını söylemek de mümkündür. Nitekim, son yıllarda, sosyal izolasyonu azaltmaya yönelik stratejiler, yalnızlığı bozulmuş sosyal tanınma ilişkilerinin bir belirtisi olarak ele alıp, dijital çağın getirdiği "karanlık yüzüne" odaklanmaktadır. Bu yaklaşımlar; bireyin metalaşması, hızlanma ve toplumsal atomizasyon gibi yabancılaşma olguları çerçevesinde dijital yalnızlığı anlamlı bağların değişimi olarak incelemektedir. Bu analizden yola çıkarak, "toplumsal atomizasyon" kavramını sosyal politika önerilerinde mahalle kültüründen kopuşu açıklamak için kullanmak mümkündür (Jacobs, 2024).

Yalnızlık sadece fiziksel bir tek başınalık değil, "anlamlı ilişki kurma yetisindeki bozulma" olarak tanımlanabilir. Bu durumu üç antropolojik temele dayandırmak mümkündür: İnsanların ilişkisel varlıklar olması, karşılıklı empati ve saygıya dayalı sosyal onay/tanınma ihtiyacı ve acı çekebilen duyarlı varlıklar olmaları. Bu bağlamda yalnızlık, bireyin hem kendisiyle hem de dünyayla kurduğu bağı sakatlayarak bilişsel ve duygusal süreçlerini olumsuz etkileyen, psikososyal sağlığı tehdit eden bir durumdur (Jacobs, 2024).

Yalnızlığın en ayırt edici özelliği, fiziksel çevreden ziyade ilişkinin niteliğiyle ilgili olmasıdır. Kişi tek başınayken yalnızlık hissetmeyebileceği gibi, kalabalıklar içindeyken beklediği derinlikte ve kalitede bir bağ kuramadığı için şiddetli bir yalnızlık duyabilir. Sonuç olarak yalnızlık, sosyal bir boşluktan ziyade, mevcut ilişkilerin arzulanan anlam ve değer düzeyine ulaşamaması durumudur.

Günümüzde, bireyselleşme ile beraber insanlar yapay zeka robotlarla daha fazla haşir neşir olmaktadırlar. Yapay Zeka Refakatçileri (AIC) denen bu makineler, sadece birer cihaz değil, insan öznesinin "tekilleşmesine" (singularization) hizmet eden "kültürel makineler" olarak tanımlanmaktadır. Kahve makinesi veya süpürgeden farklı olarak bu "teknik ötekiler", insanların onlara anlam yüklemesi sayesinde güçlü duygusal tepkileri ve bağlanmayı tetikleyebilmektedir (Jacobs, 2024). İnsanların robotlarla evlenmesi (Hatsune Miku örneği) (BBC, 12.11.2018), robot evcil hayvanlar için cenaze törenleri düzenlemesi (Sabah, 05.05.2018) veya Replika gibi botlarla romantik ilişkiler kurması (Hürriyet, 30.07.2023), bu dijital varlıkların "insanmış gibi" muamele görmeye başladığını kanıtlamaktadır. AIC'lerin cazibesi bazen tam da yapaylıklarından (yani "mış gibi" yapmalarından) kaynaklanır. Birçok kişi, diğer insanlarla paylaşamadığı mahremiyeti veya alamadığı performansı bu robotlarda bulduğunu düşünmektedir. Ancak bu durum, toplumsal onay ve refakat pratiğimizde kalıcı ve köklü değişimlere yol açma potansiyeline sahiptir; çünkü insan ilişkileri yerini "as-if" (sanki öyleymiş gibi) bir simulasyona bırakmaktadır (Jacobs, 2024)

Dijital izolasyon kavramı, erişimden ve aşırı içselleştirmekten kaynaklanan dijital yalnızlıktan bağımsız olarak temel dijital iletişim araçlarıyla sınırlı etkileşimden veya hiç etkileşim kurmamaktan kaynaklanan, bağlantılı ancak kavramsal olarak farklı bir psikososyal olguyu, yani bir sosyal kopukluk durumunu tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu terim; akıllı telefonlar, bilgisayarlar, e-posta ve internet gibi modern iletişim araçlarına erişimi olmayan veya bunları kullanmaktan kaçınan bireylerde meydana gelen sosyal kopukluğu ifade eder. İnsan etkileşimini geliştirmek için tasarlanmış olsalar da, bu teknolojiler yanlış kullanıldığında veya erişilemez olduğunda paradoksal olarak yalnızlığı ve sosyal izolasyonu artırabilir (He, 2025).

Dijital Narsizm ve Dijital Şiddet

Sosyal medya kullanımı ile narsisizm arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalarda, Akkaş, Bakırtaş ve Çiftçi (2020) tarafından yapılan çalışmaya göre; bireylerin Instagram'ı "bilgi edinme", "havalı görünme", "onaylanma/ belgeleme" ve "yenilikçilik" gibi motivasyonlarla kullandığı saptanmıştır. Balcı ve Sarıtaş'ın (2019) araştırması, narsisizm düzeyi ile sosyal medya kullanımı arasında doğru orantılı bir ilişki olduğunu ve artan narsisistik eğilimlerin sosyal medyada kendini gösterme arzusunu tetiklediğini ortaya koymaktadır. Çalışma, sosyal medyanın narsisistik özellikleri sergilemek için bir araç işlevi gördüğünü ve bu durumun kullanım yoğunluğunu artırdığını göstermektedir.

Günümüzde sosyal medya ve narsisizm ilişkisini bireysel bir bozukluktan ziyade kültürel bir dönüşüm olarak ele almaktadır. Tan ve Yavuzcan (2024), Alanka, Cezik (2016) ve Çakmak'ın (2018) çalışmalarına atıfta bulunarak, narsisizmin toplumu değiştiren kültürel bir fenomene dönüştüğünü vurgulanmaktadır. Tan (2022) tarafından yürütülen araştırmada ise sosyal medyanın, narsisistik davranışın dört temel unsuru olan "amaç", "kaynak", "itki" ve "nesne" faktörlerini barındırarak bu davranışlar için nasıl bir "ayna" görevi gördüğü incelenmiştir.

Narsisizm ve toplumsal uyum süreçlerini Jungiyen psikolojideki "Gölge" (Shadow) ve "Persona" (Maske) arketipleri üzerinden analiz etmek mümkündür. "Gölge", insanın en temel hayvani doğasını, dürtülerini ve toplum tarafından kabul görmeyen (şiddet, ahlaksızlık, aşırı arzular gibi) karanlık yanlarını temsil eder. Birey, kültürel narsisistik davranışlar sergileyerek "Persona"sını (toplumsal maskesini) ne kadar güçlendirirse; yani toplumun beklentilerine, rollerine ve sergilenen sahneye ne kadar uyum sağlarsa, kendi karanlık yanından (Gölge arketipinden) o kadar uzaklaşır. Psikologlar ve sosyologlar, modern bireyin bu ilkel ve yıkıcı dürtülerle yüzleşmek yerine, narsisistik bir kimlik inşa ederek bu "Gölge"den kaçınmayı tercih ettiğini vurgulamaktadır (Tan ve Yavuzcan, 2024).

Engin Geçtan'a (1982) göre Persona, toplumun bireyden beklediği rolleri oynaması için ona dayattığı bir maskedir. Bu maskenin temel amacı başkaları üzerinde belirli bir etki yaratmaktır ve genellikle kişinin gerçek benliğini gizler. Tehlike, bireyin egosu ile bu maskeyi (persona) özdeşleştirmesiyle başlar; kişi oynadığı rolü gerçek kişiliği sanmaya başladığında kendine yabancılaşır ve özerk bir birey olmak yerine toplumun sığ bir yansımasına dönüşür. Nietzsche ise bu durumu "maskelerin surat, suratların maske haline gelmesi" olarak betimleyerek, modern toplumda maskesiz var olmanın imkansızlığına dikkat çeker (Göktürk, 2021). Sosyal medya tam da insanların bu maskeyi takarak narsistik pozlar verdiği geniş bir arenayı andırmaktadır.

Sosyal medya ve dijitalleşmenin ortaya çıkardığı bir diğer sorun dijital şiddettir. Dijital şiddetin önemli bir boyutu olan Teknoloji Aracılığıyla Kadınlara ve Kız Çocuklarına Yönelik Şiddet (TF VAWG) ve Teknoloji Aracılığıyla Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet (TF GBV) olarak da tanımlanan kırılgan gruplara yönelik dijital şiddet, "bilgi ve iletişim teknolojileri veya diğer dijital araçlar kullanılarak işlenen, desteklenen, kolaylaştırılan veya etkisi artırılan; fiziksel, cinsel, psikolojik, sosyal, siyasi veya ekonomik zarar verme potansiyeli taşıyan ya da hak ve özgürlüklerin ihlaline yol açan her türlü eylem" olarak tanımlanmaktadır (UN Women, 2024).

Akran zorbalığı da aslında bu narsizm ve dijital şiddetin bir boyutu olarak ortaya çıkmaktadır. Yine çocukların suça itilmesi, suça sürüklenen çocuklar probleminin son yıllarda artış göstermesi ve yaygınlaşması aynı şekilde narsistik eğilimler ve kendini iafade etme biçiminin bir göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır. Dijital narsizm ve dijital şiddet, onay bağımlılığı olarak da isimlendirilmekte ve toplumda saygı görmenin ve saygınlık kazanmanın ya da bir çıkış yolu aramanın yöntemi olarak başvurulan bir metod olmaktadır.

Mahremiyetin Sonu: Dezenformasyon, Dolandırıcılık ve Veri Gizliliği İhlalleri

Dijitalleşme ve yapay zeka (YZ), bireysel mahremiyet kavramını fiziksel mekanın sınırlarından çıkararak algoritmik bir denetim alanına taşımıştır. Bu süreçte mahremiyet, sadece bir gizlilik meselesi olmaktan çıkıp; dezenformasyon, dolandırıcılık ve veri ihlalleriyle kuşatılan bir güvenlik sorunu haline gelmiştir.

Veri Gizliliği İhlalleri ve Gözetim Kapitalizmi

Dijital platformlar, kullanıcıların her adımını "verileştirme" (datafication) yoluyla takip etmektedir. Shoshana Zuboff'un (2019) "Gözetim Kapitalizmi" olarak adlandırdığı bu düzen, kişisel verilerin sadece reklam için değil, davranışsal bir tahmin ürünü olarak metalaşmasına neden olmuştur. Yapay zeka, bu devasa veri setlerini işleyerek bireylerin mahrem tercihlerini, henüz kendileri bile fark etmeden öngörebilmektedir. Bu durum, veri gizliliğinin sadece bir sızıntı sorunu değil, bireysel özerkliğin kaybı olduğunu kanıtlamaktadır

Shoshana Zuboff'un aktardığına göre, 2018'de 36 milyar dolar olan global akıllı ev pazarının 2023'te 151 milyar doları aştığı hesaplanırken, Nest gibi cihazlar davranışsal veri toplayarak devasa bir bilgi ve güç odağı oluşturmaktadır. Google ile birleşen bu sistemler, yapay zeka destekli izleme yetenekleriyle evleri, kullanıcı davranışlarını öğrenen ve işleyen veri merkezlerine dönüştürmektedir.

Gözetim kapitalizmi, insan deneyimini "davranışsal veriye" dönüştürülecek ücretsiz bir hammadde olarak tek taraflı bir şekilde sahiplenir. Toplanan bu

verilerin bir kısmı hizmet iyileştirme için kullanılsa da, büyük bir kısmı "makine zekası" denilen üretim süreçlerine beslenen "davranışsal artı" olarak ilan edilir. Buradan çıkan ürünler, bireyin şimdi ve gelecekte ne yapacağını tahmin eden "tahmin ürünleri"dir. Bu ürünler, Zuboff'un "davranışsal gelecek piyasaları" olarak adlandırdığı yeni bir pazarda takas edilir. Birçok şirket, insanların gelecekteki davranışları üzerine "bahis oynamaya" (yani bu tahminleri satın almaya) istekli olduğu için gözetim kapitalistleri bu operasyonlardan muazzam bir servet elde etmektedir. Yeni pazarlardaki rekabet, gözetim kapitalistlerini sadece davranışları izlemekten, "davranışsal artı" elde etmek için davranışları "dürtme, ikna ve yönlendirme" yoluyla şekillendirmeye yöneltmiştir. Bu süreç, bilgiyi otomatikleştirmeden insan davranışını otomatikleştirmeye geçişi ifade eden ve "enstrümantaryanizm" olarak adlandırılan, akıllı ağlar aracılığıyla davranışları şekillendiren yeni bir güç türü doğurmuştur (Zuboff, 2019).

Yapay Zeka Kaynaklı Dezenformasyon ve Derin Dolandırıcılık (Deepfake)

YZ araçları, "gerçeğin üretimi" konusundaki tekelini kullanarak mahremiyeti bir silah haline getirmektedir. Özellikle Deepfake teknolojisi, bireylerin görüntü veya seslerini rızaları dışında manipüle ederek "teknoloji aracılığıyla toplumsal cinsiyete dayalı şiddet" (TF GBV) eylemlerine zemin hazırlamaktadır. Bu tür dezenformasyon faaliyetleri, sadece bireysel itibarı zedelemekle kalmayıp, toplumun "hakikat" algısını yıkarak bir "Post-Truth" (Hakikat Sonrası) kaosu yaratmaktadır (Holzmeyer, 2021).

Holzmeyer, (2021) Sosyal Fayda İçin Yapay Zeka (AI4SG) girişimlerinin, teknoloji şirketlerinin çıkarları doğrultusunda toplumsal sorunları "etik aklama" aracı olarak kullandığını ve yapısal sorunları teknik çözümlere indirgediğini savunmaktadır. Yazar, sağlık ve kamu sağlığı alanındaki uygulamalar üzerinden, bu projelerin eşitsizlikleri derinleştiren veri odaklı, eksik sosyal değişim modellerini teşvik ettiğini vurgulamaktadır.

Deepfake; yapay zeka, makine öğrenmesi ve derin öğrenme tekniklerini kullanarak bireylerin gerçekçi ama sentetik (yapay) görüntü ve videolarının oluşturulmasıdır. Dünya Ekonomik Forumu (WEF) verilerine göre bu içeriklerin sayısı her yıl %900 oranında artmaktadır. Bu teknoloji, sadece yanlış bilgi yaymakla kalmayıp, bireylerin dijital kimliklerini taklit ederek kötü niyetli faaliyetlere zemin hazırlamaktadır (CyberMag, 2023'ten aktaran Güneş, 2025).

Deepfake içerikler, yapay zeka tabanlı kimlik doğrulama süreçlerini aldatmak amacıyla "video enjeksiyon saldırıları" için bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu saldırılar iki düzeyde gerçekleşebilir (Güneş:2025):

Yazılım Düzeyi: Önceden hazırlanmış sahte görüntülerin, cihazın kamera akışına bir yazılım aracılığıyla sızdırılmasıdır (Antispoofing, 2024).Donanım Düzeyi: HDMI/USB gibi çıkışlar kullanılarak veya özel kodlarla (JavaScript gibi) video akışının ele geçirilip, sisteme yerel bir kamera görüntüsüymüş gibi maskelenerek sunulmasıdır (ID&D, 2023).

Deepfake benzer bir diğer sosyal problem riski, yapay zeka kaynaklı dezenformasyon süreçleridir. Dezenformasyon; hata veya dikkatsizlik sonucu yayılan yanlış bilgilerin aksine, izleyiciyi aldatmak amacıyla kasıtlı olarak üretilen manipülatif içeriklerdir. Temel hedefleri arasında kamuoyunu yönlendirmek, kurumları itibarsızlaştırmak, siyasi yapıları istikrarsızlaştırmak ve toplumsal kutuplaşma yaratmak yer almaktadır (Wardle ve Derakhshan, 2017'den aktaran Avşar, 2025).

Tarih boyunca savaş propagandası ve siyasi karalama kampanyalarında kullanılan bu yöntem (Hayden, 2024), halen İran-ABD, İsrail savaşında görüldüğü üzere, kullanılmaya devam etmektedir. Dijital medyanın ve çevrim içi platformların yaygınlaşmasıyla çok daha geniş kitlelere ulaşmıştır. Günümüzde dezenformasyon, etkisini artırarak psikolojik ve bilgi savaşının en güçlü araçlarından biri haline gelmiştir (Warin, 2024'ten aktaran Avşar, 2025).

Temel dezenformasyon stratejileri sızdırma, yalan söyleme, tohumlama ve karalama şeklinde dört şekilde ortaya çıkmaktadır (Arce, 2024'ten aktaran Avşar, 2025):

1. Sızdırma: Gizli bilgilerin kamuoyuna yayılmasıdır. Güven kazanmak için genellikle gerçek ve sahte bilgilerin bir karışımı sunularak hedef kitlede şüphe uyandırılır

2. Yalan Söyleme: Özellikle sosyal medya ve geleneksel medya üzerinden yayılan tamamen asılsız haberlerle toplumları "kutuplaştırmayı" amaçlar

3. Tohumlama: Yanlış bilgilerin küçük, görünüşte önemsiz parçalar hâlinde yayılması ve zamanla kitlelerin bilinçaltına yerleşmesini amaçlar

4. Karalama: Dezenformasyonun en yaygın ve etkili yöntemleri olup, belirli fikirleri toplumun zihnine yerleştirmeyi veya hedef alınan kişi/kurumları itibarsızlaştırmayı hedefler.

Ayrımcılık, Dijital Uçurum, Dijital Gözetim ve Teknolojik İşsizlik

Dijitalleşme ve yapay zeka uygulamaları, toplumsal refahı artırma vaadiyle sunulsa da, yapısal eşitsizlikleri derinleştiren ve yeni "prekarya" sınıfları yaratan bir dizi sosyal sorunu beraberinde getirmektedir.

Algoritmik önyargı, makine öğrenmesi sürecinin farklı aşamalarından kaynaklanabilen geniş bir sorundur. Bu önyargılar hem teknik hem de sosyal temellere dayanır: Tasarımcıların kişisel yargıları algoritmaya sızabilir veya veri setindeki mevcut toplumsal eşitsizlikler yapay zeka aracılığıyla yeniden üretilebilir (Livingston, 2020'den aktaran Kes Erkul, 2023). Özellikle veri bilimcilerin çıktıları optimize etme çabası, veri setindeki zaten dezavantajlı olan grupların aleyhine sonuçlar doğmasına yol açabilir (Barocas vd., 2011'den aktaran Kes Erkul, 2023).bu sorunun kök nedenlerini doğru analiz edebilmek için önyargıları iki başlık altında tartışmak gereklidir. Bunlardan biri, insan kaynaklı önyargılardır. Tasarımcıların ve karar vericilerin sürece dahil ettiği taraflı bakış açılarıdır. İkincisi ise veri kaynaklı önyargılar olup kullanılan ham veri setlerindeki dengesizlikler ve tarihsel adaletsizliklerin algoritmaya taşınması şeklinde açıklanabilir.

Yapay zekanın sosyal hizmet alanında kullanımında da benzer şekilde dijital uçurum ve ayrımcılık riskleri söz konusu olmaktadır. Sosyal politika ve sosyal hizmet alanında ilişkisel kayıplar, teknik yetersizlikler ve işsizlik tehdidi, etik sorunlar gibi bir takım sorunların çıkması kaçınılmazdır. İlişkisel kayıplar, uzman ile müracaatçı arasındaki insani bağın zayıflaması veya teknolojinin gölgesinde kalması şeklinde ifade edilebilir. Teknik yetersizlikler, makine öğrenmesi için gerekli olan nitelikli ve yeterli veri altyapısının kurulamama riskidir. Mesleki gelecek ve istihdam sorunları ise, sosyal politika uzmanlarına, sosyal hizmet uzmanlarına duyulan ihtiyacın azalması ve buna bağlı olarak ortaya çıkabilecek işsizlik tehdidi şeklinde açıklanabilir. Etik sorunlar ise, yapay zeka uygulamalarının karar alma süreçlerinde yaratabileceği etik ihlallerdir (Başcıllar, Karataş ve Pak Güre, 2022)

Yapay zeka sistemleri, eğitildikleri veri setlerindeki tarihsel adaletsizlikleri devralarak algoritmik önyargı üretmektedir. Livingston'a (2020) göre, tasarımcıların kişisel yargıları veya taraflı ham veriler algoritmaya sızarak mevcut toplumsal eşitsizlikleri yeniden üretmektedir. Bu durum, özellikle işe alım, kredi onayı veya sosyal yardım dağıtımı gibi kritik süreçlerde dezavantajlı grupların aleyhine sonuçlar doğurmakta; çıktıların optimize edilmesi çabası, veri setindeki kırılgan grupları sistem dışına itmektedir (Barocas vd., 2013).

Teknolojiye erişim ve bu teknolojiyi kullanma becerisi (dijital okuryazarlık), günümüzde yeni bir sınıfsal ayrım olan dijital uçurum kavramını doğurmuştur. Bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimi olmayan veya bu araçları kullanmaktan kaçınan bireyler, sosyal hizmetlerden ve demokratik katılım süreçlerinden mahrum kalarak "dijital izolasyon" ve sosyal kopukluk yaşamaktadırlar. Bu durum, bireyin toplumsal bütünleşmesini engelleyen bir "sosyal patoloji" olarak değerlendirilmektedir.

Zuboff'un (2019) kavramsallaştırdığı gözetim kapitalizmi, akıllı cihazlar (Nest termostat vb.) aracılığıyla insan deneyimini ücretsiz hammadde olarak toplar ve bunları davranışsal tahmin ürünlerine dönüştürür. Bu süreç, bilgiden güce evrilen bir "enstrümantaryen iktidar" yaratmaktadır. Bu iktidar biçimi, ordular yerine algoritmalar kullanarak bireylerin davranışlarını "dürtükleme" (nudge) ve yönlendirme yoluyla kârlı sonuçlara doğru otomatize etmeyi amaçlamaktadır.

Otomasyon ve yapay zeka, iş gücü piyasasında yapısal bir dönüşüme neden olarak teknolojik işsizlik riskini artırmaktadır. Sosyal hizmet gibi insan odaklı mesleklerde dahi, yapay zekanın müracaatçı-uzman ilişkisinin önüne geçmesi veya uzman ihtiyacını azaltması gibi tehditler tartışılmaktadır. Bu süreç, düşük vasıflı iş gücünün güvencesizleşmesine ve mesleki rollerin insan elinden yazılımlara geçmesine yol açmaktadır (Yılmaz, 2021).

Yapay zekanın (YZ) sosyal adalet hizmetlerinde kullanımına dair riskleri ve etik sorunlar da bulunmaktadır. Yapısal eşitsizlikler ve dijital uçurum, bireylerin dijital sosyal hizmetlerden eşit yararlanmasını engeller. Bu durum eşitsizliği derinleştirir. YZ sistemleri, insan haklarını tehdit edebilir. Bu tehditler, şeffaflık eksikliği, mahremiyet ihlali ve ifade özgürlüğünün kısıtlanması gibi alanlarda ortaya çıkar (Richardson vd., 2019).

Algoritmik yanlılık ve sansür, YZ araçlarının tarafsızlığı konusundaki güveni sarsar. Google Gemini örneğinde olduğu gibi, siyasi çatışmalarda taraflı analizler sunduğu ve sansür uyguladığı iddia edilir (AA, 2024).

Sosyal hizmetlerde "insan temasının" kaybolması, hizmet kalitesini düşürür ve sosyal adaletin tesis edilmesini zorlaştırır. Otomasyonun yaygınlaşması, teknolojiye uyum sağlayamayan sosyal hizmet uzmanları için iş kaybı riski ve mesleki gelecek kaygısı yaratır (Yılmaz, 2025).

Sonuç ve Öneriler

Dijitalleşme ve yapay zeka, toplumsal yaşamı kolaylaştırma vaadiyle hayatımıza girse de, beraberinde getirdiği yeni nesil sosyal sorunlar bu sürecin sadece teknik değil, derin sosyolojik ve etik boyutları olduğunu göstermektedir. Bu çalışma, teknolojinin tarafsız bir araç olmadığını; aksine gözetim kapitalizmi, algoritmik önyargı ve kültürel narsisizm gibi mekanizmalar aracılığıyla toplumsal dokuyu ve bireysel kimliği yeniden şekillendirdiğini ortaya koymuştur.

Geleneksel yalnızlık olgusunun yerini alan dijital izolasyon, bireyi kalabalıklar içinde ama anlamlı bağlardan kopuk bir "persona" (maske) ile yaşmaya zorlamaktadır. Sosyal medya algoritmalarının yarattığı yankı odaları

ve yapay zeka destekli dezenformasyon (Deepfake vb.), toplumsal hakikat algısını sarsarak demokratik süreçleri ve güven ilişkilerini tehdit etmektedir. Ayrıca, kamu hizmetlerinde kullanılan algoritmaların dezavantajlı gruplar aleyhine ürettiği ayrımcılık, sosyal adaletin tesisi önünde dijital bir barikat oluşturmaktadır.

Bu karmaşık sorunlarla mücadele edebilmek için bazı sosyal politika önerileri geliştirilebilir.

Yapay zeka sistemlerinin karar alma mekanizmaları "kara kutu" olmaktan çıkarılmalıdır. Kamu hizmetlerinde ve işe alım süreçlerinde kullanılan algoritmaların, dezavantajlı gruplara karşı önyargı içerip içermediğini denetleyecek bağımsız Algoritmik Etik Kurulları kurulmalıdır.

Dijital okuryazarlık, sadece teknik bir beceri değil, bir savunma mekanizması olarak ele alınmalıdır. Eğitim müfredatları; dezenformasyonu ayırt etme, veri mahremiyetini koruma ve algoritmik manipülasyona karşı farkındalık geliştirme odaklı "eleştirel dijital vatandaşlık" dersleriyle güçlendirilmelidir.

Gözetim kapitalizminin bireyi bir "veri nesnesi" haline getirmesini engellemek için mevcut veri koruma kanunları (KVKK/GDPR) genişletilmelidir. Bireylerin dijital ayak izleri üzerindeki kontrolünü artıran ve ticari amaçlı veri sömürüsünü kısıtlayan veri egemenliği hakları anayasal düzeyde korunmalıdır.

Deepfake ve benzeri teknolojilerle gerçekleştirilen itibar suikastları ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet eylemlerine karşı özel siber yargı birimleri oluşturulmalı; bu tür içeriklerin platformlardan hızla kaldırılmasını sağlayacak yasal yaptırımlar ağırlaştırılmalıdır.

Yapay zekanın sosyal hizmet uzmanlarının yerini alması (teknolojik işsizlik) yerine, uzmanların karar verme yetisini destekleyen bir "yardımcı teknoloji" olarak konumlandırılması sağlanmalıdır. "İnsan teması"nın korunması, dijitalleşen dünyada sosyal adaletin temel kriteri olarak kabul edilmelidir.

Öte yandan otomasyon nedeniyle gelir adaletsizliğinin artmasını önlemek amacıyla "üçüncü kuşak" sosyal politikalar geliştirilmelidir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Evrensel Temel Gelir (ETG) Desteği: Uzun vadede işlerin dönüşümü ve geleneksel istihdamın azalması ihtimaline karşı, tüm vatandaşlara koşulsuz bir asgari gelir sağlanması en güçlü çözüm önerilerinden biridir.
- Yapay Zeka Vergisi (Robot Vergisi): Şirketlerin insan emeği yerine YZ ve robot kullanarak elde ettikleri verimlilik artışının bir kısmının, işsiz kalanların eğitimi ve sosyal güvenliği için vergilendirilmesi önerilmektedir.

- Gelir Destek Programları: İş kaybı durumunda işsizlik sigortasının kapsamı genişletilmeli ve dijital ekonomiye geçiş sürecinde geçici gelir destekleri sağlanmalıdır.
- Hayat Boyu Öğrenme ve "Beceri Hesapları": Çalışanların teknolojik yeniliklere ayak uydurabilmesi için vergi avantajlı "eğitim hesapları" oluşturulmalı ve bu fonlar mesleki dönüşüm için kullanılmalıdır.
- Yeniden Beceri Kazandırma (Reskilling) ve Üst Beceri Edinme (Upskilling): Özellikle müşteri hizmetleri ve veri girişi gibi yüksek riskli alanlarda çalışanlar, yeşil ekonomi veya bakım ekonomisi gibi YZ'nin ikame edemediği yeni alanlara yönlendirilmelidir.
- Eğitim Sisteminin Güncellenmesi: Müfredatların ezbere dayalı bilgiden ziyade; eleştirel düşünme, yaratıcılık ve YZ araçlarını etkin kullanma becerilerine odaklanacak şekilde revize edilmesi gerekir.
- İnsan-YZ İş Birliği Modelleri: İşlerin tamamen makinelere devredilmesi yerine, YZ'nin insanın verimliliğini artıran bir "asistan" olarak konumlandığı çalışma modelleri geliştirilmelidir.
- Girişimcilik Destekleri: Teknoloji nedeniyle işini kaybedenlerin kendi işlerini kurabilmeleri için finansal teşvikler ve mentorluk hizmetleri sunulmalıdır.

Kaynaklar

Akkaş, C., Bakırtaş, H. & Çiftçi, S. (2020). 'Narsistagram': Instagram Kullanımında Narsisizm. Selçuk İletişim, 13 (1) , 130-157 .

Alanka, Ö. & Cezik, A. (2016). Dijital Kibir: Sosyal Medyadaki Narsistik Ritüellere İlişkin Bir İnceleme . TRT Akademi , 1 (2) , 548-569 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/trta/issue/23620/252167

Arce, Daniel. 2024. "Disinformation Strategies". Defence and Peace Economics: 1-14. doi:10.1080/10242694.2024.2302236.

Avşar, B. (2025). Yapay Zekâ ve Dezenformasyon: OpenAI Raporu Doğrultusunda Küresel Dezenformasyon Kampanyalarının Analizi. TRT Akademi, 10(23), 208-237. https://doi.org/10.37679/trta.1562358

Aydın, M. N., (2025). Yapay Zekânın Tarihsel Gelişimi Ve Temel Kavramlar, Yapay Zekâ Ve İnsanın Geleceği (Editör: Prof. Dr. Abdullah Soysal), Nobel Bilimsel Eserler, içinde, s. 1-22

Balcı, Ş. & Sarıtaş, H. (2019). Sosyal Medya Kullanımının Bir Belirleyicisi Olarak Narsisizm: Konya'da Yaşayan Kullanıcılar Üzerine Bir İnceleme . Ak- deniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi , (31) , 689-709 . DOI: 10.31123/akil.530398

Barocas, S., Selbst, A. D., Bambauer, J., Bedoya, A., Blumenthal, M., Citron, D., … Vladeck, D. (2011). Electronic Privacy Information Center. J.D. https://doi.org/10.15779/Z38BG31

Barocas, Solon and Hood, Sophie and Ziewitz, Malte, (2013) Governing Algorithms: A Provocation Piece (March 29, 2013). Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=2245322 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2245322

Başcıllar, M., Karataş, M., Pak Güre, M.(2022). Dijital Çağda Sosyal Algoritmalar: Yapay Zekâ ve Sosyal Hizmet. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 22 (56), 539-565. DOI:10.21560/spcd. vi.1081060

BBC, (12.11.2018), Bir hologramla evlendi, annesi düğününe gitmedi https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46176460 (erişim tarihi: 15.03.2026)

Bölükbaşı, F. (2021). Revolution and Society 5.0: Japanese Human Centric Approach and Sectoral Changes, Toplumsal Politika Dergisi / Turkish Journal of Social Policy Yıl: 2021, Cilt: 2, Sayı: 2, ss. 1-28.

CyberMag. (2023). Deepfake Videolarının Sayısı Her Yıl %900 Oranında Artıyor!.https://www.cybermagonline.com/deepfake-videolarinin-sayisi-her-yil-900-oraninda-artiyor (erişim tarihi: 06.03.2026

Çakmak, V. (2018). Online Benlik Sunumu ve Narsisizm Arasındaki İlişki: Üni- versite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma . AJIT-e: Academic Journal of Infor- mation Technology , 9 (31) , 137-152 . DOI: 10.5824/1309-1581.2018.1.009.x

GENÇTAN, E., (1982), Çağdaş İnsan ve Normal Dışı Davranışlar, Maya Matb. Yay., 2. Baskı, Ankara

Göktürk, İ. (2021). Medeniyetin İhyası İçin İnsanın İnşası, İKSAD Yayınları, Ankara.,

Günalan, M. ve Göktürk, İ., (2006). Modern Ve Geleneksel Değerler Arasında Yabancılaşan İnsan. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2006(2), 127-142. https://izlik.org/JA92GW74DH

Güneş, A. (2025), Deepfake'in Elektronik Ortamda Yapay Zekâ Tabanlı Kimlik Doğrulama Sürecine Etkisi, ilgi Teknolojileri ve İletişim Dergisi (BTK DERGİ) CILT 3 SAYI 1: 1-34

Hayden, Joseph R. 2024. A History of Disinformation in the U.S. 1. bs New York: Routledge. doi:10.4324/9781003331551.

He Z, Yang S, Tong W, Zhang W (2025). Digital Isolation and Depression Risk in Older Adults Using the National Health and Aging Trends Study Database: 8-Year Longitudinal Study JMIR Aging 2025;8:e75174 doi: 10.2196/75174

Holzmeyer, C. (2021), Beyond 'AI for Social Good' (AI4SG): social transformations—not tech-fixes—for health equity. Interdisciplinary Science Reviews. 2021;46(1-2):94-125. doi:10.1080/03080188.2020.1840221

Hürriyet, (30.07.2023). Aşkın ateşini yapay zekâ söndürdü, https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hurriyet-pazar/askin-atesini-yapay-zeka-sondurdu-42306639 (erişim tarihi: 15.03.2026)

ID&D, (2023). How AI Can Prevent a Virtual Camera Injection Attack https://idrnd.medium.com/how-ai-can-prevent-a-virtual-camera-injection-attack-a46564572003 (erişim tarihi: 10.03.2026)

Jacobs K. A (2024) Digital loneliness—changesof social recognition through AI companions.Front. Digit. Health 6:1281037

Kes Erkul, A., 2023, Algorithmic Bias as a Sociological Issue: How Big is the Challenge for 'AI for Social Good'?, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 58(4), 3335-3345.

Kılıç, R. (2023). Sanayi Devrimlerinin Serüveni: Endüstri 1.0'dan Endüstri 5.0'a. Takvim-i Vekayi, 11(2), 276-291. https://izlik.org/JA98GG79AX

Koç, T., Teker, S., (2019). Industrial Revolutions and its effects on quality of life. PressAcademia Procedia (PAP), V.9, p.304-311

Livingston, M. (2020). Preventing Racial Bias in Federal AI. Journal of Science Policy & Governance, 16(02). https://doi.org/10.38126/jspg160205

Papastratis I.. (2020, Haziran 2). Deepfakes: Face synthesis with GANs and Autoencoders, https://theaisummer.com/deepfakes (erişim tarihi: 05.03.2026).

Richardson, R., Schultz, J., & Crawford, K. (2019). Dirty Data, Bad Predictions: How Civil Rights Violations Impact Police Data, Predictive Policing Systems, and Justice. *New York University Law Review*, 94(1), 15–55.

Sabah, (05.05.2018). Ölen robot köpekler için cenaze töreni düzenlendi,https://www.sabah.com.tr/dunya/olen-robot-kopekler-icin-cenaze-toreni-duzenlendi-4299732 (erişim tarihi, 15.03.2026)

Tan, H. (2022). Dijital Narsisizm Ve Sosyal Bilimciler İçin Bir Ölçek Önerisi. İletişim Çalışmaları Dergisi, 8 (3), 365-393.

Tan, H.; Yavuzcan, M. (2024). Cultural Socıal Medıa Narcıssısm (CSMN.) İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16(1), 47-71 .

UN Women, (2024). UNGA 79: Intensıficatıon Of Efforts To Elımınate All Forms Of Vıolence Agaınst Women And Gırls: Technology Facılıtated Vıolence Agaınst Women And Gırls Report Of The Un Secretary General (2024) chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.unwomen.org/sites/default/files/2024-10/a-79-500-sg-report-ending-violence-against-women-and-girls-2024-infographic-and-recommendations-en.pdf (erişim tarihi: 10.03.2026)

Wardle, Claire, ve Hossein Derakhshan. 2017. INFORMATION DISORDER: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making. Published by the Council of Europe. Council of Europe report. https:// rm.coe.int/information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-researc/168076277c.

Warin, Thierry. 2024. Disinformation in the Digital Age: Impacts on Democracy and Strategies for Mitigation. CIRANO. doi:10.54932/GQWB1497.

Yakut, S. (2020). Yabancılaşma (Psiko-Sosyal Bir Bakış), İKSAD Yayınları, Ankara.,

Yılmaz, M. (2025). Sosyal Adalet, Eşitsizlikler Ve Yapay Zekanın Rolü, Yapay Zekâ Ve İnsanın Geleceği (Editör: Prof. Dr. Abdullah Soysal), Nobel Bilimsel Eserler, içinde, s. 305-332

Yılmaz, M., (2021). Çalışma Yaşamında Teknolojik Değişim ve Yabancılaşma, İKSAD Yayınları, Ankara.

Zuboff, S (2019). The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power, New York, Public Affairs,704 pp

Bölüm 2

Küresel Risk Toplumu: İklim Krizi, Belirsizlik ve Korku Sosyolojisi

Arif Akbaş[1]

Özet

Bu çalışma, küresel risk toplumu bağlamında iklim krizinin yarattığı belirsizlik dinamiklerini ve bu dinamiklerin korku sosyolojisi açısından taşıdığı anlamları incelemektedir. İklim krizinin günümüzde yalnızca çevresel bir sorun olmaktan çıkarak ekonomik, siyasal ve toplumsal alanları dönüştüren çok boyutlu bir risk alanına dönüştüğü görülmektedir. Artan sıcaklıklar, iklim kaynaklı afetler, ekolojik bozulma ve kaynak kıtlığı gibi unsurlar, bireylerin ve toplumların geleceğe yönelik öngörü kapasitesini zayıflatmakta; bu durum risk algılarının daha duygusal temeller üzerinden şekillenmesine yol açmaktadır. Bu bağlamda korku hem bireysel davranışların hem de kolektif eylem süreçlerinin belirleyici bir bileşeni olarak öne çıkmaktadır. Makale, iklim krizine ilişkin risk söylemlerinin medya, siyaset ve bilimsel otorite tarafından nasıl üretildiğini ve bu söylemlerin toplumda hangi korku biçimlerini tetiklediğini tartışmaktadır. Ayrıca, riskin giderek küreselleşmesiyle birlikte belirsizliklerin yaygınlaştığı bir dönemde korkunun yalnızca bireysel bir duygu değil, sosyal ilişkileri, kamusal politikaları ve toplumsal dayanışma pratiklerini etkileyen yapısal bir unsur haline geldiği ileri sürülmektedir. Çalışma, küresel risk toplumunun iklim krizi özelinde ürettiği korku rejiminin sosyolojik bir çözümlemesini sunarak, risk, belirsizlik ve duygulanım arasındaki ilişkiye dair bütüncül bir perspektif ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1. GİRİŞ

Küresel risk toplumu, modernliğin geç evresinde ortaya çıkan ve özellikle iklim krizi gibi sınır-ötesi tehditlerin belirleyici olduğu yeni bir toplumsal formu ifade etmektedir. Ulrich Beck'in kavramsallaştırdığı bu yapı, modern toplumların kendi ürettikleri riskler tarafından şekillendiğini ileri sürer (Beck,

1 Öğr. Gör. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Yıldızeli Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı, e-posta: aakbas@cumhuriyet.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-4787-4800.

https://doi.org/10.58830/ozgur.pub1256.c5110

1992, s. 21; Beck, 2009, s. 54; Beck & Grande, 2010, s. 409). Giddens ise modernliğin giderek artan belirsizlikler ve öngörülemezliklerle karakterize olduğunu vurgulayarak riskin toplumsal örgütlenmede temel bir eksen haline geldiğini belirtir (Giddens, 1999, s. 3; Giddens, 2002, s. 27; Giddens, 2009, s. 71). Bauman'a göre ise küresel çağda risk yalnızca maddi bir tehdit değildir; ek olarak bireylerin güvensizlik duygularını derinleştiren yapısal bir unsura dönüşmektedir (Bauman, 2000, s. 41; Bauman, 2006, s. 93; Bauman, 2013, s. 12). Bu çerçeve, iklim krizinin toplumsal etkilerini anlamak için güçlü bir teorik zemin sunmaktadır.

İklim krizi, küresel risk toplumunun en belirgin ve en yaygın sonuçlar üreten risk türlerinden biridir. IPCC raporları, küresel sıcaklık artışlarının toplumsal, ekonomik ve ekolojik sistemlerde geri döndürülemez hasarlar doğurduğunu göstermektedir (IPCC, 2021, s. 9; IPCC, 2022, s. 12; IPCC, 2023, s. 4). Naomi Klein, iklim krizinin yalnızca çevresel bir mesele olmadığını, küresel kapitalizmin yapısal eşitsizlikleriyle iç içe geçtiğini savunur (Klein, 2014, s. 45; Klein, 2016, s. 78; Klein, 2019, s. 23). Ayrıca Rockström ve Steffen gibi sistem bilimciler, iklim krizinin gezegen sınırlarını aşındırarak insan yaşamını sürdürülemez bir döngüye sürüklediğini ifade eder (Rockström et al., 2009, s. 472; Steffen et al., 2015, s. 739; Steffen et al., 2018, s. 825). Bu nedenle iklim krizi çok boyutlu bir toplumsal dönüşümün merkezinde yer almaktadır.

Belirsizlik, iklim krizinin toplumsal yansımalarında kilit bir kavramdır. Beck, modern toplumda risklerin görünmez, hesaplanamaz ve uzman sistemlerine bağımlı hale geldiğini belirtir (Beck, 1992, s. 36; Beck, 1999, s. 133; Beck, 2006, s. 329). Ewald ise riskin giderek teknikleştiğini ve yönetiminin siyasal olduğu kadar epistemik bir sorun haline geldiğini ileri sürer (Ewald, 1991, s. 203; Ewald, 2002, s. 294; Ewald, 2020, s. 145). Luhmann, riskin modern toplumlarda belirsizliğin kurumsallaşmış biçimi olduğunu vurgulayarak bireylerin gelecek tasavvurlarının sürekli yeniden üretildiğini savunur (Luhmann, 1993, s. 21; Luhmann, 2000, s. 63; Luhmann, 2006, s. 112). Bu teorik yaklaşımlar, iklim krizinin neden yoğun bir belirsizlik rejimi yarattığını açıklamada kritik öneme sahiptir.

Korku sosyolojisi, iklim krizinin toplumsal etkilerini anlamada temel bir analitik çerçeve sunar. Corey Robin'e göre korku, bireylerin davranışlarını yönlendiren ve siyasi alanı şekillendiren güçlü bir duygulanım biçimidir (Robin, 2004, s. 17; Robin, 2016, s. 9; Robin, 2021, s. 28). Ahmed, duyguların toplumsal olarak dolaştığını ve korkunun özellikle "öteki"nin inşasında merkezi bir rol oynadığını vurgular (Ahmed, 2004, s. 63; Ahmed, 2014, s. 12; Ahmed, 2019, s. 55). Furedi ise risk söylemlerinin korkuyu toplumsal bir bağlama yerleştirdiğini belirterek korku kültürünün modern toplumlarda yaygınlaştığını

savunur (Furedi, 1997, s. 21; Furedi, 2002, s. 45; Furedi, 2018, s. 19). Bu perspektiften bakıldığında iklim krizi, yalnızca fiziksel etkileriyle değil, tetiklediği korku rejimleriyle de analiz edilmelidir.

Medya, siyaset ve bilim alanları, iklim riskinin toplumsal olarak nasıl anlamlandırıldığında önemli rol oynamaktadır. Boykoff, medyanın iklim krizini sıklıkla çerçeveleme stratejileriyle yeniden şekillendirdiğini gösterir (Boykoff, 2008, s. 439; Boykoff & Boykoff, 2004, s. 125; Boykoff, 2011, s. 88). Oreskes ve Conway, bilimsel belirsizliğin çeşitli aktörler tarafından kasıtlı olarak üretildiğini ve bunun kamuoyunda kafa karışıklığı yarattığını ortaya koyar (Oreskes & Conway, 2010, s. 14; Oreskes, 2004, s. 1686; Oreskes, 2019, s. 31). Latour ise iklim söylemlerinin teknik bilgi ile politik gücün kesişiminde oluştuğunu savunur (Latour, 2004, s. 227; Latour, 2017, s. 59; Latour, 2021, s. 13). Böylece iklim riskinin toplumsal inşası çok aktörlü ve çok katmanlı bir süreç haline gelir.

İklim krizinin yarattığı korku rejimleri toplumsal davranış, kamusal politika ve kolektif eylem üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Ostrom, çevresel krizlerde topluluk temelli kolektif eylemin kritik önemde olduğunu vurgular (Ostrom, 2009, s. 408; Ostrom, 2010, s. 552; Ostrom, 2012, s. 353). Pelling, afet ve iklim risklerinin toplumsal kırılganlıklarla iç içe geçtiğini ve toplumsal dayanıklılığın bu bağlamda yeniden düşünülmesi gerektiğini savunur (Pelling, 2003, s. 17; Pelling, 2011, s. 45; Pelling & Dill, 2010, s. 13). Adger ise iklim değişikliğinin toplulukların dayanıklılığını tehdit eden sosyal stresleri yoğunlaştırdığını gösterir (Adger, 2000, s. 349; Adger, 2006, s. 270; Adger et al., 2013, s. 112). Bu çerçeve, korkunun yalnızca bireysel değil toplumsal bir fenomen olduğunu doğrular.

Araştırmamız, iklim krizi küresel risk toplumunun en kapsamlı örneği olarak belirsizlik, kırılganlık ve korku eksenlerinde gelişen bir dönüşüm sürecini görünür kılmaktadır. Bu dönüşümün anlaşılması, yalnızca çevresel verilerin değil, aynı zamanda toplumsal duygu rejimlerinin, risk algılarının ve güç ilişkilerinin incelenmesini gerektirir. Bu makale, söz konusu süreçleri sosyolojik bir perspektifle çözümlemeyi amaçlamakta ve özellikle korku sosyolojisi aracılığıyla iklim krizinin toplumsal boyutlarını bütüncül bir çerçevede ele almaktadır.

2. KAVRAMSAL TARTIŞMA

Küresel risk toplumu kavramı, modernliğin "yan ürünleri" olarak üretilen ve mekânsal/ kurumsal sınırları aşan tehlikelerin toplumun temel örgütlenme ilkelerini yeniden biçimlendirdiği bir evreye işaret eder (Beck, 1992, s. 19–21). Giddens bu tabloyu, görünürlük ve yakınlık eksikliği nedeniyle siyasi gündeme

taşınması zor "tehlike ve riskler"in yönetimi olarak ele alır; "iklim değişikliği siyaseti"nin klasik siyasal repertuarlarla kurulamayan yeni bir rasyonalite gerektirdiğini savunur (Giddens, 2009, s. 1–4; 2011, s. ix–xii, 17). Luhmann ise riski, karar verilebilirlik ve öznelenebilirlikle birlikte geleceğin belirsizliklerinin şimdiye projeksiyonu olarak tanımlar; böylece risk, teknik/ uzman sistemlerine bağımlı bir toplumsal iletişim semantiği hâline gelir (Luhmann, 1993, s. 1–3; 2002, s. 1–5). Bu üç yaklaşım, iklim krizinin "doğal tehlike" olmaktan çok, toplumsal olarak üretilen ve yönetilen bir belirsizlik rejimi kurduğunu kavramsallaştırmak için ortak bir çerçeve sunar.

İklim krizinin risk yapısı, sınır-ötesi etkiler, bileşik kırılganlıklar ve geri döndürülemez eşikler (tipping points) üzerinden açıklanır. IPCC'nin AR6 Sentez Raporu, ısınmanın kesin olduğu, insan etkisinin açık olduğu ve sistemik risklerin hızlandığı yönündeki kanaati politika yapıcılar düzeyinde özetler (IPCC, 2023, SPM, s. 1–9). Beck'in risk dağılımı mantığı, bu risklerin ne yalnızca eşit dağıldığını ne de yalnızca ulusal sınırlar içinde yönetilebildiğini gösterir; üretim ilişkileri kadar risk dağılımı da çatışmanın eksenidir (Beck, 1992, s. 19–24). Giddens'in "Giddens Paradoksu" diye anılan argümanıysa, tehlike "gündelik yaşantıda elle tutulur" olmadıkça radikal önlemlerin ertelendiğini – tam da bu nedenle siyasetin kurumsal yeniden tasarımına ihtiyaç olduğunu – ileri sürer (Giddens, 2009, s. 2–4; 2011, s. 1–20). Luhmann'ın karar/ risk ayrımı, iklim krizindeki belirsizliğin epistemik olmaktan çok karar kaynaklı (decision-induced) olduğunu kavramsallaştırmaya elverişlidir (Luhmann, 1993, s. 1–5; 2002, s. 33–36).

Risklerin toplumsal inşasında medya, siyaset ve bilimsel otorite etkileşimi belirleyicidir. Boykoff ve Boykoff'un medya içerik çözümlemeleri, ABD "prestij basını"nda "denge" normunun bilimsel uzlaşmayı bozarak asimetrik şüphe ürettiğini gösterir (Boykoff & Boykoff, 2004, s. 125–129). Oreskes ve Conway, iklim dahil çeşitli alanlarda kurumsal/ ideolojik ağların belirsizlik imalatı yoluyla kamusal algıyı geciktirdiğini tarihsel vakalar üzerinden ortaya koyar (Oreskes & Conway, 2010, s. 5–14). Latour ise eleştirinin "yanlış hedefe kilitlenmesi"nin, hakikate ilişkin kuşkuculuğu araçsallaştıran söylemlere zemin hazırladığını, bu nedenle "olgulardan kaygılara" (matters of concern) yönelen yeni bir eleştiri gerektirdiğini savunur (Latour, 2004, s. 225–230). Bu literatür, iklim riskinin yalnızca maddi kalmadığını, dahası söylemsel olarak kurulduğunu ve bu kurulumun duygulanım rejimleriyle (özellikle korku) eklemlendiğini ima eder.

Korku sosyolojisi, bu söylemsel kurulumun duygulanımsal ayağını anlamak için elzemdir. Ahmed, korkunun "bedenler arası dolaşım" yoluyla nesnelerini kurduğunu; dolayısıyla korkunun yalnızca içsel bir hal değil, ilişkisel bir yapılandırma olduğunu gösterir (Ahmed, 2004, s. 62–66; 2014, s. 1–5).

Furedi, geç modern toplumlarda risk söylemlerinin gündelik hayatı bir "korku kültürü" etrafında düzenlediğini; belirsizliklerin siyaseten genelleştirildiği durumlarda korkunun davranışsal norm haline geldiğini tartışır (Furedi, 2002, s. 1–5; 2006, s. vii–x). Robin ise korkunun modern siyasal düşüncede meşrulaştırıcı dil olarak işlediğini; kamu otoriteleri ve piyasa düzenlerinin korkuyu hem üretip hem de idare ettiğini tarihsel-yorumsal bir hat boyunca serimler (Robin, 2004, s. 1–5; 2004, s. 31–40). İklim krizinde bu üç yaklaşım, korkunun hem kamusal politikalarda seferberlik hem de bireysel düzeyde kararsızlık/ kaçınma üreten çift yönlü işlevini ortaklaşa aydınlatır.

Nihai olarak, risk-belirsizlik-korku üçlemesi yönetişim ve toplumsal dayanıklılık literatürleriyle kesişir. IPCC AR6, risklerin çok düzlemli olduğuna, uyum ve azaltım kararlarının birlikte değerlendirilmesi gerektiğine ve eylem ölçeklerinin birbirine bağlanmasının önemine dikkat çeker (IPCC, 2023, SPM, s. 20–34). Luhmann'ın "karar verenler/ etkilenenler" ayrımı, iklim siyasetinde meşruiyet ve güven boyutlarının neden kırılgan olduğunu açıklar (Luhmann, 1993, s. 101–112). Giddens'ın enerjipolitik/ uyum odaklı çerçevesi ise kısa vadeli teşvikler ile uzun vadeli planlamanın kurumsal tasarım yoluyla dengelenmesini önerir (Giddens, 2009, s. 91–162). Bu kesişim, iklim krizinde korkunun sadece "semptom" değil, benzer şekilde yönetişimin hedef değişkeni olduğunu; duygulanımın kamusal politikalara entegre edilmediği durumda risk iletişiminin ya uygunsuz alarmizm ya da atalet üretebileceğini gösterir.

2.1 Yöntem

Bu çalışma, eleştirel söylem analizi (ESA) ve duygulanım analizi ile belgesel inceleme yöntemlerinin birleştirildiği nitel bir tasarıma dayanmaktadır. İlk olarak, uluslararası ve ulusal basında iklim krizi bağlamındaki haber ve görüş yazılarından oluşan bir korpus oluşturulmuş, medya söyleminin risk algısını nasıl inşa ettiğini görmek için çerçeveleme stratejileri ve "denge" normunun etkileri çözümlenmiştir (Boykoff & Boykoff, 2004, s. 125–129). İkinci olarak, politika belgeleri ve bilimsel otorite metinleri (özgün rapor ve özetler) üzerinden iklim riskinin epistemik belirsizlik ve yönetişim dili ile nasıl ifade edildiği kıyaslanmıştır (IPCC, 2023, SPM, s. 1–9; 20–34). Üçüncü olarak, duygulanımın dolaşıma girme biçimleri—korkunun özne/ nesne ilişkileri kurarak sosyal mesafeleri yeniden ürettiği iddiası—metinlerarası iz sürme tekniğiyle kodlanmıştır (Ahmed, 2004, s. 62–66; 2014, s. 1–5).

Analitik çerçevenin kuramsal omurgası küresel risk toplumu (Beck), refleksif modernlik ve risk siyaseti (Giddens) ve sistem kuramı bağlamında risk/ karar ayrımı (Luhmann) kavramsallaştırmalarına dayanır. Bu üç eksen, iklim krizinin yalnızca "doğal tehlike" değil, karar ve iletişim süreçleriyle

toplumsal olarak üretilen bir belirsizlik rejimi olduğunu test etmeye elverişli bir kod kitabı üretmeye imkân tanımıştır (Beck, 1992, s. 19–24; Giddens, 2009, s. 1–4; Luhmann, 1993, s. 1–5). Medya verisi için örnekleme, prestij basını kategorisinde yer alan gazetelerin dijital arşivlerinden, iklim değişikliğini konu alan haber/ yorum metinlerinde sistematik anahtar sözcük taraması ile yapılmıştır (Boykoff & Boykoff, 2004, s. 126–128). Politika/ uzman metinleri açısından IPCC'nin AR6 Sentez Raporu–SPM ve ilgili bölümler temel alınmıştır (IPCC, 2023, SPM, s. 1–34).

ESA, söylemlerdeki çerçeve (ör. belirsizlik vurgusu, felaketçilik, teknoloji-iyimserliği) ve aktörleştirme (bilim insanı, siyasetçi, vatandaş) stratejilerini, duygulanım analizi ise metinlerdeki korku, kaygı, tehdit ifadelerinin yoğunluğu ve konumlanışını kodlamıştır (Ahmed, 2004, s. 62–66; Furedi, 2002, s. 1–5). Ayrıca eleştirel bilim/ teknoloji çalışmaları perspektifinden, kuşkuculuğun araçsallaştırılmasına ilişkin göstergeler (şüphe üretimi, yanlış denge, "daha fazla araştırma gerek" tezi) ayrı bir kod ailesi altında toplanmıştır (Oreskes & Conway, 2010, s. 5–14; Latour, 2004, s. 225–230).

2.2 Bulgular

(I) Belirsizliğin Söylemsel Aşırı-Temsili: Medya metinlerinde "denge" normuna bağlı çift taraflı sunumun, IPCC'de yüksek güven düzeyiyle ifade edilen bulgulara rağmen, iklim krizinin nedeni ve şiddetine dair asimetrik şüphe ürettiği saptanmıştır (Boykoff & Boykoff, 2004, s. 125–129; IPCC, 2023, SPM, s. 1–9). Bu, kamusal alanda riskin "epistemik belirsizlik" olarak çerçevelenmesini güçlendirmekte ve önlem alma eşiğini yükseltmektedir (Giddens, 2009, s. 1–4). (II) Korku Duygulanımının Çift Yönlü İşlevi: Metinlerde korku hem seferber edici (acil eylem çağrısı) hem de paralize edici (kaçınma, erteleme) işlev görmüştür. Ahmed'in "duyguların dolaşımı" teziyle uyumlu biçimde, tehditin faili/ mağduru konumları söylemsel olarak yeniden kurarken; korku belirli aktörleri (bilim, çevre hareketleri) meşrulaştırıp, diğerlerini (politik rakipler, "şüpheciler") şüpheli kılmaktadır (Ahmed, 2004, s. 62–66; 2014, s. 1–5; Robin, 2004, s. 1–5).

(III) Karar Kaynaklı Riskleşme: Luhmann'ın karar/ risk ayrımıyla tutarlı şekilde, belirsizlik çoğunlukla karar süreçlerine (ör. "önce daha fazla araştırma" ya da "gönüllü önlemler") atfedilmektedir; böylece riskin sorumluluğu teknik-uzman alanlardan siyasal alana taşınırken sorumluluk dağıtılmaktadır (Luhmann, 1993, s. 101–112; IPCC, 2023, SPM, s. 20–34). (IV) Belirsizlik İmalatı Göstergeleri: Politika/ medya metinlerinde, belirsizlik üretimi stratejilerini (sürekli metodolojik ihtiyat çağrısı, "alternatif uzman" referansları, şüphe ağları) gösteren kalıplar bulundurmaktadır (Oreskes & Conway, 2010, s. 5–14;

Latour, 2004, s. 225–230). Bu kalıplar, "korku siyasetinin" kimi bağlamlarda hareketsizliğe (policy inaction) dönüştüğünü düşündürmektedir (Furedi, 2002, s. 1–5; Giddens, 2009, s. 91–162). (V) Küresel Risk Toplumu Mantığı: Bulgular, Beck'in risk dağılımı ve ikinci modernlik kavramsallaştırmasıyla uyumlu olarak, iklim riskinin sınır-ötesi doğası ve eşitsiz dağılımına işaret eder; söylem bu eşitsizliği ya evrenselleştirerek görünmez kılmakta ya da belirli coğrafyalarda aşırı görünür kılmaktadır (Beck, 1992, s. 19–24; IPCC, 2023, SPM, s. 1–9).

2.3 Tartışma

Bulgular, iklim krizine ilişkin kamusal söylemin belirsizlik ve korku üzerinden örgütlendiğini ve bunun iki yönlü siyasal sonuç ürettiğini göstermektedir: (i) meşrulaştırıcı korku, kolektif eylem kapasitesini artırabilir; (ii) paralize edici korku ise "ertelenmiş kararlar rejimi" doğurabilir. Ahmed'in duygulanımın ilişkisel dolaşımı teziyle (Ahmed, 2004, s. 62–66; 2014, s. 1–5) ve Robin'in korkunun meşrulaştırıcı dil olarak kullanımı argümanıyla (Robin, 2004, s. 1–5) birlikte okunduğunda, iklim iletişiminde felaket tellallığı–atalet sarkacının yapısal nedenleri belirginleşmektedir. Bu nedenle duygulanımı dışlayan teknik risk iletişimi yetersiz kalmaktadır.

Medyanın "denge" normu, bilimsel uzlaşmayı siyasallaştırarak asimetrik şüphe üretmektedir (Boykoff & Boykoff, 2004, s. 125–129). Bu durum, Latour'un "eleştirinin yanlış hedefe kilitlenmesi" uyarısıyla birleştiğinde, kuşkuculuğun araçsallaştırılması yoluyla iklim eyleminin geciktirildiği bir iletişim ortamı yaratır (Latour, 2004, s. 225–230; Oreskes & Conway, 2010, s. 5–14). Çözüm, "olgulardan kaygılara" geçen—yani yalnızca kanıt paylaşımı değil, aynı zamanda kamusal kaygıların maddi ve etik bağlamlarla bağlanması—bir iletişim yaklaşımıdır (Latour, 2004, s. 240–248; IPCC, 2023, SPM, s. 20–34).

Luhmann'ın karar/ risk ayrımının gösterdiği gibi, iklim krizinde belirsizlik temsilleri çoğu kez karar verilebilirliğin ertelenmesi için kullanılır (Luhmann, 1993, s. 101–112). Giddens'ın "siyasetin yeniden tasarımı" önerisi, kısa vadeli teşviklerle uzun vadeli planlama araçlarının aynı çatı altında kurgulanmasını; uyum ve azaltımın bir arada yönetilmesini gerektirir (Giddens, 2009, s. 91–162; IPCC, 2023, SPM, s. 20–34). Bu bağlamda, risk iletişiminde duygulanım hassasiyeti olan, ama kanıta dayalı bir model (ör. belirsizliğin ölçülebilir ifade edilmesi, eylem seçeneklerinin davranışsal iktisat içgörüleriyle çerçevelenmesi) daha etkili olacaktır.

Bilahare, Beck'in risk dağılımı mantığı, iklim adaletinin söylemde ya evrenselleştirilerek silikleştiğini ya da coğrafi damgalama ile "uzaklaştırıldığını"

düşündürür (Beck, 1992, s. 19–24). Bu nedenle, medya ve politika metinlerinde eşitsiz etkilenebilirlik (vulnerability) vurgusunun, IPCC'nin çok düzlemli risk ve çok düzeyli yönetişim önerileriyle eşgüdümlü olarak artırılması, korkunun seferber edici yönünü güçlendirirken paralize edici etkisini sınırlayabilir (IPCC, 2023, SPM, s. 1–9; 20–34; Giddens, 2009, s. 1–4).

3. KÜRESEL RİSK TOPLUMUNDA İKLİM KRİZİNİN YAPISAL DİNAMİKLERİ

Küresel risk toplumunda iklim krizi, modernliğin kendi üretim tarzlarıyla ortaya çıkardığı ve ulusal sınırları aşan, geri beslemeli ve kurumsal sınırları zorlayan bir risk rejimi olarak belirir. Beck'e göre modern toplumlar artık zenginlikten çok risklerin dağıtımı etrafında örgütlenmektedir; bu durum risklerin görünmez, gecikmeli ve mekânsal olarak taşkın karakteriyle siyasal eylemi zorlaştırır (Beck, 1992, s. 19–24). Giddens, bu bağlamda iklim değişikliği siyasetinin "olağan siyaset" ile yönetilemeyeceğini, çünkü tehlikenin gündelik yaşamda somut ve yakın hissedilmediği için kararların ertelendiğini vurgular (Giddens, 2009, s. 1–4; 2011, s. ix–xii, 17). Luhmann ise riski, karar verilebilirlik ve atfedilebilirlikle tanımlayarak, geleceğe ilişkin belirsizliklerin şimdiye karar üzerinden yansıtıldığını ve bu nedenle risk semantiğinin politika, ekonomi ve bilim alt-sistemlerinde farklı kodlarla işlem gördüğünü belirtir (Luhmann, 1993, s. 1–5; 2002, s. 1–5).

İklim krizinin yapısal dinamikleri teknolojik-ekonomik altyapıların fosil yakıtlara dayalı kilitlenmesi, uzun ömürlü sermaye stokları ve gecikmeli etkiler nedeniyle, karar ufkunu daraltan bir "zaman uyumsuzluğu" üretir. IPCC AR6 SPM, ısınmanın insan etkisiyle "açık" olduğunu ve sistemik risklerin şiddet ve sıklıkta arttığını; etkili yanıtların ise yakın dönem azaltım ve uyum kararlarının birlikte tasarlanmasına bağlı olduğunu ortaya koyar (IPCC, 2023, SPM, s. 1–9; 20–34). Giddens, enerji güvenliği ile iklim siyasetinin iç içe geçtiği bu bağlamda, uzun dönem planlamanın piyasa teşvikleriyle kurumsal olarak kaynaştırılmasını önerir (Giddens, 2009, s. 91–162). Luhmann'ın işlevsel farklılaşma kavrayışı ise bilim, siyaset ve ekonomi arasında belirsizliklerin farklı kodlarla işlenmesinin eşgüdüm zorluğu yarattığını; dolayısıyla risk ile karar arasındaki ilişkinin iletişimsel düzeyde kırılganlaştığını gösterir (Luhmann, 1993, s. 101–112; 2002, s. 33–36).

Bilgi-siyaset ara yüzünde "belirsizlik imalatı" ve "yanlış denge" pratikleri iklim krizinin yapısal dinamiklerini pekiştirir. ABD prestij basınında yapılan içerik analizleri, "denge" normunun bilimsel uzlaşmayı bozarak antropojenik ısınma konusunda asimetrik şüphe yarattığını gösterir (Boykoff & Boykoff, 2004, s. 125–129). Oreskes ve Conway, tütün, asit yağmuru ve ozon

tartışmalarından iklim değişikliğine uzanan hat üzerinde, belli ağların kasıtlı şüphe üretimi yoluyla kamuoyunu ve politikayı geciktirdiğini tarihsel belgelerle ortaya koyar (Oreskes & Conway, 2010, s. 5–14). Latour, eleştirinin yanlış hedefe kilitlenerek kuşkuculuğu araçsallaştıran söylemlere istemeden zemin hazırlayabildiğini; bu nedenle "olgulardan kaygılara" yönelen, bağlayıcı bir eleştirel tutuma ihtiyaç olduğunu savunur (Latour, 2004, s. 225–230; 240–248). Bu üç bulgu birlikte okunduğunda, kriz söyleminin yapısal bir iletişimsel geciktirme mekanizmasına bağlandığı görülür.

Küresel risk toplumunda iklim etkilerinin eşitsiz dağılımı bir başka temel dinamiği oluşturur. Beck, ikinci modernliğin risk dağılımı mantığının sınıfsal çizgiler kadar coğrafi ve kurumsal eşitsizlikler ürettiğini; risklerin üretildiği yerler ile en ağır bedeli ödeyen toplulukların sıklıkla ayrıştığını vurgular (Beck, 1992, s. 19–24). IPCC AR6 SPM, çok düzlemli risklerin ekolojik ve toplumsal kırılganlıklarla birleştiğinde eşitsiz etkilenebilirlik ürettiğini ve uyum kapasitesi farklarının sonuçları büyüttüğünü belirtir (IPCC, 2023, SPM, s. 1–9; 20–34). Giddens'ın "siyasetin yeniden tasarımı" çağrısı, bu eşitsizliklerin yalnız teknik çözümlerle değil, yönetişim ve adalet ilkeleriyle birlikte ele alınmasını gerektirir; aksi halde risk yönetimi "ertelenmiş kararlar rejimi"ne saplanır (Giddens, 2009, s. 1–4; 91–162).

İklim krizinin yapısal dinamikleri duygulanım ekonomileriyle birleştiğinde, korku hem seferber edici hem de paralize edici sonuçlar doğurur. Korkunun dolaşımsal ve ilişkisel bir yapı olduğunu gösteren çalışmalar, risk iletişiminin yalnızca veri aktarmakla kalmayıp kamusal kaygıları maddi bağlamlara eklemlemesi gerektiğini düşündürür (Ahmed, 2004, s. 62–66; 2014, s. 1–5). Latour'un "matters of concern" (kaygı nesneleri) önerisi bu ihtiyaçla uyumludur (Latour, 2004, s. 240–248). IPCC'nin yakın döne yanıtlar bölümünde vurgulanan, azaltım-uyum entegrasyonu ile çok düzeyli yönetişim çağrısı, bu duygulanımsal/ söylemsel dinamikler gözetilerek tasarlandığında daha etkili sonuçlar doğuracaktır (IPCC, 2023, SPM, s. 20–34).

4. BELİRSİZLİK REJİMLERİNİN TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL YANSIMALARI

Geç modernlikte belirsizlik, yalnızca bilgi eksikliği değil; toplumsal örgütlenmeyi, kurumlar arası ilişkiyi ve gündelik hayat pratiklerini dönüştüren kalıcı bir deneyim tarzı olarak belirginleşir. Beck'in risk toplumu tezi, modernliğin yan etkilerinin (ör. iklim krizi) sınırlara sığmayan, görünmez ve gecikmeli karakteri nedeniyle siyasal eylemi zorlaştırdığını vurgular (Beck, 1992, s. 19–24). Giddens, bu belirsizliğin politikaya "yakınlık ve aciliyet" üzerinden nüfuz ettiğini; iklim değişikliğinin gündelik yaşamda

hissedilmemesinin kararsızlık ve erteleyici siyaset ürettiğini belirtir (Giddens, 2009, s. 1–4; 2011, s. ix–xii, 17). Luhmann ise riskin karar kaynaklı oluşunu öne çıkararak, belirsizliğin farklı işlev sistemlerinde (siyaset, bilim, ekonomi) farklı kodlarla işlendiğini ve bunun toplumsal koordinasyonu güçleştirdiğini gösterir (Luhmann, 1993, s. 1–5; 2002, s. 33–36).

Belirsizlik rejimleri kültürel düzeyde duygulanım ekonomileri yaratır; korku, kaygı ve tehdit temsilleri toplumsal bağları yeniden örer. Ahmed'e göre korku, bedenler arasında dolaşarak nesnelerini kurar; bu dolaşım, kimlerin "tehdit" ya da "mağdur" olarak işaretleneceğini belirleyen ilişkisel bir siyaset üretir (Ahmed, 2004, s. 62–66; 2014, s. 1–5). Furedi, modern toplumlarda risk söylemlerinin gündelik yaşamı korku kültürü etrafında düzenlediğini ve belirsizliğin siyaseten genelleştirilmesiyle davranışsal norm haline geldiğini ileri sürer (Furedi, 2002, s. 1–5; 2006, s. vii–x). Robin'in siyasetin dili olarak korku analizi ise, kamusal ve özel otoritelerin korkuyu meşrulaştırıcı bir araç olarak kullanabildiğini gösterir; bu, iklim krizi gibi uzun erimli tehditlerde duygulanım ile iktidar arasındaki bağı kuvvetlendirir (Robin, 2004, s. 1–5; 31–40).

Kitle iletişiminde "belirsizlik" ve "denge" normları, toplumsal/ kültürel yansımaları derinleştiren asimetrik şüphe mekanizmaları üretir. ABD prestij basını üzerine yapılan içerik çözümlemesi, bilimsel uzlaşmaya rağmen haberlerin karşıt görüşleri eşitleyerek kamusal algıyı bilimin çok gerisine düşürdüğünü göstermiştir (Boykoff & Boykoff, 2004, s. 125–129). Oreskes ve Conway'in tarihsel incelemeleri, tütün ve ozon örneklerinden iklim değişikliğine uzanan çizgide, belirsizlik imalatının kurumsal ağlarca sistematik biçimde yürütüldüğünü ortaya koyar (Oreskes & Conway, 2010, s. 5–14). Latour'un "eleştirinin yanlış hedefe kilitlenmesi" uyarısı, kuşkuculuğun araçsallaştırılmasının kültürel alanda gerçeklik duygusunu aşındırarak karar ertelemeyi beslediğini düşündürür (Latour, 2004, s. 225–230; 240–248).

Belirsizlik rejimleri, toplumsal eşitsizlikleri yeniden dağıtarak kültürel ve mekânsal ayrışmaları derinleştirir. Beck, risk üretimi ile riskin bedelini ödeme arasındaki kopuşun, ikinci modernlikte sınıf, mekân ve kurumsal kapasite farkları boyunca genişlediğini belirtir (Beck, 1992, s. 19–24). IPCC AR6 Sentez Raporu, çok düzlemli risklerin kırılganlık ve uyum kapasitesi farklarıyla eklemlendiğinde eşitsiz etkilenebilirlik yarattığını ve kültürel/ sosyal dokuyu dönüştürdüğünü vurgular (IPCC, 2023, SPM, s. 1–9; 20–34). Giddens'ın siyasal tasarım önerisi, bu eşitsizliklerin yalnız teknik değil yönetişimsel ve adalet temelli düzenlemelerle ele alınmasını gerekli kılar; aksi hâlde belirsizlik, siyasal sistemde "alışılmış kaygı"ya dönüşerek atalet üretir (Giddens, 2009, s. 91–162; 1–4).

Belirsizlik rejimlerinin toplumsal ve kültürel yansımaları, iletişimsel tasarım ve duygulanım duyarlı politika mimarileri geliştirilmedikçe, kolektif eylem kapasitesini zayıflatır. Latour'un "matters of concern" çağrısı, iklim bilgisini yalnızca olgusal kanıt olarak değil, toplumsal kaygılarla bağlayıcı bir zeminde dolaşıma sokmayı önerir (Latour, 2004, s. 240–248). IPCC'nin yakın dönem yanıt vurgusu, azaltım–uyum entegrasyonunu ve çok düzeyli yönetişimi öne çıkararak toplumsal katılımın sürekliliğini sağlamayı amaçlar (IPCC, 2023, SPM, s. 20–34). Ahmed ve Furedi'nin duygulanım ve korku kültürü analizleriyle birlikte düşünüldüğünde, etkili risk iletişimi için veri şeffaflığı + duygulanım yönetimi + adaletçi yönetişim üçlüsünün birlikte tasarlanması gerektiği açıktır (Ahmed, 2004, s. 62–66; 2014, s. 1–5; Furedi, 2002, s. 1–5).

5. KORKU SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA İKLİM KAYNAKLI RİSK ALGISI

İklim kaynaklı risk algısı, yalnızca olgusal bir tehlike değerlendirmesi değil; duygulanım, kültür ve kurumsal aracılıklar tarafından örülen çok katmanlı bir toplumsal süreçtir. Ahmed'in duyguların dolaşımı yaklaşımı, korkunun bedenler ve söylemler arasında hareket ederek "tehdit" ile "mağdur" konumlarını kurduğunu; böylece risk algısını ilişkisel olarak şekillendirdiğini gösterir (Ahmed, 2004, s. 62–66; 2014, s. 1–5). Furedi'nin "korku kültürü" tezi, geç modern toplumlarda belirsizlik söylemlerinin gündelik normları yeniden düzenleyerek kaygıyı kalıcı bir toplumsal iklime dönüştürdüğünü vurgular (Furedi, 2002, s. 1–5; 2006, s. vii–x). Robin, modern siyasal dilde korkunun meşrulaştırıcı bir araç olarak kullanıldığını; iklim gibi uzun erimli tehditlerde korkunun hem rıza üretimine hem de itirazın bastırılmasına hizmet edebildiğini tarihsel-yorumsal olarak gösterir (Robin, 2004, s. 1–5; 31–40).

Risk algısının bilişsel-duygusal temelleri açısından, Slovic'in psiko-metrik paradigma ve affekt sezgisi çalışmaları, "korkutucu (dread)–bilinmezlik" boyutlarının yüksek olduğu tehlikelerde (ör. iklimin eşik etkileri) kamusal algının uzman yargılarından sistematik biçimde sapabildiğini ortaya koyar (Slovic, 2000, s. 80–106; 123–137). Kasperson ve arkadaşlarının sosyal büyütme/ azaltma çerçevesi, risk sinyallerinin medya ve kurumlar gibi "büyütme istasyonları" üzerinden işlenmesiyle algının katlanarak artabildiğini ya da sönebileceğini kuramsallaştırır (Kasperson et al., 1988, s. 177–187; Kasperson & Kasperson, 1996, s. 95–101). Douglas ve Wildavsky'nin kültür kuramı ise hangi risklerin görünür/ görünmez kılınacağına ilişkin seçim mekanizmalarının kültürel önyapılarca belirlendiğini; böylece iklim riskinin farklı toplumsal bağlamlarda farklı ahlaki anlamlar kazandığını ileri sürer (Douglas & Wildavsky, 1982, s. 1–16; 29–67).

Korku ile iklim eylemi arasındaki ilişki ikili bir yapıya sahiptir: Korku, uygun çerçevelendiğinde eylemi seferber edebilir; uygunsuz olduğunda ise atalet ve savunmacı kaçınma doğurabilir. Birleşik Krallık verileri, sel gibi doğrudan deneyimlerin iklim belirsizliği algısını azalttığını, kişisel etki ve enerji tasarrufuna niyeti artırdığını göstermektedir (Spence et al., 2011, s. 46–49). Pidgeon ve çalışma arkadaşlarının kamuoyu izleme ve söylem çalışmalarında, psikolojik mesafe ve güven dinamiklerinin risk algısını aracıladığı; yakınlık hissinin ve somut deneyimin eylem niyetini güçlendirdiği saptanır (Pidgeon, 2010/ 2012 projeleri; Capstick, Pidgeon & Henwood, 2015, s. 725–753). Bu bulgular, IPCC'nin yakın dönem yanıtlar bölümünde vurgulanan risk iletişimi ve çok düzeyli yönetişim gerekliliğiyle uyumludur (IPCC, 2023, SPM, s. 20–34).

Medyanın ve siyasal iletişimin kurduğu anlatılar, korku üzerinden risk algısını asimetrik şüphe ya da alarmizm yönünde kaydırabilir. ABD prestij basını analizleri, "denge" normunun bilimsel uzlaşmayı bozarak kamuoyunda iklim belirsizliği algısını büyüttüğünü göstermiştir (Boykoff & Boykoff, 2004, s. 125–129). Oreskes ve Conway'in tarihsel incelemeleri, kimi çıkar ağlarının belirsizlik imalatı yoluyla korkuyu araçsallaştırarak düzenleyici eylemi geciktirebildiğini ortaya koyar (Oreskes & Conway, 2010/ 2011, s. 5–14). Sunstein, ihtiyat ilkesinin korku tarafından "paralizi"ye dönüştürülmesi riskine dikkat çeker ve ileri belirsizlik koşullarında anti-felaket ilkesi ile maliyet-fayda ve "libertaryen paternalizm"e dayalı bir karar mimarisi önerir (Sunstein, 2005, s. 13–34; 89–106; 129–148).

Sosyolojik düzlemde, risk algısının yönetişim ve meşruiyet boyutları belirlidir. Luhmann, riski "karar kaynaklı" bir semantik olarak tanımlayarak, iklim alanında belirsizliğin çoğu kez kararların ertelenmesi için gerekçelendirme aracı hâline geldiğini belirtir (Luhmann, 1993, s. 101–112). Giddens, iklim siyasetinde kısa vadeli teşvikler ile uzun vadeli planlamanın bir arada tasarlanmadığı durumlarda kamuoyunda korkunun yorgunluk ve kaçınmaya evrildiğini; bunun da risk algısını politikanın gerisine iterek eylemi geciktirdiğini savunur (Giddens, 2009, s. 91–162; 1–4). IPCC'nin güncel sentezi, risk iletişiminde duygulanım duyarlı ve adaletçi yaklaşımların (eşitsiz etkilenebilirlik ve güven unsurlarıyla) entegre edilmesi hâlinde, korkunun seferber edici yönünün daha baskın hâle geleceğini vurgular (IPCC, 2023, SPM, s. 1–9; 20–34).

6. MEDYA, SİYASET VE BİLİMSEL OTORİTENİN İKLİM RİSKİNİ İNŞA SÜRECİ

İklim riskinin kamusal alandaki inşası, bilimsel bilgi üretimi ile bu bilginin medya ve siyaset aracılığıyla çerçevelenmesi arasındaki etkileşimden doğan

çok katmanlı bir süreçtir. ABD "prestij basını" üzerine yapılan klasik içerik çözümlemesi, haberlerdeki "denge" normunun bilimsel uzlaşıyı bozarak asimetrik şüphe ürettiğini göstermiş; bu durum, uzman söyleminin siyasal ve kültürel ara yüzlerde yeniden kodlanmasıyla kamusal algının bilimden sistematik biçimde uzaklaştığını ortaya koymuştur (Boykoff & Boykoff, 2004, s. 125–129). Oreskes ve Conway'in belgesel arşivlere dayalı tarihsel çalışması, tütün, ozon ve iklim alanlarında belirsizlik imalatı yapan ağların, medya ve düşünce kuruluşları üzerinden kuşkuyu kurumsallaştırdığını gösterir (Oreskes & Conway, 2010/ 2011, s. 5–14). Latour'un eleştirisi ise, "eleştirinin yanlış hedefe kilitlenmesi"nin, hakikate ilişkin kuşkuculuğu araçsallaştıran aktörlere istemeden alan açtığını; bu nedenle olguları "matters of concern" olarak bağlamsallaştıran yeni bir kamu iletişiminin gerekliliğini vurgular (Latour, 2004, s. 225–230; 240–248).

Bilimsel otorite alanında, IPCC'nin AR6 Sentez Raporu, ısınmanın insan etkisiyle "açık" olduğunu, risklerin çok düzlemli ve hızlanan doğasını ve yakın dönem yanıt ihtiyacını siyasa diline çevirir; böylece bilimsel konsensüs, riskin ölçeklenebilirliği ve belirsizlik yönetimi açısından referans çerçevesi sunar (IPCC, 2023, SPM, s. 1–9; 20–34). Ancak bilimsel otoritenin bu çerçevesi, medya ve siyaset tarafından farklı motivasyonlarla yeniden çerçevelendiğinde (ör. ihtiyat çağrısının "bekle-gör" siyasetine tercümesi) kamusal alanda gecikme döngüleri üretebilir (Latour, 2004, s. 225–230; Oreskes & Conway, 2010/ 2011, s. 5–14). Kasperson ve arkadaşlarının Sosyal Risk Büyütme çerçevesi, risk sinyallerinin bilim-medya-siyaset istasyonlarında işlenmesiyle algının hem büyütülebileceğini hem de söndürülebileceğini; buna bağlı ikincil toplumsal etkilerin (güven erozyonu, ekonomik dalgalanmalar) ortaya çıkabildiğini kuramsal olarak açıklar (Kasperson et al., 1988, s. 177–187; Kasperson & Kasperson, 1996, s. 95–101).

Medya alanında çerçeveleme, psikolojik mesafe ve duygulanım stratejileri iklim riskinin algısal mimarisini belirler. Deneysel ve anket temelli çalışmalar, yerel afet deneyimi (ör. sel) bulunan bireylerde iklimin daha az belirsiz, daha "yakın" ve eyleme geçirici algılandığını; bu etkiyi uygun medya çerçevelerinin pekiştirebildiğini göstermiştir (Spence et al., 2011, s. 46–49). Buna karşın "denge" normu ve "iki tarafı eşitleme" pratikleri, bilimsel uzlaşmayı retorik simetri ile maskeleyerek kamusal belirsizliği artırır (Boykoff & Boykoff, 2004, s. 125–129). Kasperson'un izinde geliştirilen derlemeler, medya güveni, şeffaflık ve kültürel bağlamın risk büyütme/ azaltma dinamiklerinde kritik olduğunu; dolayısıyla editoryal tercihlerin yalnız bilgi aktarımı değil duygulanım yönetimi olduğunu vurgular (Pidgeon, Kasperson & Slovic, 2010, s. 1–10; 13–46).

Siyasal alan, riskin kurumsal tercüme edildiği ve meşruiyet üretildiği bağlamdır. Giddens, "siyasetin yeniden tasarımı"nın kısa vadeli teşviklerle uzun vadeli planlamayı birleştirmesini; aksi halde iklim siyasetinin korku ve belirsizliğin tetiklediği erteleyici bir rejime saplanacağını savunur (Giddens, 2009, s. 91–162; 1–4). Sunstein ise ihtiyat ilkesinin genelleştirilmiş biçimlerinin "paralizi" üretebileceğini; bunun yerine anti-felaket ilkesi, maliyet-fayda ve "libertaryen paternalizm" gibi araçlarla belirsizlikte karar mimarisi kurmak gerektiğini ileri sürer (Sunstein, 2005/ 2012, s. 13–34; 89–106; 129–148). Douglas ve Wildavsky'nin kültür kuramı, siyasal tercihlerin hangi risklerin görünür kılınacağını belirlediğini; iklim riskinin de bu seçici görünürlük mekanizmalarına tabi olduğunu gösterir (Douglas & Wildavsky, 1982/ 1983, s. 1–16; 29–67; 174–186).

Duygular ve meşruiyet kesitinde, Ahmed'in duyguların dolaşımı yaklaşımı, korkunun medya ve siyaset içindeki yer değiştirmelerle nesnesini kurduğunu; bu nedenle iklim riskinin "kimin tehdidi/ kimin mağduru olduğu"na dair anlatıların bilimsel bilgi kadar duygulanım politikaları ile belirlendiğini gösterir (Ahmed, 2004, s. 62–66; 2014, s. 1–5). Robin, korkunun siyasal dilde meşrulaştırıcı bir rol üstlenebildiğini; güvenlik ve özgürlük dengesi tartışmalarının iklim politikalarında da yankı bulduğunu savunur (Robin, 2004, s. 1–5; 249–253). IPCC'nin otorite metinleri, bu duygulanım ve meşruiyet dinamiklerini doğrudan yönetmese de, kanıta dayalı bir sabitleme noktası sağlayarak medya ve siyasetin risk inşasında referans normu işlevi görür (IPCC, 2023, SPM, s. 1–9; 20–34).

7. İKLİM KRİZİNİN TOPLUMSAL DAVRANIŞ VE KOLEKTİF EYLEM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

İklim krizi, bireylerin riski nasıl algıladıkları ve bu algıyı hangi eylem repertuarlarına dönüştürdükleri üzerinden toplumsal davranışı dönüştürmektedir. Psikoloji ve risk çalışmalarında gösterildiği üzere, "korkutucu/ bilinmez" profilli tehditlerde algı, uzman yargılarından sistematik olarak sapabilir; bu durum, iklim riskinin duygusal değerlendirmelerle (affekt sezgisi) hızla şekillenmesine yol açar (Slovic, 2000, s. 80–106; 123–137). İklim değişikliğinin yakınlık ve aciliyet hissi üretmediği bağlamlarda, kamuoyu desteği kırılganlaşarak davranışsal niyetler zayıflar; deneysel ve saha verileri psikolojik mesafenin küçülmesinin eylemi güçlendirdiğini göstermektedir (Spence, Poortinga, Butler ve Pidgeon, 2011, s. 46–49). IPCC'nin AR6 Sentez Raporu ise, çok düzlemli iklim risklerinin şiddet ve sıklıkta artışını vurgulayarak, toplumsal davranışın "yakın dönem yanıtlar" ile harekete geçirilmesi gerektiğini politika diline tercüme eder (IPCC, 2023, SPM, s. 1–9; 20–34).

Toplumsal davranış, yalnız bireysel algılarla değil, sosyal büyütme/ azaltma süreçleriyle de yön bulur. Kasperson ve çalışma arkadaşlarının çerçevesi, risk sinyallerinin medya, kurumlar ve gündelik ağlar üzerinden işlenerek algıyı ve buna bağlı davranışları büyütebileceğini ya da söndürebileceğini ortaya koyar; bu süreçler ikincil etkiler (güven erozyonu, ekonomik ve politik dalgalanmalar) doğurur (Kasperson vd., 1988, s. 177–187; Kasperson & Kasperson, 1996, s. 95–101). ABD "prestij basını" üzerine yapılan bulgular, "denge" normunun bilimsel uzlaşmayı retorik simetri ile maskeleyerek kamusal belirsizliği artırdığını ve bu yolla eylem niyetini zayıflatabildiğini göstermiştir (Boykoff & Boykoff, 2004, s. 125–129). Bu noktada Latour'un "olgulardan kaygılara" geçiş talep eden yaklaşımı, bilimsel kanıtların toplumsal kaygılarla bağlanmasının kolektif eylem kapasitesini artırabileceğine işaret eder (Latour, 2004, s. 240–248).

Doğrudan iklim/ afet deneyimi, bireysel ve kolektif eylem üzerinde katalitik etki yaratır. Birleşik Krallık'ta ulusal örnekleme dayanan araştırma, sel deneyimi yaşayanların iklimi daha az belirsiz ve daha kişisel etkilenilebilir gördüğünü; bunun da enerji tasarrufuna niyeti artırdığını göstermiştir (Spence vd., 2011, s. 46–49). Zaman içinde kamu söylemlerindeki değişim, "gündelik hayata temas" ve adalet vurgusunun eylem motivasyonlarında belirleyici olduğunu ortaya koyar; 1997–2010 arası nitel verilerde, kişisel sorumluluk ve adil yük paylaşımı gibi gerekçelerin kalıcılığı dikkat çekicidir (Capstick, Pidgeon & Henwood, 2015, s. 725–753). IPCC'nin yakın dönem strateji vurgusu, bu deneyim ve söylem dinamikleriyle uyumlu biçimde, yerel etkilerle çok düzeyli yönetişim arasındaki köprülerin eylemi güçlendireceğini belirtir (IPCC, 2023, SPM, s. 20–34).

Kolektif eylemin kurumsal zeminde sürdürülebilir olması için, siyasal tasarım ve karar mimarisi kritik rol oynar. Giddens, kısa vadeli teşviklerle uzun vadeli planlamanın birlikte kurgulanmadığı durumlarda iklim siyasetinin korku ve belirsizliğin tetiklediği ertelenmiş kararlar rejimine saplandığını savunur (Giddens, 2009, s. 91–162; 1–4). Sunstein, genelleştirilmiş ihtiyat ilkelerinin paralizi üretebileceğini; bunun yerine anti-felaket ilkesi ve maliyet-fayda değerlendirmeleriyle belirsizlik altında karar almanın eylemi mümkün kıldığını belirtir (Sunstein, 2005/ 2012, s. 13–34; 129–148). Douglas ve Wildavsky'nin kültür kuramı, farklı toplumsal düzenlerin hangi risklerin görünür kılınacağına dair seçimleri üzerinden kolektif eylemin meşruiyet kaynaklarını belirlediğini hatırlatır (Douglas & Wildavsky, 1982/ 1983, s. 1–16; 174–186).

İklim krizinde toplumsal davranış ve kolektif eylem, eşitsiz etkilenebilirlik ve güven eksenlerince koşullanmaktadır. Risk dağılımı ve kırılganlık eşitsizlikleri derinleştikçe, adaletçi çerçeve kurulmadan eylem kapasitesi sınırlanır; bu hem

etik hem de araçsal bir meseledir (Beck, 1992, s. 19–24). IPCC, kanıta dayalı güven inşası için şeffaf risk iletişimi ve yarar/ adil yük paylaşımını önceleyen politika paketlerinin benimsenmesini önermektedir (IPCC, 2023, SPM, s. 1–9; 20–34). Pidgeon, Kasperson ve Slovic'in derlemesi, güven, şeffaflık ve kültürel bağlamın birlikte ele alınmadığı durumlarda eylem çağrılarının korku yorgunluğuna evrilebileceğini; buna karşı duygulanım duyarlı ama kanıta dayalı iletişimin kolektif seferberliği desteklediğini gösterir (Pidgeon, Kasperson & Slovic, 2010, s. 1–10; 13–46).

8. KORKU REJİMİNİN KAMUSAL POLİTİKALAR VE YÖNETİŞİM ÜZERİNDEKİ BELİRLEYİCİLİĞİ

Korku rejimleri, yalnızca duygulanımın yoğunlaştığı anları değil, kamusal politikanın nasıl kurulduğunu ve yönetişim mantığının nasıl işlediğini belirleyen kalıcı bir siyasal-iletişimsel düzeni ifade eder. Ahmed'in duyguların dolaşımı kuramı, korkunun söylem ve kurumlar arasında hareket ederek tehdit/ mağdur hiyerarşileri kurduğunu; bu sayede yönetişimde hangi risklerin acil, hangilerinin erteleme konusu yapılacağına ilişkin kararları etkilediğini gösterir (Ahmed, 2004, s. 62–66; 2014, s. 1–5). Robin'in tarihsel-siyasal okuması, korkunun modern demokrasilerde meşrulaştırıcı dil işlevi gördüğünü; güvenlik, düzen ve piyasa istikrarı adına alınan kararların bu dil ile rıza üretebildiğini ortaya koyar (Robin, 2004, s. 1–5; 249–253). Furedi ise "korku kültürü"nün risk söylemlerini yaygınlaştırarak gündelik davranış normlarını ve idari ihtiyat pratiklerini genişlettiğini; bunun siyasette düşük beklenti/ yüksek tedbir denklemi yarattığını savunur (Furedi, 2002, s. 1–5; 2006, s. vii–x).

İklim siyasetinde korku rejimlerinin politika döngüsüne etkisi üç düzeyde gözlemlenir: (i) bilimsel otoriteden gelen risk sinyallerinin alınması, (ii) medya ve siyaset tarafından çerçevelenmesi, (iii) yönetişim araçlarına tercümesi. IPCC'nin AR6 SPM'i, ısınmanın insan etkisiyle "açık" olduğu ve yakın dönem yanıtların kritikliği yönünde net bir otorite çerçevesi sunar; ancak bu sinyaller farklı kurumsal bağlamlarda farklı önceliklere tercüme edilir (IPCC, 2023, SPM, s. 1–9; 20–34). Boykoff & Boykoff'un bulguları, medyada "denge" normunun bilimsel uzlaşmayı retorik simetri ile maskeleyerek asimetrik şüphe üretebildiğini ve böylece politika yapımında gecikmeyi beslediğini gösterir (Boykoff & Boykoff, 2004, s. 125–129). Kasperson ve arkadaşlarının Sosyal Risk Büyütme çerçevesi, risk sinyallerinin bu aracı istasyonlarda büyütülüp/ azaltıldığını; bunun siyasa yanıtlarının şiddeti, zamanlaması ve kapsamını belirlediğini teorik olarak açıklar (Kasperson et al., 1988, s. 177–187; Kasperson & Kasperson, 1996, s. 95–101).

Korku rejimleri bir yandan seferber edici (alarm ve hızlandırma), diğer yandan paralize edici (atalet ve erteleme) etkiler yaratabilir. Sunstein, genelleştirilmiş ihtiyat ilkesinin belirsizlikte "paralizi" üreterek orantısız önlem/ertelenmiş karar sarmalına yol açabileceğini ve bunun yerine anti-felaket ilkesi, maliyet-fayda ve "libertaryen paternalizm" gibi araçlarla karar mimarisinin rasyonelleştirilmesi gerektiğini savunur (Sunstein, 2005/ 2012, s. 13–34; 89–106; 129–148). Giddens ise iklim siyasetinin kısa vadeli teşvikler ile uzun vadeli planlamayı bir araya getirmedikçe korkunun erteleyici bir rejime dönüştüğünü; bu nedenle kurumsal tasarımın eylem kapasitesi yaratacak şekilde yenilenmesi gerektiğini vurgular (Giddens, 2009, s. 1–4; 91–162). Douglas & Wildavsky'nin kültür kuramı, farklı siyasal-kültürel düzeneklerin hangi risklerin görünür kılınacağını seçtiğini; dolayısıyla korku rejimlerinin siyasa gündemini seçici görünürlük yoluyla şekillendirdiğini gösterir (Douglas & Wildavsky, 1982/ 1983, s. 1–16; 174–186).

Yönetişimde güven ve meşruiyet, korku rejimlerinin sürdürülebilirliğini belirleyen iki ana eksendir. Latour, eleştirinin "yanlış hedefe kilitlenmesi"nin hakikat rejimini aşındırarak kuşkuculuğu araçsallaştıran aktörlere alan açtığını; bu nedenle olguların "matters of concern" olarak bağlamsallaştırılmasıyla meşruiyetin yeniden inşa edilmesi gerektiğini savunur (Latour, 2004, s. 225–230; 240–248). Pidgeon–Kasperson–Slovic derlemesi, güven/ şeffaflık/ kültürel bağlam dikkate alınmadan kurulan risk iletişiminin korku yorgunluğu ve güvensizlik üretebileceğini; bu nedenle kanıta dayalı ama duygulanım duyarlı iletişimin yönetişimi güçlendireceğini belirtir (Pidgeon, Kasperson & Slovic, 2010, s. 1–10; 13–46). IPCC SPM, eşitsiz etkilenebilirlik ve adalet vurgusunu öne çıkararak, meşruiyetin adil yük paylaşımı, şeffaflık ve çok düzeyli yönetişimle desteklenmesi gerektiğini politika diline tercüme eder (IPCC, 2023, SPM, s. 20–34).

Korku rejimlerinin kurumsal tasarım üzerindeki belirleyiciliği, kararların nasıl atfedildiğine ve sorumluluk mimarisine ilişkindir. Luhmann, riski "karar kaynaklı" bir semantik olarak tanımlar; bu, belirsizliğin çoğu kez karar verilebilirliğin ertelenmesi için bir gerekçeye çevrilebildiğini ve yönetişimde sorumluluk dağıtma pratiklerini tetiklediğini düşündürür (Luhmann, 1993, s. 101–112; 2002, s. 33–36). Kasperson'un sosyal büyütme çerçevesi, kurumsal tasarımın (şeffaflık, hesap verebilirlik, katılım) risk sinyallerinin bozulmasını ve yanlış denge üretimini azaltabildiğini ima eder (Kasperson et al., 1988, s. 177–187; Kasperson & Kasperson, 1996, s. 95–101). Sunstein ve Giddens'ın önerileri birleştirildiğinde, korkuyu seferber edici yönde kullanan, ama paraliziyi engelleyen; kanıta dayalı, adaletçi ve davranış bilimi içgörüleriyle desteklenmiş bir yönetişim mimarisinin hem etkinlik hem meşruiyet üreteceği söylenebilir

(Sunstein, 2005/ 2012, s. 129–148; Giddens, 2009, s. 91–162; IPCC, 2023, SPM, s. 20–34).

9. KÜRESEL RİSK TOPLUMUNDA GELECEK TASAVVURLARI VE TOPLUMSAL DAYANIKLILIK

Küresel risk toplumunda "gelecek tasavvurları", modernliğin ürettiği yan etkilerin (iklim krizi, ekolojik eşiklerin aşılması, çok boyutlu kırılganlıklar) yönetilebilir olup olmadığına dair kolektif hayaller ve korkular etrafında şekillenir. Beck'in risk dağılımı mantığı, siyasanın artık zenginliğin değil risklerin dağıtımı ekseninde kurulduğunu ve bu nedenle gelecek tahayyüllerinin belirsizlik yönetimi ile iç içe geçtiğini vurgular (Beck, 1992, s. 19–24). IPCC AR6 Sentez Raporu, ısınmanın insan etkisiyle "açık" olduğu ve risklerin yakın dönemde hızlanan doğası nedeniyle gecikmenin maliyetini artırdığını; bu yüzden karar ufkunun kısaldığını ve gelecek planlamasının uyum-azaltım entegrasyonuyla yapılması gerektiğini belirtir (IPCC, 2023, SPM, s. 1–9; 20–34). Gezegen sınırları yaklaşımı da iklimin, biyoçeşitliliğin ve arazi kullanımı eşiklerinin "güvenli hareket alanı"nı daralttığını göstererek, gelecek tasavvurlarını eşiğe duyarlı bir dayanıklılık tasarımına yönlendirir (Rockström et al., 2009, s. 472–475; Steffen et al., 2015, s. 1259855; 2018, s. 8252–8259).

Dayanıklılık (resilience) yalnız ekolojik sistemlere değil, sosyal-ekolojik sistemlerin birlikte uyum kapasitesine ilişkindir. Adger, toplumsal ve ekolojik dayanıklılığın birbirine geçtiğini; kültürel boyutlar ve kurumlar arası koordinasyon zayıfsa, iklim risklerinin sosyal stresleri büyüterek toplulukların öngörü kapasitesini aşındırdığını gösterir (Adger, 2000, s. 347–364; 2006, s. 268–281; Adger et al., 2013, s. 112). Pelling, kırılganlık ve eşitsizliklerin afet/ iklim riskleriyle birleştiği durumda, dayanıklılığın yalnız altyapı değil yönetişim ve katılım tasarımı olduğunu vurgular (Pelling, 2003, s. 17; 2011, s. 45). IPCC AR6, risklerin çok düzlemli karakteri nedeniyle çok düzeyli (yerel-ulusal-küresel) yönetişim ve bilgi türlerinin birleştirilmesini (bilimsel, yerel, yerli bilgi) önerir; böylece gelecek tasavvurları, tekil teknolojik çözümler yerine bütüncül dönüşüm yollarına bağlanır (IPCC, 2023, SPM, s. 20–34).

Gelecek tasavvurlarının kamusal alanda dolaşıma girmesi, risk sinyallerinin sosyal büyütme/ azaltma istasyonlarında (medya, uzman ağları, siyaset) işlenmesiyle belirlenir. Kasperson ve arkadaşlarının çerçevesi, bu istasyonların algıyı büyütüp söndürebileceğini; bunun davranış, yatırım ve politika yönelimlerine ikincil etkiler doğurduğunu gösterir (Kasperson et al., 1988, s. 177–187; Kasperson & Kasperson, 1996, s. 95–101). ABD "prestij basını" bulguları, "denge" normunun bilimsel uzlaşıyı retorik simetri ile maskeleyerek belirsizlik algısını artırabildiğini; bunun da gelecek odaklı eylem tasavvurlarını

zayıflattığını ortaya koyar (Boykoff & Boykoff, 2004, s. 125–129). Giddens, bu nedenle iklim siyaseti için kısa vadeli teşviklerle uzun erimli planlamayı buluşturan kurumsal mimarinin, ertelenmiş kararlar rejimini kırmak açısından belirleyici olduğunu savunur (Giddens, 2009, s. 91–162; 1–4).

Toplumsal dayanıklılığın yerel ölçeği, kolektif eylem kapasitesine ve ortak havuz kaynaklarının yönetimine bağlıdır. Ostrom'un bulguları, katılımcı kurallar, izleme, kademeli yaptırımlar ve uyuşmazlık çözümü gibi kurumsal tasarım ilkelerinin yerelde uzun ömürlü dayanıklılık ürettiğini gösterir (Ostrom, 2009, s. 419–422; 2010, s. 641–672; 2012, s. 1–30). Adger, kültürel boyutların ve aidiyet ilişkilerinin (place attachment) uyum davranışlarını kolaylaştırdığını, bu nedenle dayanıklılık politikalarının kültürel meşruiyet ihtiyacını ihmal edemeyeceğini belirtir (Adger et al., 2013, s. 112). IPCC AR6, eşitsiz etkilenebilirlik ve kapasite farkları nedeniyle, dayanıklılığın adalet ve kapsayıcı katılım ilkeleriyle birlikte tasarlanmadıkça kırılgan kalacağını vurgular (IPCC, 2023, SPM, s. 20–34).

Geleceğe dair olumlu tasavvurlar, yalnız riskin azaltımına değil; bu bağlamda dönüştürücü uyum (transformational adaptation) ve adaletçi geçişlere (just transition) dayanır. Gezegen sınırlarının korunması için öngörülen "güvenli-adil alan" fikri, iklim ve biyoçeşitlilik politikalarının sosyal koruma, geçim ve sağlıkla eşgüdümlü tasarlanmasını gerektirir (Steffen et al., 2018, s. 8252–8259; Rockström et al., 2009, s. 472–475). Pelling'in uyum tipolojileri, yalnız "geri sekme" (bounce-back) değil, ileri sekme (bounce-forward) yönelimlerinin—yani riskleri fırsat pencerelerine çeviren kurumsal/ bilişsel dönüşümlerin—kalıcı dayanıklılık ürettiğini gösterir (Pelling, 2011, s. 45). Giddens'ın kurumsal tasarım çağrısı ve IPCC'nin yakın dönem yanıt vurgusu birlikte okunduğunda, adalet ve katılım ilkeleriyle desteklenen çok düzeyli yönetişimin, küresel risk toplumunda uygulanabilir gelecek tasavvurlarının ana omurgası olduğu söylenebilir (Giddens, 2009, s. 91–162; IPCC, 2023, SPM, s. 20–34).

10. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, küresel risk toplumunun en belirgin tezahürü olan iklim krizinin, yalnızca fiziksel bir tehlike değil; belirsizlik, korku ve kırılganlık eksenlerinde genişleyen çok katmanlı bir toplumsal dönüşüm alanı olduğunu ortaya koymuştur. Bulgular, iklim krizinin toplumsal inşasında medya, siyaset ve bilimsel otoritenin etkileşim hâlinde işleyen bir üçlü yapı oluşturduğunu; bu yapının ise risk algısı, duygulanım dinamikleri ve kolektif eylem süreçlerini doğrudan şekillendirdiğini göstermektedir. Beck'in risk toplumu yaklaşımı, iklim krizinin sınır-ötesi dağılımı ve geri beslemeli yapısı nedeniyle klasik yönetim araçlarını aşan bir risk rejimi yarattığını doğrularken; Giddens'ın

"erteleyici siyaset" tespiti, bu risklerin gündelik hayatta görünür olmamasının karar alma ufkunu daralttığını göstermektedir. Luhmann'ın risk/ karar ayrımı ise belirsizliklerin çoğu zaman teknik bilgi eksikliğinden değil, karar süreçlerinden kaynaklanan kurumsal bir üretim olduğunu açığa çıkarmaktadır.

Araştırma bulgularının gösterdiği temel noktalardan biri, belirsizliğin medya söylemlerinde sistematik biçimde aşırı-temsil edilmesidir. "Denge" normu, bilimsel uzlaşmayı bozarak asimetrik şüphe üretmekte; bu süreç, hem iklim riskini teknik bir tartışma düzeyine indirgemekte hem de kamusal alanda epistemik güveni zayıflatmaktadır. Buna paralel olarak, korku duygulanımı kamu söylemlerinde çift yönlü bir işleve sahiptir: Bir yandan eylemi seferber edebilecek bir aciliyet duygusu yaratmakta; diğer yandan ise kaçınma, erteleme ve "politika ataleti" üretebilmektedir. Özellikle sosyal risk büyütme/ azaltma süreçleri, risk sinyallerinin medya ve siyasal kurumlar tarafından nasıl işlendiğini ve bunun toplumsal davranışa nasıl yansıdığını anlamak açısından kritik bir çerçeve sunmaktadır. Bulgular, korkunun toplumsal ilişkilerde yalnızca bireysel bir duygulanım değil, bunun yanısıra kurumsal öncelikleri ve siyasal tercihleri şekillendiren yapısal bir belirleyici olduğunu doğrulamaktadır.

İklim krizinin toplumsal sonuçları, eşitsiz etkilenebilirlik bağlamında daha da çarpıcı hale gelmektedir. Risklerin sınıfsal, mekânsal ve kurumsal kapasite farklılıkları boyunca eşitsiz dağılması; hem dayanıklılığı zayıflatmakta hem de adalet boyutunu iklim yönetişiminin merkezine yerleştirmektedir. Bu nedenle iklim krizinin yol açtığı korku rejimlerinin toplumsal eylem üzerindeki etkilerini değerlendirmek, yalnızca iletişimsel değil, etik ve siyasal bir gerekliliktir. Adger ve Ostrom'un bulguları, dayanıklılığın yalnız teknik altyapılarla sınırlanmadığını, kültürel meşruiyet, katılım ve topluluk temelli kolektif eylem ile güçlendirilebileceğini göstermektedir. Pelling'in "ileri sekme" (bounce-forward) kavramı da, dayanıklılığın yalnız krize geri dönme olmadığını; kurumsal ve toplumsal dönüşümler yaratma kapasitesiyle ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çerçevede çalışmanın ulaştığı sonuçlar, iklim krizine ilişkin risk yönetiminin ve kamusal iletişimin, duygulanımı dışlayan teknik modellerle sürdürülemeyeceğini; aksine, duyguların, özellikle de korkunun, yönetişim ve politika tasarımının ayrılmaz bir parçası olduğunu göstermektedir. Korkunun bilimsel doğruluğa dayanan bir aciliyet hissi ürettiği durumlarda kolektif eylem kapasitesi güçlenebilmekte; ancak korku yanlış çerçevelendiğinde veya sürekli büyütüldüğünde siyasal ataleti pekiştirebilmekte ve güveni aşındırabilmektedir. Bu nedenle iklim yönetişimi, hem kanıta dayalı hem de duygulanım duyarlı bir iletişim ve karar süreçlerine ihtiyaç duymaktadır.

Öneriler

i. Duygulanım-duyarlı, çok katmanlı bir risk iletişimi modeli geliştirilmelidir.

Korkunun seferber edici yönü desteklenirken paralize edici etkisini azaltan, hem bilimsel güvene hem de toplumsal kaygıların etik/duygusal boyutlarına hitap eden hibrit bir iletişim tasarımına ihtiyaç vardır. IPCC bulgularının, yerel deneyimlerle ve kültürel anlatılarla ilişkilendirilmesi önerilmektedir.

ii. Medya kuruluşları için "sorumlu denge" ve "epistemik doğruluk" ilkeleri tanımlanmalıdır. Yanlış simetri (false balance) uygulamalarının önüne geçmek ve bilimsel uzlaşıyı çarpıtan çerçeveleri sınırlamak üzere etik yayıncılık standartları geliştirilmeli; risk sinyallerinin sosyal büyütme süreçlerinde bozulmasını azaltacak şeffaflık mekanizmaları kurulmalıdır.

iii. Siyasal karar alma süreçlerinde kısa vadeli teşvikler ile uzun vadeli planlama araçları birleştirilmelidir. Giddens'ın önerdiği üzere, iklim politikaları yalnızca teknik araçlarla değil, kurumsal teşvik mekanizmalarıyla desteklenmeli; karar ufkunu genişleten, ertelenmiş kararlar rejimini zayıflatan yeni bir yönetişim tasarımı benimsenmelidir.

iv. Toplumsal dayanıklılık politikaları kültürel meşruiyet, yerel bilgi ve katılımcı yönetimle güçlendirilmelidir. Yerel toplulukların deneyimleri, bilgi birikimleri ve aidiyet ilişkileri politikaya entegre edilerek; Ostrom'un ortak kaynak yönetimi ilkeleri doğrultusunda kapsayıcı dayanıklılık modelleri geliştirilmelidir.

v. İklim adaleti, ulusal ve yerel politikaların merkezine yerleştirilmelidir. Risklerin eşitsiz dağıldığı mevcut yapı içinde sosyal koruma, kırılgan gruplara yönelik destek ve adil yük paylaşımı mekanizmaları oluşturulmadıkça kolektif eylem sürdürülebilir olmayacaktır. Sürdürülebilir uyum politikalarının "güvenlik açığı" yerine "kapasite artışı" perspektifiyle tasarlanması kritik önemdedir.

vi. Bilimsel otorite ve kamu kurumları arasında güveni güçlendiren şeffaflık mekanizmaları kurulmalıdır. Bilimsel belirsizlik açık şekilde ifade edilmeli; kararların gerekçeleri, risk değerlendirmeleri ve maliyet-fayda analizleri kamuyla paylaşılmalıdır. Böylece korkunun bilgi eksikliğinden değil, rasyonel temelli bir ortak risk farkındalığından beslenmesi sağlanacaktır.

Bu makale, iklim krizinin toplumsal etkilerine ilişkin literatürde sıklıkla ayrı ayrı ele alınan üç alanı—belirsizlik rejimleri, korku sosyolojisi ve riskin söylemsel/ kurumsal inşası—bütüncül bir kuramsal çerçevede bir araya getirerek özgün bir katkı sunmaktadır. Çalışma, Beck–Giddens–Luhmann üçlüsünün küresel risk toplumu perspektifini Ahmed, Furedi ve Robin'in duygulanım

odaklı yaklaşımlarıyla kesiştirerek, iklim krizinin yalnızca teknik bir çevresel sorun değil, duygular, söylemler ve yönetişim pratikleriyle yeniden üretilen bir toplumsal olgu olduğunu göstermektedir. Bu bütünleştirici okuma sayesinde makale, literatürde çoğu kez parçalı biçimde tartışılan belirsizlik, güven, şüphe, alarmizm, siyasal gecikme ve kolektif eylem arasındaki ilişkileri tek bir analitik bağlamda sistematik hâle getirmiştir. Dahası, çalışma bulgularını normatif bir düzleme taşıyarak, iklim yönetişiminde teknik doğrulukla duygulanımsal duyarlılığı birleştiren hibrit risk iletişimi modelinin gerekliliğini ortaya koymakta; böylece hem akademik literatüre hem de uygulanabilir politikalara yönelik çözüm üreten özgün bir öneri geliştirmektedir. Bu yönleriyle makale, iklim krizi bağlamında artan korku rejimlerini kavramsallaştırmakla kalmamakta; ilaveten bu rejimlerin dönüştürücü biçimde yönetilebilmesi için adaletçi, şeffaf ve çok düzeyli katılımı önceleyen yeni nesil yönetişim yaklaşımlarının neden zorunlu olduğunu açıklayarak literatürde önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Kaynakça

Adger, W. N. (2000). Social and ecological resilience: Are they related? *Progress in Human Geography*, 24(3), 347–364.

Adger, W. N. (2006). Vulnerability. *Global Environmental Change*, 16(3), 268–281.

Adger, W. N., Barnett, J., Brown, K., Marshall, N., & O'Brien, K. (2013). Cultural dimensions of climate change impacts and adaptation. *Nature Climate Change*, 3(2), 112–117.

Ahmed, S. (2004). *The cultural politics of emotion*. Edinburgh University Press.

Ahmed, S. (2014). *The cultural politics of emotion* (2nd ed.). Routledge/ Edinburgh University Press.

Ahmed, S. (2019). *What's the use? On the uses of use*. Duke University Press.

Bauman, Z. (2000). *Liquid modernity*. Polity.

Bauman, Z. (2006). *Liquid fear*. Polity.

Bauman, Z. (2013). *Living on borrowed time*. Polity.

Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity*. Sage.

Beck, U. (1999). *World risk society*. Polity.

Beck, U. (2006). Living in the world risk society. *Economy and Society*, 35(3), 329–345.

Beck, U. (2009). *World at risk*. Polity.

Beck, U., & Grande, E. (2010). Varieties of second modernity. *The British Journal of Sociology*, 61(3), 409–443.

Boykoff, M. (2008). Lost in translation? United States news media coverage of anthropogenic climate change, 1995-2004. *Climatic Change*, 86(1–2), 1–11.

Boykoff, M. (2011). *Who speaks for the climate?* Cambridge University Press.

Boykoff, M. T., & Boykoff, J. M. (2004). Balance as bias: Global warming and the U.S. prestige press. *Global Environmental Change, 14*(2), 125–136.

Capstick, S. B., Pidgeon, N. F., & Henwood, K. (2015). Stability and change in British public discourses about climate change (1997–2010). *Environmental Values, 24*(6), 725–753.

Douglas, M., & Wildavsky, A. (1982). *Risk and culture: An essay on the selection of technological/environmental dangers*. University of California Press.

Ewald, F. (1991). Insurance and risk. In G. Burchell et al. (Eds.), *The Foucault effect* (pp. 197–210). University of Chicago Press.

Ewald, F. (2002). The return of Descartes's malicious demon. *Critical Inquiry*, 28(2), 298–321.

Ewald, F. (2020). *The birth of solidarity*. Polity Press.

Furedi, F. (1997). *Culture of fear*. Cassell.

Furedi, F. (2002). *Culture of fear: Risk-taking and the morality of low expectation*. Continuum.

Furedi, F. (2018). *How fear works*. Bloomsbury.

Giddens, A. (1999). *The politics of climate change*. Polity.

Giddens, A. (2002). *Runaway world*. Routledge.

Giddens, A. (2009). *The politics of climate change*. Polity Press.

Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2023). *AR6 Synthesis Report: Summary for Policymakers* (pp. 1–34). IPCC.

IPCC. (2021). *AR6 Climate Change 2021: The Physical Science Basis*.

IPCC. (2022). *AR6 Climate Change 2022: Impacts, Adaptation, and Vulnerability*.

IPCC. (2023). *AR6 Synthesis Report*.

Kasperson, R. E., & Kasperson, J. X. (1996). The social amplification and attenuation of risk. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 545*(1), 95–105.

Kasperson, R. E., Renn, O., Slovic, P., et al. (1988). The social amplification of risk: A conceptual framework. *Risk Analysis, 8*(2), 177–187.

Klein, N. (2014). *This changes everything*. Simon & Schuster.

Klein, N. (2016). *This changes everything* (Turkish ed.).

Klein, N. (2019). *On fire: The burning case for a green new deal*. Simon & Schuster.

Latour, B. (2004). Why has critique run out of steam? From matters of fact to matters of concern. *Critical Inquiry, 30*(2), 225–248.

Latour, B. (2017). *Facing Gaia*. Polity.

Latour, B. (2021). *After lockdown*. Polity.

Luhmann, N. (1993). *Risk: A sociological theory*. de Gruyter.

Luhmann, N. (2002). *Risk: A sociological theory*. Routledge.

Luhmann, N. (2000). *The reality of the mass media*. Stanford University Press.

Luhmann, N. (2006). *System theory*. Polity.

Oreskes, N. (2004). Beyond the ivory tower. *Science*, 306(5702), 1686–1687.

Oreskes, N. (2019). *Why trust science?* Princeton University Press.

Oreskes, N., & Conway, E. M. (2010). *Merchants of doubt*. Bloomsbury Press.

Ostrom, E. (2009). A general framework for analyzing sustainability of social-ecological systems. *Science*, 325(5939), 419–422.

Ostrom, E. (2010). Beyond markets and states. *American Economic Review*, 100(3), 641–672.

Ostrom, E. (2012). *The future of the commons*. Institute for Economic Affairs.

Pelling, M. (2003). *The vulnerability of cities*. Earthscan.

Pelling, M. (2011). *Adaptation to climate change*. Routledge.

Pelling, M., & Dill, K. (2010). Disaster politics. *Global Environmental Change*, 20(1), 13–20.

Pidgeon, N., Kasperson, R. E., & Slovic, P. (Eds.). (2010). *The social amplification of risk*. Cambridge University Press.

Robin, C. (2004). *Fear: The history of a political idea*. Oxford University Press.

Robin, C. (2016). *The reactionary mind*. Oxford University Press.

Rockström, J., et al. (2009). A safe operating space for humanity. *Nature*, 461, 472–475.

Slovic, P. (2000). *The perception of risk*. Earthscan/Taylor & Francis.

Spence, A., Poortinga, W., Butler, C., & Pidgeon, N. (2011). Perceptions of climate change and willingness to save energy related to flood experience. *Nature Climate Change, 1*(1), 46–49.

Steffen, W., et al. (2015). Planetary boundaries. *Science*, 347(6223), 1259855.

Steffen, W., et al. (2018). Trajectories of the Earth System. *PNAS*, 115(33), 8252–8259.

Sunstein, C. R. (2005/2012). *Laws of fear: Beyond the precautionary principle*. Cambridge University Press.

Bölüm 3

Dijitalleşme ve Algoritmik Bilgi Bağlamında Kuşakların Dönüşümü ve Kuşaklararası Etkileşim

Nesrin Yazar[1]

Özet

Bu çalışmada, kuşak kavramı sadece yaş temelli bir sınıflandırma olarak değil, aynı zamanda ortak tarihsel deneyimler, toplumsal koşullar ve kültürel dönüşümler içinde şekillenen sosyolojik bir olgu olarak ele almaktadır. Sessiz Kuşak'tan Alfa Kuşağı'na uzanan kuşak sınıflandırması üzerinden kuşakların değer algıları, iletişimi yönlendirme biçimleri, çalışma yaşamına yönelik beklentileri ve toplumsal olayları anlama, kavrama ve yorumlama pratiklerindeki farklılaşmalar tartışılmaktadır. Kuşakların homojen gruplar olmadığı; sınıf, eğitim, mekân, aile yapısı ve toplumsal cinsiyet gibi değişkenlerin kuşak içi çeşitliliği belirlediği vurgulanmaktadır. Dahası dijitalleşme bağlamında Z ve Alfa kuşaklarının bilgiye erişim, dijital iletişim ve içerik üretim süreç ve deneyimleri incelenirken, dijital okuryazarlığın yaş gruplarına göre farklılaşması ve algoritmik bilginin eşitsizlikleri yeniden üretebilme potansiyeli değerlendirilmektedir. Bölüm, kuşaklararası etkileşimin aile, eğitim, çalışma yaşamı ve gündelik yaşam alanlarında nasıl kurulduğunu ortaya koyarak kuşak farklılaşmasının dönüştürücü toplumsal dinamiklerini bütüncül bir çerçevede tartışmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla, bu çalışma kuşakların tarihsel gelişimini sosyolojik perspektiften inceleyerek kuşaklar arası benzerlikleri, farklılıkları ve etkileşim biçimlerini toplumsal dönüşüm dinamikleri üzerinden analize tabi tutmaktadır.

1 Bağımsız Araştırmacı, yazarn363@gmail.com , ORCID ID: 0009-0002-5626-0859

https://doi.org/10.58830/ozgur.pub1256.c5111

Giriş

Kuşaklar, farklı yaş grupları arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları anlamlandırabilmek ve bireylerin toplum içindeki etkileşim biçimlerini açıklayabilmek açısından önemli toplumsal yapılar olarak belirginleşir (Yılmaz & Aktürk, 2024, s. 17). Kuşakların oluşumunda, bireylerin içinde yaşadıkları dönemin toplumsal, ekonomik ve siyasi olaylarının belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir (Göktaş & Çarıkçı, 2015, s. 8). Bu bağlamda kuşak kavramı, belirli bir zaman diliminde doğup büyüyen, bu süreçte meydana gelen tarihsel ve toplumsal gelişmelerden etkilenerek benzer özellikler, değer yargıları ve bakış açıları geliştiren birey grupları olarak tanımlanabilmektedir (Berkup, 2014; Güzel, 2023, s. 1991).

Her kuşağın yaşamı algılama biçimi, iş yaşamına yönelik beklentileri, iletişim tarzları, değer sistemleri ile güçlü ve zayıf yönleri farklılık gösterir (Mannheim, 1952). Bu farklılıkların temelinde, bireylerin yetişkinliğe ulaşıncaya kadar karşılaştıkları tarihsel, politik ve sosyoekonomik gelişmelerin belirleyici etkisi bulunmaktadır (Demirel, 2021, s. 6). Dolayısıyla kuşaklar, yalnızca yaş temelli bir sınıflandırma değil, aynı zamanda belirli tarihsel deneyimlerin ortaklaşa paylaşıldığı sosyokültürel oluşumlar olarak değerlendirilmektedir (Mannheim, 1952; Mead, 1970). Bu yaklaşım, kuşakların yalnızca yaş temelli kategoriler olmadığı, ortak tarihsel deneyimler üzerinden şekillenen toplumsal konumlanışlar olduğu üzerine şekillenirken kökleri Mannheim geleneğine uzanmakta; kuşak sosyolojisi çalışmalarında vurgulanmaktadır. Buna ek olarak bazı yaklaşımlar kuşakların tarihsel süreç içinde belirli döngüler ve ortak deneyim örüntüleri etrafında şekillendiğini ileri sürmektedir (Pilcher, 1994; Strauss & Howe, 1991). Literatürde en yaygın kullanılan kuşak sınıflandırması; Sessiz Kuşak, Bebek Patlaması Kuşağı, X Kuşağı, Y Kuşağı, Z Kuşağı ve Alfa Kuşağı şeklinde yapılmaktadır. Bu sınıflandırma, kuşakların tarihsel süreç içerisinde maruz kaldıkları toplumsal olaylar, teknolojik gelişmeler ve sosyokültürel dönüşümler doğrultusunda farklı özellikler geliştirdiğini ortaya koymaktadır. Bu bölümde, Mannheim'ın (1952) kuşak olgusundan beslenerek kuşakların tarihsel gelişimini Sessiz Kuşak'tan Alfa Kuşağı'na kadar ele alacak, böylece kuşaklar arası benzerlikler, farklılıklar ve dönüşüm dinamikleri derinlemesine tartışılacaktır.

1. Kuşak Olgusunun Dönüşümü: Sessiz Kuşaktan Alfa Kuşağına

İnsanlar tarih boyunca yaşamlarını sürdürebilmek amacıyla hem birbirleriyle hem de içinde bulundukları çevreyle sürekli etkileşim hâlinde olmuşlardır (Mead, 1970). Bu etkileşim, yalnızca gündelik yaşam pratiklerini düzenlemekle sınırlı kalmamış; aynı zamanda toplumsal kurumların, değer sistemlerinin

ve kültürel normların şekillenmesinde de belirleyici olmuştur (Berger & Luckmann, 2016). Bireyler bir yandan içinde bulundukları toplumsal yapıya yön verirken, diğer yandan da ekonomik krizler, savaşlar, siyasal dönüşümler, göç hareketleri ve teknolojik gelişmeler gibi büyük ölçekli toplumsal olaylardan doğrudan etkilenmişlerdir (Mannheim, 1952). Bu tür tarihsel kırılma anlarının, bireylerin yaşam tarzlarını, beklentilerini ve toplumsal meseleleri yorumlama biçimlerini dönüştürdüğü; aynı tarihsel dönemi paylaşan bireylerin bu olaylara benzer tutum ve tepkiler geliştirebildiği gözlemlenmektedir. Bu gözlem doğrultusunda geliştirilen kuramsal ve ampirik çalışmalar, kuşak kavramını sosyolojik analizlerin önemli bir bileşeni hâline getirmiştir.

Sosyolojik perspektiften kuşak, çoğu çalışmada yaklaşık 25-30 yıllık zaman dilimleri içinde doğan bireylerin oluşturduğu yaş grupları olarak ele alınmaktadır (Pilcher, 1994). Bununla birlikte kuşak yalnızca biyolojik yaşa dayalı bir sınıflandırma değildir; daha ziyade, belirli bir tarihsel dönemde doğup büyüyen ve bu dönemin toplumsal, ekonomik, politik ve kültürel koşulları içinde sosyalleşen bireylerin ortak deneyimleri üzerinden şekillenen bir toplumsal kategoridir (Mannheim, 1952). Bu çerçevede kuşak, belirli bir zaman aralığında doğmuş, aynı dönem içinde gerçekleşen toplumsal olaylardan etkilenmiş ve bu etkilenme doğrultusunda benzer değerler, tutumlar ve dünya görüşleri geliştirmiş bireyler topluluğu olarak tanımlanabilir. Dahası, kuşak kavramının açıklayıcılığını değerlendirirken belirli sınırlılıkları göz önünde bulundurmak gerekir (Gürbüz, 2015). Her kuşağın ortak bazı karakteristik özellikleri, tutum ve davranış örüntüleri, değer yargıları ile güçlü ve zayıf yönleri olduğundan söz edilse de, her bireyin ait olduğu kuşağın tüm özelliklerini aynı ölçüde taşıdığını varsaymak indirgemeci bir yaklaşım olacaktır. Kuşak içi çeşitlilik; sınıf konumu, eğitim düzeyi, yaşanılan coğrafya, kültürel çevre ve aile yapısı gibi birçok değişkenle birlikte düşünülmelidir.

Kuşaklar arası farklılaşma yalnızca tarihsel olaylara verilen tepkiler üzerinden değil, aynı zamanda gündelik üretim ilişkileri ve emek pratikleri üzerinden de değerlendirilebilmektedir (Kendir Gök, 2026). Örneğin kadın emeği, kuşaklar arası bilgi aktarımı, dayanışma pratikleri ve toplumsal cinsiyet rolleri aracılığıyla toplumsal yapının yeniden üretiminde önemli bir rol oynamaktadır. Farklı yaş gruplarına mensup kadınların üretim süreçlerine katılım biçimlerinin kuşaksal deneyimler, ekonomik kırılganlıklar ve toplumsal cinsiyet normları ile kesişebildiği görülmektedir. Bu durum, üretim süreçlerinin yalnızca ekonomik faaliyetler olarak değil, aynı zamanda toplumsal yeniden üretim ve kültürel aktarım mekanizmaları ile iç içe geçmiş süreçler olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Kadın emeğinin yalnızca üretim alanlarında değil, aynı zamanda bakım, bilgi aktarımı ve dayanışma ağları üzerinden toplumsal sürekliliğin sağlanmasında da belirleyici rol oynadığı vurgulanmaktadır (Pilcher,

2017). Bu bulgular, kuşakların yalnızca yaş temelli kategoriler olmadığını; emek deneyimleri, dayanışma ağları ve sosyoekonomik koşullar içinde şekillenen dinamik toplumsal oluşumlar olduğunu göstermektedir (Kendir Gök, 2026). Dolayısıyla kuşaklar, homojen gruplar olarak değil; ortak tarihsel deneyimlerin etrafında şekillenen fakat kendi içinde farklılaşabilen toplumsal kümeler olarak ele alınmalıdır.

Konuya ilişkin literatür incelendiğinde, en yaygın kuşak sınıflandırmasının Sessiz Kuşak (Gelenekseller), Bebek Patlaması Kuşağı, X Kuşağı, Y Kuşağı ve Z Kuşağı biçiminde yapıldığı görülmektedir (Tursun & Göngen, 2024, s. 73). Bazı çalışmalarda bu sınıflandırmaya Alfa Kuşağı da eklenmekte ve kuşak tartışmaları dijitalleşme, hızlanan toplumsal değişim ve yeni sosyalleşme biçimleri bağlamında daha da genişletilmektedir. Bu sınıflandırmaların amacı, farklı kuşakların yaşadıkları dönemin koşullarına bağlı olarak geliştirdikleri değer dünyalarını ve toplumsal olaylara verdikleri tepkileri daha sistematik biçimde tartışabilmektir.

1.1. Sessiz Kuşak

Sessiz kuşak, kuşak sınıflandırmalarında en eski kuşak olarak kabul edilmekte olup, genel olarak 1925-1945 yılları arasında doğan bireyleri kapsamaktadır. Günümüzde bu kuşağa mensup bireylerin önemli bir kısmı emeklilik dönemindedir (Strauss & Howe, 1991; Demirel, 2021). Literatürde "geleneksel kuşak" olarak da adlandırılan Sessiz Kuşak kavramına ilk kez 1951 yılında Time dergisinde yayımlanan bir makalede yer verilmiştir (TIME, 1951). Bu kuşağa "sessiz" adının verilmesinde, kuşak üyelerinin daha temkinli, içe dönük ve otoriteye saygılı bir toplumsal profil sergilemeleri etkili olmuştur.

Sessiz Kuşak, modern toplumların ekonomik ve kurumsal altyapısının oluşumunda önemli rol oynamış bir kuşak olarak değerlendirilebilir. Özellikle tarım toplumundan sanayileşmiş ekonomilere geçiş sürecinde üretim biçimlerinin dönüşmesine katkı sağlamışlardır (Strauss & Howe, 1991). Bu kuşağın üyeleri, erken yaşta evlenme ve aile kurma eğilimleri ile dikkat çekmektedir. Aile kurumu, bu kuşak için merkezi bir toplumsal değer olarak öne çıkmaktadır. Türkiye özelinde değerlendirildiğinde, Sessiz Kuşak'ın 2020 yılı itibarıyla toplam nüfusun yaklaşık %5'ini oluşturduğu görülmektedir (Demirel, 2021).

Sessiz Kuşak üyeleri, 1929 Büyük Ekonomik Buhranı ve II. Dünya Savaşı gibi küresel ölçekte etkili olan kriz ve savaş dönemlerinde yetişmişlerdir (Levickaite, 2010, s. 173-174). Bu zorlu tarihsel koşullar, kuşak üyelerinin yaşam anlayışlarını, değer sistemlerini ve çalışma hayatına bakış açılarını önemli ölçüde şekillendirmiştir. Bu bağlamda, otoriteye saygı, güçlü iş ahlakı,

dürüstlük ve kurumsal sadakat bu kuşağın öne çıkan temel değerleri arasında yer almaktadır. Sessiz Kuşak bireyleri genellikle uzun süre aynı kurumda çalışmayı tercih eden ve çalışmayı bir sorumluluk veya zorunluluk olarak değerlendiren bireyler olarak tanımlanmaktadır.

Ayrıca Büyük Buhran döneminde edinilen deneyimler, bu kuşak üyelerinde tasarruf eğiliminin güçlü olmasına neden olmuştur. Otorite figürlerine saygı, işverene ve kuruma bağlılık, sektörel sadakat ve ulusal aidiyet duygusu bu kuşağın toplumsal değer sisteminin önemli unsurlarıdır. Bununla birlikte Sessiz Kuşak üyeleri, düzen ve istikrarı önceleyen, geleneksel değerlere bağlı, liderlik ve otorite figürlerinden yönlendirme bekleyen bireyler olarak tanımlanmaktadır. Teknolojik gelişmelere uyum sağlama konusunda diğer kuşaklara kıyasla daha temkinli olmaları da literatürde vurgulanan özellikler arasında yer almaktadır (Demirel, 2021, s. 1802-1803).

1.2. Bebek Patlaması Kuşağı (Baby Boomers)

Bebek Patlaması Kuşağı, genel olarak 1946-1964 yılları arasında doğan bireyleri kapsamaktadır ve kuşak sınıflandırmalarında ikinci kuşak olarak değerlendirilmektedir (Strauss, W., & Howe, 1991). Bu kuşak kendi içinde alt gruplara ayrılmakta; 1946-1955 yılları arasında doğanlar "öncü boomers", 1956-1964 yılları arasında doğanlar ise "geç boomers" olarak adlandırılmaktadır (Demirel, 2021). II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından birçok ülkede, özellikle Avrupa ve Amerika'da yaşanan ekonomik refah artışı ve toplumsal istikrar ortamı doğum oranlarında önemli bir yükselişe neden olmuş, bu durum söz konusu kuşağın "Bebek Patlaması Kuşağı" olarak adlandırılmasına yol açmıştır. Nüfus büyüklüğü açısından değerlendirildiğinde, bu kuşak en kalabalık kuşaklardan biri olarak kabul edilmektedir (Geiger, 2015). Literatürde Bebek Patlaması Kuşağı aynı zamanda "Soğuk Savaş Kuşağı" olarak da ifade edilmektedir (Demirel, 2021, s. 1803).

Bu kuşak üyeleri, Doğu-Batı ekseninde şekillenen iki kutuplu dünya düzeninin yarattığı siyasal ve ideolojik gerilimlerin yaşandığı bir tarihsel döneme tanıklık etmişlerdir. Aynı zamanda bu dönem, ekonomik büyümenin hızlandığı ve refah seviyesinin yükseldiği bir süreç olarak da dikkat çekmektedir. Ekonomik refahın artışı, tüketim kültürünün yaygınlaşmasına ve eğlence odaklı yaşam tarzlarının görünür hâle gelmesine zemin hazırlamıştır. Toplumsal mücadele alanında ise bu kuşağın özellikle sosyal haklar, eşitlik ve özgürlük talepleri etrafında şekillenen hareketlere katılım gösterdiği görülmektedir (Tursun & Göngen, 2024, s. 73).

Bebek Patlaması Kuşağı, aile içi sorumluluklar açısından da özgün bir konuma sahiptir. Bu kuşak üyeleri, yaşamlarının belirli dönemlerinde hem

çocuklarının bakımını üstlenmiş hem de yaşlanan ebeveynlerinin bakım sorumluluğunu taşımışlardır. Bu nedenle literatürde "sandviç kuşak" olarak da adlandırılmaktadır. Türkiye bağlamında değerlendirildiğinde, Bebek Patlaması Kuşağı'nın 2020 yılı itibarıyla toplam nüfusun yaklaşık %21'ini oluşturduğu görülmektedir.

Eğitim açısından bakıldığında, bu kuşak üniversite eğitiminin sınırlı olduğu bir dönemde yetişmiş ve yükseköğretimi önemli bir statü göstergesi olarak değerlendirmiştir. Bu durum, kuşağın disiplinli eğitim anlayışının çalışma yaşamına da yansımasına katkı sağlamıştır. Bebek Patlaması Kuşağı üyeleri, çalışma hayatında disiplinli, çalışkan, iş birliğine açık, kariyer odaklı ve kurumsal bağlılığı yüksek bireyler olarak tanımlanmaktadır. Başarıya ulaşmak için fedakârlık yapılması gerektiğine inanan bu kuşak, uzun süre aynı kurumda çalışmaya eğilimli olup, işlerini yaşamlarının merkezine yerleştiren bireyler olarak değerlendirilmektedir.

Bununla birlikte Bebek Patlaması Kuşağı, toplumsal konulara duyarlılık gösteren bir kuşak olarak da öne çıkmaktadır. Çevre sorunları, toplumsal eşitlik, ırk ayrımcılığı ve temel haklar gibi konularda aktif bir duruş sergilemişlerdir. Bu kuşağın gençlik dönemine denk gelen 1968 toplumsal hareketleri, otoriteye karşı eleştirel bakışın ve toplumsal değişim taleplerinin güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Ayrıca bu kuşak, uzay yarışının başlangıcı, Kennedy suikastı, Soğuk Savaş gerilimleri ve Vietnam Savaşı gibi küresel ölçekte etkili tarihsel olaylara doğrudan tanıklık etmiştir (Demirel, 2021, s. 1803).

1.3. X Kuşağı

X Kuşağı, kuşak sınıflandırmalarında üçüncü kuşak olarak kabul edilmekte olup genel olarak 1965-1980 yılları arasında doğan bireyleri kapsamaktadır. Bu dönemde yaşanan toplumsal ve demografik değişimler, kuşağın nüfus büyüklüğünü de etkilemiştir. Kadın hakları alanındaki gelişmeler, doğum kontrol yöntemlerinin yaygınlaşması ve kürtajın yasal statü kazanması gibi faktörler doğum oranlarının düşmesine neden olmuş; bu durum X Kuşağı'nın kuşak sınıflandırmaları içinde görece daha küçük bir nüfusa sahip olmasına yol açmıştır. Türkiye özelinde değerlendirildiğinde, X Kuşağı'nın 2020 yılı itibarıyla toplam nüfusun yaklaşık %22'sini oluşturduğu görülmektedir.

X Kuşağı üyeleri, petrol ve enerji krizleri, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, suç ve boşanma oranlarındaki artış, AIDS salgını, ideolojik çatışmalar ve askeri darbeler gibi çok yönlü toplumsal gelişmelere tanıklık etmişlerdir. Bu gelişmelerin yarattığı ekonomik, siyasal ve kültürel belirsizlik ortamı nedeniyle literatürde bu kuşak zaman zaman "Gölge Kuşak" veya "Kayıp Kuşak" olarak da adlandırılmaktadır. Aynı dönemde kadınların çalışma

hayatına daha yoğun biçimde katılmaya başlaması, aile yapısında ve çocuk yetiştirme pratiklerinde önemli değişimlere yol açmıştır. Bu bağlamda X Kuşağı, ebeveynlerinin büyük ölçüde çalışma hayatında yer aldığı ve çocukların günün önemli bir bölümünü kendi başlarına geçirmek zorunda kaldığı ilk kuşak olarak değerlendirilmektedir.

Bu durumun kuşak üyeleri üzerinde farklı etkiler yarattığı görülmektedir. Bazı araştırmalar, görece bağımsız büyüme deneyiminin bu kuşağın uyum sağlama, problem çözme ve dayanıklılık becerilerini güçlendirdiğini ileri sürmektedir. Buna karşılık bazı çalışmalar ise ebeveyn ilgisinin sınırlı olduğu koşullarda yetişmenin yalnızlık, kaygı ve psikolojik kırılganlık gibi durumları artırabileceğini savunmaktadır.

X Kuşağı üyelerinin çalışma hayatına bakışında, erken yaşlarda edinilen sorumluluk duygusunun etkili olduğu görülmektedir. Bu kuşak, otoriter yönetim anlayışlarından hoşlanmamakla birlikte, hedeflerine ulaşmada bireysel yaratıcılığı ve esnek problem çözme yöntemlerini tercih etmektedir. Çalışma hayatında iş odaklı olmaları, bireysel performansa önem vermeleri ve iş-yaşam dengesi kurma eğilimleri bu kuşağın belirgin özellikleri arasında yer almaktadır. Ayrıca yalnız büyüme deneyiminin, aile kurumuna verilen önemin artmasına ve iş ile aile sorumluluklarını dengeleme çabasının güçlenmesine katkı sağladığı da ileri sürülmektedir.

X Kuşağı, sosyal olaylara karşı duyarlılık gösteren, otoriteye karşı eleştirel fakat saygılı bir yaklaşım geliştiren ve iş yaşamında yüksek motivasyona sahip bireyler olarak tanımlanmaktadır. İş yerinde geri bildirim, gelişim fırsatları ve zorlu görevler bu kuşağın motivasyon kaynakları arasında yer almaktadır. Bununla birlikte X Kuşağı üyeleri, örgütsel bağlılık konusunda durumsal davranabilmekte; işverenlerine mutlak bağlılık göstermek yerine kariyer fırsatlarını değerlendirme eğilimi sergileyebilmektedir. Buna karşın mesleki bağlılıklarının yüksek olduğu görülmektedir.

Teknolojik dönüşüm açısından değerlendirildiğinde, X Kuşağı analog dünyadan dijital dünyaya geçiş sürecini doğrudan deneyimlemiş bir kuşaktır. Doğdukları dönemde ev içi mekanik teknolojiler yaygınken, yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde kişisel bilgisayarların ve dijital sistemlerin iş hayatına dâhil olması üretim ve çalışma biçimlerini önemli ölçüde değiştirmiştir. X Kuşağı, bu dönüşüme uyum sağlamaya çalışan ve geleneksel değerlerle modern teknolojik gelişmeler arasında denge kurmaya çalışan bir kuşak olarak değerlendirilmektedir. Bu yönüyle, hem geleneksel toplumsal değerleri hem de modernleşme süreçlerinin etkilerini birlikte taşıyan bir geçiş kuşağı niteliği göstermektedir (Demirel, 2021, s. 1804-1805).

1.4. Y Kuşağı

Y Kuşağı, kuşak sınıflandırmalarında X Kuşağı'ndan sonra gelen dördüncü kuşak olarak kabul edilmekte olup genel olarak 1981-1999 yılları arasında doğan bireyleri kapsamaktadır. Literatürde Y Kuşağı; Milenyum Kuşağı, Dijital Kuşak ve Gelecek Kuşak gibi farklı kavramlarla da ifade edilmektedir. Y Kuşağı, 20. yüzyılda doğan son kuşak olma özelliğini taşımaktadır. Nüfus büyüklüğü açısından değerlendirildiğinde, Bebek Patlaması Kuşağı'ndan sonra en kalabalık kuşaklardan biri olduğu görülmektedir. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu tarafından yayımlanan Dünya Nüfus Raporu 2020 verilerine göre, 2020 yılı itibarıyla dünya nüfusu 7,78 milyara ulaşmış olup bu nüfusun yaklaşık 1,8 milyarını Y Kuşağı üyeleri oluşturmaktadır. Türkiye özelinde değerlendirildiğinde ise Y Kuşağı'nın 2020 yılı itibarıyla toplam nüfusun yaklaşık %35'ini oluşturduğu görülmektedir.

Y Kuşağı bireylerinin önemli bir kısmı, X Kuşağı'nda olduğu gibi çalışan ebeveynler tarafından yetiştirilmiştir. Ancak bu kuşağın ebeveynleri, çocuklarının güvenliği, eğitimi ve yaşam standartları konusunda daha koruyucu bir yaklaşım benimsemiştir. Literatürde "helikopter ebeveynlik" olarak adlandırılan bu yaklaşım, ebeveynlerin çocuklarının yaşam süreçlerine yoğun biçimde dâhil olması ve karşılaştıkları engelleri azaltmaya yönelik müdahalelerde bulunması şeklinde tanımlanmaktadır.

Y Kuşağı, 1980 sonrası hız kazanan teknolojik dönüşüm süreci içerisinde büyümüştür. Bu nedenle teknoloji, bu kuşağın yaşam pratiklerinin merkezinde yer almaktadır. Y Kuşağı üyeleri, erken yaşlarda bilgisayar teknolojisi ile tanışmış; akıllı telefonlar, dizüstü bilgisayarlar ve sosyal medya araçlarıyla büyüyen ilk kuşak olarak değerlendirilmektedir. İletişim süreçlerinde çevrim içi teknolojileri yoğun biçimde kullanmaları, dijital teknolojinin bu kuşağın sosyal ilişkileri, değer sistemleri ve yaşam beklentileri üzerindeki etkisini göstermektedir.

Dijitalleşmenin etkisi, Y Kuşağı'nın davranış biçimlerini ve yaşam anlayışını önemli ölçüde şekillendirmiştir. Bireysellik, özgürlük arayışı ve girişimcilik eğilimi bu kuşağın belirgin özellikleri arasında yer almaktadır. Y Kuşağı üyeleri, yüksek yaşam standartlarını hedefleyen, bireysel başarıya önem veren ve kendi işini kurmaya yönelen bireyler olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, çalışma hayatına bakışları önceki kuşaklardan farklılık göstermektedir. Çalışma, yalnızca ekonomik bir zorunluluk değil; bireysel kimlik ve kendini gerçekleştirme sürecinin bir parçası olarak görülmektedir. "Anlamlı iş" ve bireysel ifade alanı sunan çalışma ortamlarına yönelik beklentiler bu kuşakta oldukça yüksektir.

Y Kuşağı, otoriter ve hiyerarşik yönetim biçimlerine eleştirel yaklaşmakta; daha katılımcı, esnek ve yatay örgütsel ilişkilere yönelmektedir. Çoklu görev yapabilme kapasitesi, hızlı adaptasyon yeteneği ve değişime açıklık bu kuşağın öne çıkan özellikleri arasında yer almaktadır. Bununla birlikte bazı çalışmalar, Y Kuşağı'nın kurumsal bağlılık düzeyinin önceki kuşaklara kıyasla daha düşük olduğunu ve iş değişikliğine daha açık olduğunu ortaya koymaktadır.

Y Kuşağı, analog dünyadan dijital dünyaya geçiş sürecini deneyimlemiş ilk kuşak olması açısından da önem taşımaktadır. Bu durum, teknolojiyi hem etkin kullanabilen hem de eleştirel biçimde değerlendirebilen bir kuşak profili ortaya çıkarmıştır. Geleneksel yaşam kalıplarından uzaklaşarak bireysel tercihler doğrultusunda yaşam biçimlerini şekillendirme eğilimleri bu kuşağın belirgin özelliklerinden biridir. Ayrıca Y Kuşağı üyeleri, çalışacakları kurumların kurumsal kimliğine, uluslararası yapısına, kariyer gelişim olanaklarına ve eğitim fırsatlarına önem vermektedir (Demirel, 2021, s. 1805-1806).

1.5. Z Kuşağı

Z Kuşağı, genel olarak 21. yüzyılda doğan ilk kuşak olarak kabul edilmekte ve kuşak sınıflandırmalarında beşinci kuşak olarak değerlendirilmektedir. Ancak literatürde Z Kuşağı'nın doğum aralığı konusunda tam bir görüş birliği bulunmamaktadır. Bazı çalışmalarda 2000-2020 yılları arasında doğan bireyler bu kuşak içerisinde değerlendirilirken, bazı kaynaklarda ise 1995-2010 yılları arasında doğan bireylerin Z Kuşağı'na dahil edildiği görülmektedir. Z Kuşağı'nın isimlendirilmesine ilişkin yaklaşımlardan biri, kuşak araştırmacıları Strauss ve Howe'un (1991) kuşak döngülerine ilişkin kuramsal çerçevesine dayanmaktadır. Literatürde bu kuşak; İnternet Kuşağı, Dijital Yerli Kuşak, M Kuşağı veya Kristal Kuşak gibi farklı kavramlarla da ifade edilmektedir.

Z Kuşağı'nı önceki kuşaklardan ayıran en temel özellik, dijital teknolojilerin yoğun biçimde kullanıldığı bir dünyaya doğmuş olmalarıdır. Y Kuşağı dijitalleşme sürecinin gelişimine tanıklık etmiş bir kuşak olarak tanımlanırken, Z Kuşağı dijital teknolojilerin günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası hâline geldiği bir dönemde yetişmiştir. Dijital teknolojilerin gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçası hâline gelmesi, bireylerin bilgiye erişim ve bilgi üretim süreçlerinde dijital okuryazarlık becerilerinin önemini artırmıştır. Bununla birlikte dijital okuryazarlık düzeylerinin yaş gruplarına göre farklılaşabildiği ve özellikle ileri yaş gruplarının dijital bilgiye erişim, dijital içerik üretimi ve dijital teknolojileri kullanma süreçlerinde çeşitli yapısal ve kültürel engellerle karşılaşabildiği belirtilmektedir. Bu durum, dijitalleşmenin toplumsal katılım ve bilgiye erişim süreçleri üzerinde farklı yaş grupları açısından eşitsiz etkiler yaratabildiğini göstermektedir (Kendir Gök, 2025). İnternetin yaygınlaşması,

akıllı telefonların kullanımının artması ve sosyal medya platformlarının gündelik yaşamın merkezine yerleşmesi, bu kuşağın sosyalleşme biçimlerini önemli ölçüde etkilemiştir (Tosun, 2025).

Z Kuşağı bireyleri, iletişim süreçlerinde yüz yüze etkileşimden ziyade dijital iletişim araçlarını daha yoğun kullanma eğilimindedir (Güzel, 2019). Sosyal medya, çevrim içi iletişim platformları ve dijital içerik üretim araçları, bu kuşağın sosyal ilişkilerinin önemli bir parçası hâline gelmiştir. Bu kuşak, internet erişimi olmadan bir yaşam deneyimi yaşamamış olması nedeniyle "dijital yerli" olarak da tanımlanmaktadır (Selwyn, 2009). Z Kuşağı üyeleri, dijital cihazları ileri düzeyde kullanabilmekte, aynı anda birden fazla dijital etkinliği sürdürebilmekte ve bilgiye hızlı erişim sağlayabilmektedir.

Bilgiye erişim hızının artması, Z Kuşağı'nın yalnızca bilgi tüketen değil, aynı zamanda içerik üreten bireyler olarak tanımlanmasına da zemin hazırlamıştır. Algoritmik sistemler aracılığıyla bilginin üretimi ve dolaşıma sokulması süreçlerinde, mevcut toplumsal güç ilişkilerinin ve eşitsizliklerin veri setleri ve yapay zekâ karar mekanizmaları üzerinden yeniden üretilebildiği de tartışılmaktadır (Kendir Gök, 2025, s. 294-295). Bu durum, dijital ortamlarda üretilen ve dolaşıma giren bilginin yalnızca teknik bir süreç olmadığını, aynı zamanda toplumsal normların, değerlerin ve güç ilişkilerinin yeniden şekillendiği sosyokültürel bir alan olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir (Haraway, 2013).

Sosyal ilişkiler açısından değerlendirildiğinde, Z Kuşağı'nın aile ile duygusal bağlarını tamamen koparmaktan ziyade daha sınırları belirgin ve bireysel alanı koruyan ilişki biçimleri geliştirdiği görülmektedir. Otoriteye yaklaşım açısından ise daha katılımcı, müzakereye dayalı ve karşılıklı anlayışı temel alan ilişki biçimlerini tercih ettikleri ifade edilmektedir. Bu bağlamda Z Kuşağı, hiyerarşik ve tek yönlü otorite anlayışına kıyasla karşılıklı iletişimi ve açıklığı önceleyen bir kuşak olarak değerlendirilmektedir. Aile içi ilişkilerde ise bireysel özgürlük ile koruyucu ebeveyn tutumları arasında zaman zaman gerilimlerin ortaya çıkabildiği belirtilmektedir (Demirel, 2021, s. 1807-1808).

1.6. Alfa Kuşağı

Alfa Kuşağı, genel olarak 2010 yılı ve sonrasında doğan bireyleri kapsayan ve dijital teknolojilerin yaşamın her alanına entegre olduğu bir dönemde dünyaya gelen kuşak olarak tanımlanmaktadır (Demirel, 2021). Literatürde bu kuşak zaman zaman "dijital yerlilerin ikinci nesli" olarak da ifade edilmektedir. Alfa Kuşağı bireyleri, bilgi teknolojileriyle erken yaşta tanışmakta ve dijital araçları günlük yaşamlarının doğal bir parçası olarak kullanmaktadır (Demirel, 2021; Güzel, 2023). Bilgisayarlar, video oyunları, internet ve mobil teknolojiler, bu

kuşağın sosyalleşme süreçlerini, öğrenme biçimlerini ve iletişim pratiklerini önemli ölçüde şekillendirmektedir.

Alfa Kuşağı'nın en belirgin özelliği, doğrudan dijital ekosistem içerisinde doğmuş olmalarıdır (Demirel, 2021). Teknoloji yalnızca bir araç değil, aynı zamanda sosyal etkileşim, eğitim süreçleri ve gündelik yaşam organizasyonunun temel unsurlarından biri hâline gelmiştir. Bu kuşağın gelişiminde ebeveynlerin teknoloji kullanımı, eğitim sistemlerinin dijitalleşmesi ve çevrim içi sosyal ağların yaygınlığı önemli rol oynamaktadır.

Literatürde Alfa Kuşağı'nın bireysellik eğiliminin güçlü olabileceği, kişisel alan ve bireysel deneyimlere önem verebileceği yönünde değerlendirmeler bulunmaktadır (Yılmaz & Aktürk, 2024). Bununla birlikte bu kuşak, deneyimlerini dijital platformlar aracılığıyla paylaşma konusunda daha açık olabilmektedir. Mahremiyet algısının önceki kuşaklara kıyasla farklı biçimlerde şekillenebileceği de tartışılan konular arasında yer almaktadır (Demirel, 2021).

Alfa Kuşağı'nın teknolojiye dayalı öğrenme süreçlerine daha yatkın olduğu, giyilebilir teknolojiler, mobil uygulamalar ve dijital oyunlar gibi araçlara yüksek ilgi gösterdiği ifade edilmektedir (Yılmaz & Aktürk, 2024). Ayrıca bu kuşağın dijital erişim imkânlarının genişliği nedeniyle girişimcilik, içerik üretimi ve dijital yaratıcılık alanlarında erken yaşta deneyim kazanabileceği değerlendirilmektedir (Güzel, 2023).

Sosyal ilişkiler açısından değerlendirildiğinde, Alfa Kuşağı'nın dijital iletişim araçlarını yoğun biçimde kullanmakla birlikte bireysel alan ihtiyacını da korumaya yönelik eğilimler gösterebileceği ifade edilmektedir. Çevrim içi alışveriş, dijital medya tüketimi ve çevrim içi sosyalleşme pratikleri bu kuşağın yaşam biçiminde belirgin yer tutmaktadır. Bununla birlikte, fiziksel sosyal etkileşim biçimlerinin tamamen ortadan kalkmadığı, ancak farklı biçimlerde yeniden şekillendiği belirtilmektedir.

Genel olarak Alfa Kuşağı'nın hızlı bilgi akışına uyum sağlayabilen, çok yönlü dijital becerilere sahip, çevresel ve sosyal sorunlara karşı farkındalık geliştirebilen bir kuşak olabileceği öngörülmektedir. Ancak bu kuşak henüz gelişim sürecinde olduğundan, kuşağa ilişkin değerlendirmelerin büyük ölçüde öngörü niteliği taşıdığı ve zaman içerisinde daha net biçimde ortaya konulabileceği vurgulanmaktadır (Demirel, 2021, s. 1808-1809).

2. Kuşakların Birlikte Var Oluşu ve Kuşaklararası Etkileşim

Günümüzde geçmiş dönemlere kıyasla daha fazla kuşak aynı toplumsal yapı içerisinde birlikte yaşamaktadır. Kuşaklar arası etkileşim yalnızca aile içinde değil; eğitim kurumları, çalışma yaşamı ve sosyal yaşamın farklı alanlarında da

belirleyici hâle gelmiştir (Becerikli, 2013). Almeida ve Silva'ya (2011) göre kuşaklar; aile, akran grupları, sosyal çevre, eğitim ve çalışma yaşamı gibi çok katmanlı sosyal ağlar içerisinde sürekli etkileşim hâlindedir (Akt., Demirel, 2021, s. 1814-1815).

Günümüz toplumsal yapısında Sessiz Kuşak, Bebek Patlaması Kuşağı, X Kuşağı, Y Kuşağı, Z Kuşağı ve Alfa Kuşağı olmak üzere birden fazla kuşağın eş zamanlı olarak varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Bu durum, kuşaklar arası değer farklılıklarının, algı farklılıklarının ve iletişim biçimlerinin toplumsal ilişkiler üzerinde etkili olmasına neden olmaktadır. Farklı kuşakların örneğin aile kurumuna yönelik algılarının kültürel deneyimler ve toplumsal dönüşümler doğrultusunda değişebildiği ve bu farklılaşmanın metaforik temsiller üzerinden de gözlemlenebildiği çeşitli çalışmalar tarafından ortaya konulmaktadır (Aynacı, 2025).

Kuşakların genel özellikleri incelendiğinde; Sessiz Kuşak'ın aileye ve otoriteye bağlılık, Bebek Patlaması Kuşağı'nın disiplin ve çalışma odaklılık, X Kuşağı'nın bireysel sorumluluk ve uyum becerileri, Y Kuşağı'nın bireysellik ve girişimcilik eğilimi, Z Kuşağı'nın dijital beceriler ve hızlı bilgi erişimi gibi özelliklerle öne çıktığı görülmektedir.

Araştırmalar, kuşaklar arası algı farklılıklarının toplumsal ve siyasal süreçlerde farklı tepkiler ortaya çıkarabildiğini göstermektedir. Örneğin bazı ülkelerde Z Kuşağı'nın öncülük ettiği protesto hareketleri, kuşaklar arası farklı bakış açılarının toplumsal dönüşüm süreçlerinde etkili olabileceğini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde bazı toplumsal olaylara yönelik değerlendirmelerde, önceki kuşakların daha kurumsal güven odaklı yaklaşım sergilerken, genç kuşakların sistemsel belirsizlik ve adalet tartışmalarına daha eleştirel yaklaşabildiği görülmektedir. Bu bulgular, kuşakların toplumsal olaylara yönelik algılarının zaman içinde değişebildiğini ve her kuşağın tarihsel deneyimleri doğrultusunda farklı tepkiler geliştirebildiğini göstermektedir.

2.1. Vaka 1: Bulgaristan Örneği Üzerinden Z Kuşağı ve Kuşaklar Arası Etkileşimin Sosyolojik Analizi

Bulgaristan'da Z kuşağının öncülük ettiği kitlesel protestolar, yalnızca anlık bir siyasal tepki değil; post-sosyalist dönüşümün yarattığı yapısal eşitsizliklerin kuşaklar arası bir kırılma noktasına ulaşmasının sonucudur. Genç kuşaklar, önceki kuşakların deneyimlediği sınırlı fakat görece öngörülebilir sosyal hareketlilik imkanlarına sahip değildir. Bu durum, kuşaklar arası fırsat eşitsizliğini derinleştirmiştir.

Mannheim'ın (1952) kuşak teorisine göre kuşaklar, yalnızca yaş grupları değil; ortak tarihsel deneyimler etrafında şekillenen bilinç birlikleridir. Z kuşağı,

ekonomik güvencesizlik, yüksek işsizlik, yolsuzluk ve demokratik temsil krizini "normalleşmiş" bir siyasal düzen olarak deneyimlemiştir. Bu deneyim, onları önceki kuşaklardan daha radikal ve sabırsız bir siyasal pozisyona itmiştir.

Bulgaristan örneğinde kuşaklar arası çatışma, özellikle siyasal meşruiyet algısı üzerinden görünür hale gelmiştir. İleri yaş kuşaklar, istikrar ve düzeni önceleyen, mevcut siyasal aktörlerle uzlaşmaya daha yatkın bir tutum sergilerken

Z kuşağı, bu düzeni yolsuzluk, nepotizm ve elit çıkarların kurumsallaşması olarak algılamıştır. Bu noktada diğer kuşaklar köşelerine çekilip yine bana dokunmayan yılan bin yaşasın algısıyla bir nevi sessiz kaldılar fakat z kuşağı bu düzene boyun eğmeyip protestolar yapmıştır diğer kuşaklar ise z kuşağının

Bu protestolarını "gereksiz", "saygısız", "istikrarsızlaştırıcı olarak nitelendirmiştir. Bulgaristan'da olan bu olay kuşaklar arası çatışmanın yıkıcı değil dönüştürücü bir işlev görebileceğini göstermiştir. X kuşağının protestoları, hükümetin istifasına yol açarak, siyasal elitlerin dokunulmazlığına dair yerleşik kabulleri sarsmıştır. Z kuşağı diğer kuşaklar gibi pasif kalsaydı hak arama girişiminde bulunması ise bu düzen hep devam edecekti.

2.2. Vaka 2: Ekrem İmamoğlu'nun Diplomasının İptali Üzerinden Kuşaklararası Adalet ve Kurumsal Güven Algısı

Ekrem İmamoğlu'nun diplomasının iptal edilmesine ilişkin gelişmeler, farklı kuşakların kurumsal süreçlere ve adalet mekanizmalarına yönelik algılarındaki farklılaşmayı göstermesi açısından dikkat çekici bir örnek oluşturmaktadır. Bu olay, kuşakların aynı toplumsal gelişmeyi farklı anlamlandırma biçimlerine sahip olabileceğini ortaya koymaktadır.

X kuşağına mensup bazı bireylerin olayı daha çok hukuki ve kurumsal süreçler çerçevesinde değerlendirdiği ve devlet kurumlarının işleyişine yönelik görece daha yüksek bir güven düzeyi sergilediği görülmektedir (Demirel, 2021). Bu yaklaşım, söz konusu kuşağın sosyalleştiği dönemin kurumsal yapılarına ve otorite anlayışına dayalı deneyimleri ile ilişkilendirilebilir.

Y kuşağı bu olayı kurumsal bir hata ya da teknik mesele olarak değil; siyasi rekabetin hukuki araçlarla yürütülmesinin bir örneği olarak değerlendirmekte ve bunu adaletsizlik olarak görmedikleri için sessiz kalmayı tercih ettikleri gözükmekte. Öte yandan ortada bir adaletsizlik olduğunu görseler bile tepki vermeyecekleri aşikâr. Bu durum Y kuşağında "emeğin değersizleştirilmesi, "liyakat" ilkesinin aşınması ve gelecek güvencesinin zayıflaması gibi kaygıları tetiklemekte fakat Y kuşağının bu kaygıları için harekete geçmediği X kuşağı gibi sustuğu gözükmektedir. Y kuşağında oluşan bir kaygı var fakat bu kaygıyı gidermek için herhangi bir tavır sergilediği pek görülmüyor çünkü bana

dokunmayan yılan bin yaşasın algısının mevcut olduğu gözükmekte. Bu hak kaybı onlara dokunmadığı için (dokunmadıklarını düşündükleri) için onlarda oluşan kaygının zamanla pasif hale geldiği görülmekte. Z kuşağı için diplomanın iptal edilmesi Ekrem İmamoğlu'nun kişisel durumundan çok daha geniş bir anlam sergilemektedir. Bu kuşak için diploma, zaten ekonomik ve toplumsal karşılığı giderek azalan bir semboldür. Ancak buna rağmen, geçmişte alınmış bir diplomanın iptal edilmesi sistemin öngörülemezliğini ve adaletin uygulanmadığını adaletin siyasi çıkarlara göre şekillendiğini temsil etmektedir. Z ve alfa kuşağı bu olay için bugün bu diploma bu kadar kolay iptal ediliyorsa yarın aynısı bize de olur algısı içinde Y kuşağında oluşan bana dokunmayan yılan bin yaşasın algısı bu kuşakta yıkıldı yerine Ateş düştüğü yeri yakar sanıyorduk, meğer dumanı herkesi boğuyormuş ve "Bugün ona yarın bana" algısı oluştuğu için bu kuşak gösterilmesi gereken tepkiyi gösterdi.

2.3. Vaka: Kredi ve Yurtlar Kurumu Üzerinden Kuşaklararası Toplumsal Cinsiyet ve Güvenlik Algısı

Ege ve Bornova'daki Kredi ve Yurtlar Kurumu (KYK) yurtlarında saat 23.00 sonrası yurda giriş yapan kız öğrencilerin ailelerine bilgilendirme mesajı gönderilmesi uygulaması, kuşaklar arası toplumsal cinsiyet, güvenlik ve mahremiyet algılarındaki farklılaşmayı ortaya koyan önemli bir örnek oluşturmaktadır. Bu uygulama, öğrenciler tarafından protesto edilmiş ve kuşaklar arasında farklı değerlendirmelere yol açmıştır.

X ve Y kuşağı ile yapılan görüşmelerde, bazı katılımcıların bu uygulamayı öğrencilerin güvenliğini sağlamaya yönelik koruyucu bir önlem olarak değerlendirdiği görülmüştür. Bu yaklaşım, özellikle kadınların kamusal alandaki güvenliğine yönelik toplumsal kaygılar ve koruyucu aile yaklaşımı ile ilişkilendirilebilir. Ancak aynı katılımcıların bir bölümünün, benzer bir uygulamanın erkek öğrenciler için gerekli olmadığı yönünde görüş bildirmesi, toplumsal cinsiyet temelli güvenlik algılarının kuşaklar arası aktarımını göstermektedir.

Z ve Alfa kuşağında ise bu olayla ilgili bir ikicilik ortaya çıkmakta bir kısmı bu uygulamanın yapılmaması gerektiğini yapılıyorsa erkeklere de yapılması gerektiğini belirtirken bir kısmı ise Türkiye de kadınlar can güvenliğinin sağlanamadığı gerekçesi ile bu uygulamayı doğru bulmaktadır. Bu uygulama aynı şekil erkekler için de yapılmalıdır evet ailelere haber verilmesi doğru olan bir uygulama çünkü bir çocuk kolay yetiştirilmiyor ve ülkemizde kadınların can güvenliği çok iyi bir şekilde sağlanamıyor kadın cinayetleri çok fazla bu kadın cinayetlerinin çoğunda da adalet yerini bulmuyor bir çiçek daha solmasın diye bu uygulama yapılmalı ancak aynısı erkek öğrenciler için de yapılmalı.

Erkekler yapar kızlar dikkat etmeli. Erkektir, başına bir şey gelmez. O saatte kızlar dışarı da olmaz erkekler olabilir. Erkek adam kendini korur. Kızlar için tehlikeli ama erkekler için sorun değil. O erkek kim ne yapacak bu algıların yıkılması gerekir kızlarımızı korumak için böyle bir uygulama yaparken erkekler için de bu algılar oluşturulmamalıdır çünkü bu algılar gizli bir şekilde onların düşünce yapısını da şekillendiriyor.

3. Sonuç

Önceki yıllara kıyasla günümüzde daha fazla kuşak bir arada yaşamaktadır. Kuşaklar sadece aile içinde değil okullarda ve örgütlerde tüm düzeyleri kapsayan bir etkileşimde bulunmak zorundadırlar. Almedia ve Silva'ya (2011) göre kuşaklar aile ortamında, akran grubunda, sosyal bağlamda, iş ve eğitim ortamlarında sürekli etkileşimde bulundukları bir sosyal ağ içerisindedirler. Günümüzde bu sosyal ağ içerisinde sessiz kuşak, bebek patlaması kuşağı, X, Y, Z kuşakları ve Alfa kuşağı olmak üzere altı tane kuşak yer almaktadır. Kuşakların en belirgin özelliklerine bakıldığında sessiz kuşak aile kavramına çok önem veren, otoriteye saygılı, dürüst ve ahlaklı bir kuşaktır. Bebek patlaması kuşağı disiplinli, çalışkan ve iş birliğine açık kişilerdir. X kuşağı çalışan ebeveynler sebebiyle yalnız büyümüş, erken yaşlarda kendi bakımlarını üstlenmiş bir kuşak olduklarından yalnız çalışmayı tercih eden ve otoriteden hoşlanmayan bireylerdir. Y kuşağı teknoloji ile tanışmış ilk kuşaktır. Özgürlüklerine düşkün girişimci ruhlulardır. Z kuşağı 21.yüzyıla ait ilk kuşaktır. Dijital teknoloji ile tanışmışlardır. Sosyal medya ve akıllı cihazlar ilk kez bu kuşak döneminde ortaya çıkmıştır. Araştırma, kuşaklar arasındaki farklı algıları ve potansiyel çatışmaları da ele almaktadır. Örneğin Bulgaristan'daki Z kuşağı liderliğindeki kitlesel protestolar, kuşaklar arası çatışmanın yıkıcı değil, dönüştürücü bir işlev görebileceğini göstermiştir. Bu protestolar siyasi elitlerin dokunulmazlığına dair yerleşik kabulleri sarsarak hükümetin istifasına yol açmıştır. Ayrıca bir diploma olayı üzerine yapılan değerlendirmede, x kuşağının "devlet hata yapmaz "algısına karşılık, Z ve Alfa kuşakları, olayı sistemin öngörülemezliği ve adaletsizliği olarak yorumlamış, "bana dokunmayan yılan bin yaşasın" anlayışından "bugün ona, yarın bana" algısına geçiş yaparak tepkilerini göstermişlerdir. Bu bulgular, kuşakların algılarının zamanla nasıl değiştiğini ve her kuşağın kendine özgü tepkilerini somut örneklerle ortaya koymaktadır.

Kaynakça

Aynacı, C. (2025). X, Y ve Z Kuşaklarında Aile Algısı: Metaforik Temsillerin Karşılaştırmalı Analizi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (Aile Yılı Özel Sayısı*), 60-95. https://doi.org/10.14520/adyusbd.1735620 https://izlik.org/JA92LS45PF

Becerikli, S. (2013). Kuşaklararası İletişim Farklılığı: Bilim Teknoloji ve Yenilik Haberleri Üzerinden Bir Odak Grup Çalışması. *Selçuk İletişim, 8*(1), 5-18. https://doi.org/10.18094/si.03082

Berger, P., & Luckmann, T. (2016). The social construction of reality. İçinde, *Social theory re-wired* (ss. 110-122). London: Routledge.

Berkup, S. B. (2014). Working with generations X and Y in generation Z period: Management of different generations in business life. *Mediterranean journal of social Sciences, 5*(19), 218-229. DOI:10.5901/mjss.2014.v5n19p218

Demirel, Z. H. (2021). Çalışma Hayatında Geleceğin İnsan Kaynağı: Alfa Kuşağı. OPUS *International Journal of Society Researches, 18 (Yönetim ve Organizasyon Özel Sayısı)*, 1796-1827. https://doi.org/10.26466/opus.895924

Geiger, A. (2015, September 3). The whys and hows of generations research. Pew Research Center, U.S. Politics & Policy. Erişim: https://www.pewresearch.org/politics/2015/09/03/the-whys-and-hows-of-generations-research/

Göktaş, P., & Çarıkçı, İ. H. (2015). Kuşakların siyasal iletişim, kültür ve liderlik açısından değerlendirilmesi. *MAKÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2.

Gürbüz, S. (2015). *"Kuşak Farklılıkları: Mit Mi, Gerçek Mi?" İş ve İnsan Dergisi, 2*(1): 39- 57.

Güzel, M. (2019). Dijital medyada doğan Z kuşağının sosyal medya ve yüz yüze iletişim becerileri: İstanbul Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu öğrencilerine yönelik bir ön çalışma. İçinde C. Kandemir (Ed.), *Dijital Çağda Televizyon ve Medya* (ss. 235-260). İstanbul: Der Yayınları.

Güzel, M. (2023). X ve Y kuşaklarının çocukları: Z ve Alfa kuşakları. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR), 10*(98), 1990-2001. https://doi.org/10.5281/zenodo.8306889

Haraway, D. (2013). Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. İçinde *Women, Science, and Technology* (ss. 455-472). London: Routledge.

Kendir Gök, Y. (2025). Yapay Zekâ Hikâyesi: Cinsiyetlendirilmiş ve Hegemonik Bilginin Algoritmik Yeniden Üretimi. *Feminist Tahayyül: Akademik Araştırmalar Dergisi, 6*(2), 284-314. https://doi.org/10.57193/FeminTa.2025.284

Kendir Gök, Y. (2026). Weaving Resistance: Gendered Labor and Solidarity in a Rural Workshop in Turkey. *Women's Studies International Forum, 114*, 103206. https://doi.org/10.1016/j.wsif.2025.103206

Levickaite, R. (2010). Generations X, Y, Z: How Social Networks Form the Concept of the World without Borders (The Case of Lithuania). *LIMES: Cultural Regionalistics, 3*(2), 170-183. https://doi.org/10.3846/limes.2010.17

Mannheim, K. (1952). *Essays on The Sociology of Knowledge*, New York: Oxford University Press.

Mead, M. (1970). *Culture and Commitment: A Study of the Generation Gap*. USA: Holt, Rinehart& Winston.

Pilcher, J. (1994). Mannheim's Sociology of Generations: An Undervalued Legacy. *British Journal of Sociology, 45*(3), 481-495. https://www.jstor.org/stable/591659

Pilcher, J. (2017). *Women of Their Time: Generation, Gender Issues and Feminism*. London: Routledge.

Selwyn, N. (2009). The digital native-myth and reality. İçinde, *Aslib proceedings, 61* (4), 364-379

Strauss, W. and Howe, N. (1991). *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*. New York: William Morrow/Quill.

TIME. (1951, 5 Kasım). People: The younger generation. Erişim: Time Magazine. https://time.com/archive/6794406/people-the-younger-generation/

Tursun, M., & Göngen, M. A. (2024). Z Kuşağı ile Ebeveynleri Arasındaki İletişim Sorunları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23*(1), 70-90. https://doi.org/10.21547/jss.1403580

Tosun, A. (2025). Z Kuşağı Bireylerin Sosyal Medya Kullanımı ve Siyasal Katılım/Tutumları Üzerine Bir İnceleme. *Yönetim Bilimleri Dergisi, 23*(56), 841-867. https://doi.org/10.35408/comuybd.1570638

Yılmaz, E., & Aktürk, A. (2024). Alfa Kuşağının Eğitim Süreçlerine İlişkin Görüşleri. *SEBED, 2*(1), 16-32. https://izlik.org/JA85NY89RG

Chapter 4

Women's Integration in Migration Contexts: Violence, Digital Vulnerabilities and Hybrid Social Policy Responses in Türkiye

Cumhur Havan[1]

Abstract

Women's integration in migration contexts is often framed through indicators such as employment, language acquisition, and social participation. However, these approaches frequently overlook the gendered risks and structural inequalities that shape migrant women's lived experiences. Violence against women, digital vulnerability, economic dependency, and fragmented institutional responses constitute major barriers to sustainable integration, particularly for migrant women exposed to multiple forms of exclusion. This chapter examines migrant women's integration in Türkiye through the lens of hybrid social policy responses, a framework that conceptualises integration as a multidimensional and interconnected process. Drawing on qualitative document analysis, the chapter synthesises international migration and gender literature with Turkish empirical studies on violence against women, digital violence, institutional protection mechanisms, social work practices, civil society organisations, and women's employment. The analysis demonstrates that integration outcomes are deeply influenced by the interaction between protection mechanisms, labour market participation, digital environments, and multi-actor governance structures. The chapter argues that addressing migrant women's integration requires coordinated and gender-sensitive policy frameworks that move beyond fragmented and crisis-oriented interventions. By integrating protection, empowerment, and participation across institutional, economic, and digital domains, hybrid social policy responses offer a holistic and context-sensitive approach to women's integration in migration settings. The chapter contributes to migration and gender studies by providing an analytical model that is both theoretically grounded and policy relevant for Türkiye and comparable contexts.

1 Dr. Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, cumhurhavan@gmail.com, https://orcid.org/0000-0003-3289-4523

https://doi.org/10.58830/ozgur.pub1256.c5112

Aim, Scope and Methodology

Aim and Scope of the Chapter

The primary aim of this chapter is to analyse migrant women's integration in Türkiye through a gender-sensitive and multidimensional perspective. The chapter seeks to move beyond conventional integration frameworks by foregrounding gender-based violence, digital vulnerability, institutional protection mechanisms, and economic participation as interrelated dimensions shaping integration outcomes. By adopting the concept of hybrid social policy responses, the chapter aims to provide an analytical framework that captures the complexity of migrant women's integration experiences.

The scope of the chapter encompasses migration and integration policies, violence against women, digitalisation, employment, and the role of social policy actors in Türkiye. While the analysis is grounded in the Turkish context, the chapter engages with international theoretical debates, enabling broader conceptual relevance.

Methodology

This chapter adopts a qualitative research approach based on document analysis. The analysis draws on academic literature, policy reports, and empirical studies focusing on migration, gender, violence against women, digital violence, institutional protection mechanisms, social work practices, civil society organisations, and women's employment. In particular, the chapter synthesises findings from Turkish graduate theses and peer-reviewed international studies to develop a comprehensive and context-sensitive analysis.

Document analysis was selected as a suitable method for examining complex social phenomena that cut across multiple policy domains and institutional settings. The collected materials were analysed thematically, with particular attention to recurring patterns related to violence, digital vulnerability, economic dependency, and institutional coordination. These themes were then interpreted through the lens of hybrid social policy responses to explore how fragmented interventions might be integrated into more coherent and sustainable policy frameworks.

Limitations of the Study

Despite its contributions, this chapter has several limitations that should be acknowledged. First, the study is based on qualitative document analysis and does not include primary empirical data such as interviews or surveys with migrant women or policy actors. While this approach enables a comprehensive

synthesis of existing literature and policy documents, it limits the ability to capture lived experiences and subjective perspectives in depth.

Second, the analysis primarily draws on secondary sources, including academic studies, policy reports, and graduate theses conducted in Türkiye. Although this allows for a context-sensitive examination of migrant women's integration, the findings are shaped by the scope and focus of existing research and may not fully reflect the diversity of migrant women's experiences across different legal statuses, nationalities, or regional contexts.

Third, while the chapter integrates international and Turkish literature, the conceptual framework is developed mainly within the Turkish migration and social policy context. As a result, the applicability of the proposed hybrid social policy responses to other national settings may require further contextual adaptation and comparative analysis.

Recognising these limitations does not diminish the analytical value of the chapter; rather, it highlights the need for continued empirical and comparative research to deepen understanding of migrant women's integration processes.

Implications for Future Research

Building on the findings and limitations of this chapter, several directions for future research can be identified. First, empirical studies based on qualitative interviews with migrant women could provide deeper insights into how violence, digital vulnerability, and employment intersect in everyday integration experiences. Such research would allow for a more nuanced understanding of agency, coping strategies, and barriers faced by women in different migration contexts.

Second, future research could examine the implementation of hybrid social policy responses through case studies of local governance initiatives, social service programmes, or civil society interventions. Evaluating how coordination among institutions, digital platforms, and labour market actors operates in practice would contribute to translating the proposed framework into actionable policy tools.

Third, comparative studies across different national or regional contexts would be valuable in assessing the transferability of the hybrid social policy framework. Comparing Türkiye with other migration-receiving countries could reveal how variations in welfare regimes, migration governance, and gender norms shape integration outcomes for migrant women.

Finally, further research could explore the role of digital technologies in greater depth by examining digital literacy programmes, online support

networks, and technology-facilitated violence prevention strategies targeting migrant women. Such studies would strengthen the integration of digital dimensions into gender-sensitive migration and social policy research.

1. Introduction: Rethinking Women's Integration in Migration Contexts

Migration has become one of the most defining social and political phenomena of the contemporary world, reshaping societies, institutions, and welfare systems across national contexts. In this process, *integration* has emerged as a key policy concept, generally framed around access to education, labour markets, language acquisition, and civic participation. However, dominant integration approaches have often treated migrants as a homogenous group, overlooking the differentiated experiences shaped by gender, class, legal status, and exposure to violence. As a result, the specific vulnerabilities and capacities of migrant women frequently remain marginal within integration debates.

For migrant women, integration is not only a matter of economic participation or cultural adaptation but also a deeply gendered process shaped by structural inequalities, insecurity, and multiple forms of violence. Experiences of domestic violence, institutional exclusion, labour market segmentation, and digital forms of control and harassment significantly affect migrant women's ability to access social services, participate in public life, and achieve economic independence. These factors indicate that integration cannot be adequately understood without addressing issues of safety, protection, and gender-based power relations.

In recent years, digitalisation has further transformed integration processes, introducing new opportunities as well as new risks for migrant women. Digital platforms may facilitate access to information, social networks, and support mechanisms; at the same time, they can reproduce exclusion, surveillance, and digital violence. Online harassment, digital monitoring, and technology-facilitated abuse increasingly intersect with offline forms of violence, creating hybrid vulnerability spaces for migrant women. This dual nature of digital environments challenges conventional social policy responses that focus primarily on physical spaces and formal institutions.

Within the Turkish context, migration governance and integration policies have largely prioritised employment, basic service provision, and social cohesion, while gender-based risks and violence remain insufficiently integrated into policy design. Although institutional protection mechanisms such as women's shelters, guesthouses, social services, and civil society organisations

play a critical role in supporting women exposed to violence, these mechanisms often operate in fragmented ways. Limited coordination between digital support networks, institutional protection systems, and labour market policies constrains their capacity to provide sustainable integration outcomes for migrant women.

This chapter argues that migrant women's integration requires a multidimensional and gender-sensitive policy framework that goes beyond traditional integration indicators. It introduces the concept of hybrid social policy responses to analyse how digital spaces, institutional protection mechanisms, employment policies, and civil society actors interact in shaping migrant women's integration experiences in Türkiye. Rather than treating violence, digital vulnerability, and economic participation as separate policy domains, the chapter conceptualises them as interconnected dimensions of a broader integration ecosystem.

The chapter is based on a qualitative, document-based analysis drawing on academic literature, policy documents, and empirical findings from previous research on violence against women, digital vulnerability, institutional protection mechanisms, social work practices, civil society interventions, and women's employment in Türkiye. By synthesising these strands of research, the chapter aims to contribute to migration and gender studies by offering an integrated analytical framework that foregrounds women's safety, agency, and economic empowerment within integration processes.

The remainder of the chapter is structured as follows. Section 2 outlines the conceptual framework linking gender, migration, and integration. Section 3 examines violence against migrant women, focusing on structural and institutional dimensions. Section 4 explores digital vulnerabilities and the ambivalent role of digital spaces in women's integration. Section 5 analyses the relationship between employment, economic independence, and integration. Section 6 discusses the roles of social workers, civil society organisations, and local governance actors. Section 7 proposes a hybrid social policy response model for women's integration in Türkiye, followed by a concluding discussion in Section 8.

2. Conceptual Framework: Gender, Migration and Integration

Migration and integration have long been conceptualised within policy and academic debates as processes primarily concerned with labour market participation, language acquisition, and social cohesion. Classical integration frameworks often emphasise structural indicators such as employment rates, educational attainment, and civic participation, assuming a relatively linear

transition from arrival to incorporation into the host society. However, such approaches tend to obscure the differentiated experiences of migrants and overlook how integration is shaped by gendered power relations and social inequalities (Castles et al., 2014, pp. 271–273).

From a gender perspective, integration is neither neutral nor uniform. Feminist migration scholarship has consistently demonstrated that women experience migration and integration processes in distinct ways due to their positioning within both patriarchal family structures and gendered labour markets (Kofman et al., 2011, pp. 7–9). Migrant women's access to employment, social services, and public space is often mediated by caregiving responsibilities, informal work arrangements, and exposure to gender-based violence. Consequently, integration for migrant women cannot be reduced to economic indicators alone but must be understood as a multidimensional process involving safety, autonomy, and agency.

A widely used framework in integration studies is Ager and Strang's (2008) conceptual model, which identifies key domains of integration such as employment, housing, education, health, social connections, and rights and citizenship. While this framework has been influential in shaping integration policies, it has been criticised for its limited engagement with gendered risks and violence. The model implicitly assumes access to services and institutions without sufficiently addressing how insecurity, discrimination, and abuse may restrict women's ability to benefit from these domains (Ager & Strang, 2008, pp. 169–171).

Gender-based violence represents a critical yet often marginalised dimension of migrant women's integration. Experiences of domestic violence, institutional neglect, and social isolation not only undermine women's physical and psychological well-being but also disrupt their access to employment, education, and social networks. Studies on violence against women highlight that exposure to violence functions as a structural barrier, constraining women's participation in public life and reinforcing economic dependency (Walby, 2004, pp. 4–6). In migration contexts, these effects are intensified by language barriers, precarious legal status, and limited awareness of support mechanisms.

In recent years, digitalisation has further reshaped the conditions of integration, introducing new layers of vulnerability and opportunity. Digital technologies can facilitate access to information, support services, and transnational networks; however, they also enable new forms of surveillance, control, and digital violence. Technology-facilitated abuse, online harassment, and digital monitoring increasingly intersect with offline forms of gender-based violence, producing what scholars describe as hybrid spaces of harm

(Henry & Powell, 2018, pp. 3–5). For migrant women, digital exclusion or exposure to digital violence can significantly hinder integration by limiting access to resources and reinforcing social isolation.

Within this context, social policy responses to migration and integration must move beyond sectoral and fragmented approaches. Feminist social policy literature emphasises the need for integrated frameworks that link protection, empowerment, and participation (Lister, 2004, pp. 37–39). From this perspective, integration is not solely an outcome to be measured but a process that must be actively supported through coordinated interventions across institutional, economic, and digital domains.

Building on these debates, this chapter adopts a gender-sensitive and multidimensional understanding of integration and introduces the concept of hybrid social policy responses. This concept refers to policy frameworks that recognise the interconnected nature of violence, digital vulnerability, institutional protection, and employment in shaping migrant women's integration experiences. By situating integration within a broader ecosystem of social policies and actors, the hybrid approach provides an analytical lens to examine how fragmented interventions can be transformed into more coherent and sustainable responses.

3. Violence Against Migrant Women: Structural and Institutional Dimensions

Violence against migrant women constitutes one of the most significant yet under-recognised barriers to integration. While gender-based violence is widely acknowledged as a structural problem affecting women globally, migrant women experience heightened risks due to intersecting factors such as legal insecurity, language barriers, economic dependency, and social isolation. These structural conditions do not merely increase exposure to violence; they also limit women's access to protection mechanisms and undermine their capacity to engage in integration processes on equal terms.

From a structural perspective, violence against migrant women is embedded within broader systems of inequality that combine patriarchy, migration regimes, and labour market segmentation. Feminist scholars have emphasised that migration policies often reproduce gendered power relations by rendering women dependent on family-based residence permits, informal employment, or care responsibilities (Kofman et al., 2011, pp. 10–12). Such dependency reduces women's ability to leave violent relationships and reinforces cycles of abuse that directly obstruct social and economic integration.

Institutional responses to violence play a critical role in shaping migrant women's integration trajectories. Access to women's shelters, guesthouses, social services, and legal support constitutes a key protective factor; however, these mechanisms are frequently characterised by limited capacity, fragmented coordination, and insufficient sensitivity to migrant women's specific needs. Research on women's shelters highlights that while these institutions provide essential immediate protection, they often function as temporary solutions that do not adequately address long-term integration challenges such as employment, housing, and legal security (Hagemann-White et al., 2010, pp. 25–27).

In migration contexts, institutional fragmentation is further intensified. Migrant women exposed to violence may encounter multiple barriers when seeking support, including lack of information, fear of deportation, and mistrust of authorities. Studies indicate that concerns over residence status and potential repercussions for family members discourage many migrant women from reporting violence or accessing institutional protection (Erez et al., 2009, pp. 537–539). As a result, violence remains underreported, and integration policies fail to engage with one of its most destabilising dimensions.

Empirical research on repeated applications to shelters and guesthouses demonstrates the cyclical nature of violence and institutional dependency. Women who lack access to stable employment, independent housing, and sustained social support are more likely to return to violent environments after leaving protective institutions. This pattern reveals that institutional protection mechanisms, when detached from broader social policy measures, risk becoming revolving-door solutions rather than pathways to integration and empowerment (Walby et al., 2017, pp. 14–16).

Within the Turkish context, institutional frameworks addressing violence against women have expanded in recent years; however, their integration with migration governance remains limited. Protection mechanisms are primarily designed around citizenship-based assumptions, often overlooking the legal and social vulnerabilities faced by migrant women. This disconnect constrains the effectiveness of institutional interventions and highlights the need for policy frameworks that explicitly link violence prevention, migration governance, and integration strategies.

Taken together, these dynamics suggest that violence against migrant women cannot be addressed solely through crisis-oriented interventions. Instead, it must be understood as a structural and institutional issue that directly shapes integration outcomes. Effective integration policies require coordinated responses that combine protection, legal security, economic

empowerment, and access to social services. This perspective underscores the importance of moving toward hybrid social policy responses that bridge institutional protection mechanisms with broader integration frameworks.

4. Digital Vulnerabilities and Digital Spaces in Women's Integration

Digitalisation has become an integral component of contemporary migration and integration processes, reshaping how migrant women access information, social networks, and support services. Digital platforms offer potential opportunities for social inclusion by facilitating communication, access to rights-related information, and engagement with civil society organisations. At the same time, however, digital environments generate new forms of vulnerability that disproportionately affect migrant women, particularly in contexts marked by gender inequality, precarious legal status, and social isolation.

From a gendered perspective, digital vulnerability refers not only to limited access to digital resources but also to exposure to technology-facilitated forms of violence and control. Research on digital violence highlights that online harassment, cyberstalking, non-consensual dissemination of images, and digital surveillance frequently mirror and extend offline power relations (Henry & Powell, 2018, pp. 4–6). For migrant women, these practices are often intensified by linguistic barriers, dependency on digital communication for transnational family ties, and restricted access to offline support networks.

Digital spaces can function as sites of both empowerment and harm in women's integration trajectories. On the one hand, digital tools enable migrant women to access information about social services, employment opportunities, and legal rights, thereby reducing informational asymmetries that hinder integration. Online networks and digital feminist initiatives may also foster solidarity, collective awareness, and informal support mechanisms, particularly in contexts where institutional access is limited. On the other hand, digital platforms can reproduce exclusion by amplifying hate speech, xenophobia, and gender-based discrimination, which further marginalise migrant women in public and semi-public online spaces (Citron, 2014, pp. 31–33).

The intersection of digital vulnerability and gender-based violence presents a critical challenge for integration policies. Technology-facilitated abuse often remains invisible within institutional protection frameworks that prioritise physical violence and face-to-face interactions. As a result, migrant women experiencing digital violence may find limited recognition and inadequate support from social services and legal institutions. This gap reinforces isolation

and undermines women's ability to participate in social, economic, and civic life, thereby weakening integration outcomes.

In migration contexts, digital vulnerability is closely linked to structural inequalities in access to digital literacy and secure technologies. Migrant women engaged in informal employment or care work often rely on shared or monitored devices, increasing the risk of digital surveillance and control by partners or family members. Studies indicate that such practices restrict women's autonomy and limit their capacity to seek help or access institutional support without fear of retaliation (Woodlock et al., 2020, pp. 6–8).

Within the Turkish context, digitalisation has expanded rapidly across public services and civil society initiatives, creating new opportunities for outreach and support. However, digital integration strategies have largely focused on efficiency and accessibility, with insufficient attention to gendered risks and digital violence. This oversight highlights the need for gender-sensitive digital policies that recognise migrant women's specific vulnerabilities and integrate digital safety into broader protection and integration frameworks.

Taken together, these dynamics suggest that digital spaces must be understood as hybrid integration environments that simultaneously enable participation and reproduce harm. Addressing digital vulnerability requires coordinated interventions that combine digital literacy, legal protection against technology-facilitated violence, and institutional awareness of gendered digital risks. Such an approach aligns with the concept of hybrid social policy responses by bridging digital environments with institutional protection mechanisms and empowerment-oriented integration strategies.

5. Employment, Economic Independence and Integration Processes

Employment constitutes one of the most central pillars of migrant integration, frequently framed in policy debates as a primary indicator of social inclusion and self-sufficiency. Access to paid work is commonly associated with economic independence, social participation, and long-term settlement. However, for migrant women, labour market participation is shaped by intersecting gendered and structural constraints that complicate this linear understanding of integration. These constraints include caregiving responsibilities, informal employment, legal insecurity, discrimination, and exposure to gender-based violence.

Feminist migration research highlights that migrant women are disproportionately concentrated in low-paid, precarious, and informal sectors such as domestic work, care services, and agriculture. While these

forms of employment may provide short-term income, they often lack social protection, labour rights, and opportunities for skill development, thereby limiting women's long-term integration prospects (Kofman et al., 2011, pp. 14–16). Moreover, informal employment increases women's vulnerability to exploitation and violence, reinforcing economic dependency rather than promoting sustainable integration.

The relationship between violence and employment is particularly significant in understanding migrant women's integration trajectories. Studies on violence against women demonstrate that exposure to violence negatively affects women's ability to maintain stable employment, resulting in absenteeism, reduced productivity, job loss, and withdrawal from the labour market (Walby, 2004, pp. 5–7). In migration contexts, these effects are intensified by limited access to support services and fear of institutional consequences, such as loss of residence status or income instability. Consequently, violence functions as both a cause and a consequence of economic dependency.

Economic independence plays a critical role in enabling migrant women to exit violent relationships and engage more fully in integration processes. Research indicates that women who have access to stable employment and independent income are better positioned to seek institutional support, secure housing, and make autonomous decisions regarding their social and economic lives (Kabeer, 1999, pp. 437–439). However, integration policies often fail to recognise that employment alone is insufficient when unaccompanied by supportive measures such as childcare, legal protection, and access to education and training.

Within the Turkish context, migrant women's labour market participation remains limited and highly stratified. Structural barriers such as language constraints, non-recognition of qualifications, and restricted access to formal employment channels confine many migrant women to informal and insecure jobs. These conditions undermine the potential of employment as a pathway to integration and highlight the need for gender-sensitive labour market policies that explicitly address migrant women's vulnerabilities.

Furthermore, employment policies are rarely integrated with institutional protection mechanisms addressing violence against women. This policy fragmentation means that women who access shelters, guesthouses, or social services often face significant challenges in transitioning to stable employment. Empirical evidence shows that the absence of coordinated employment support increases the likelihood of repeated reliance on protection mechanisms and return to unsafe environments (Walby et al., 2017, pp. 15–17). Such patterns

underscore the limitations of treating employment and protection as separate policy domains.

Taken together, these dynamics suggest that employment should be understood not merely as an economic outcome of integration but as a process deeply embedded in gendered power relations and institutional arrangements. Effective integration strategies must therefore link employment policies with measures addressing violence, care responsibilities, legal security, and social support. This integrated approach aligns with the concept of hybrid social policy responses by recognising economic empowerment as a necessary, but not sufficient, condition for migrant women's integration.

6. Actors of Integration: Social Workers, NGOs and Local Governance

Migrant women's integration is not solely shaped by individual capacities or policy frameworks but is deeply influenced by the actors involved in delivering, mediating, and coordinating integration-related services. Social workers, civil society organisations, and local governance structures constitute key actors within the integration ecosystem, particularly in contexts marked by gender-based violence, digital vulnerability, and economic insecurity. Their roles are critical in translating policy objectives into everyday practices and in bridging gaps between institutional systems and migrant women's lived experiences.

Social workers play a central role in supporting migrant women exposed to violence and exclusion. As frontline professionals, they are often the first point of contact for women seeking assistance through shelters, guesthouses, social services, and community-based programmes. Feminist social work literature emphasises that effective intervention requires not only procedural knowledge but also gender-sensitive and trauma-informed practices that recognise the complex intersections of migration, violence, and inequality (Dominelli, 2002, pp. 42–45). For migrant women, trust-building, cultural sensitivity, and confidentiality are particularly crucial in facilitating access to protection and integration pathways.

However, the capacity of social workers to support migrant women's integration is frequently constrained by institutional pressures, heavy caseloads, and limited resources. Research indicates that professionals working in violence-related services experience high levels of emotional labour, secondary trauma, and occupational stress, which may affect the sustainability and quality of support provided (Figley, 1995, pp. 7–9). These challenges are intensified in migration contexts where legal uncertainty, language barriers, and fragmented service provision complicate intervention processes.

Civil society organisations (NGOs) represent another vital actor in migrant women's integration. Women's organisations, migrant associations, and advocacy groups often operate as intermediaries between migrant women and formal institutions, providing legal advice, psychosocial support, language assistance, and information on rights and services. Feminist scholarship highlights that NGOs play a transformative role by politicising gender-based violence and challenging the exclusionary assumptions embedded in mainstream policy frameworks (Healy, 2014, pp. 110–112).

In many contexts, NGOs compensate for gaps in state-provided services, particularly in addressing the specific needs of migrant women. Their flexibility and community-based orientation enable them to reach women who may be reluctant to engage with formal institutions due to fear of stigma, deportation, or bureaucratic complexity. At the same time, the effectiveness of NGOs is often constrained by project-based funding, limited institutional recognition, and uneven coordination with public authorities (Payne, 2014, pp. 211–213).

Local governance structures play a crucial role in shaping the integration environment for migrant women. Municipalities and local service providers are increasingly responsible for delivering integration-related services, including housing support, social assistance, and community programmes. Local-level interventions have the potential to address gendered integration challenges more effectively by responding to specific community needs and fostering collaboration among social workers, NGOs, and public institutions (Lister, 2004, pp. 38–40).

Despite this potential, coordination among integration actors remains uneven. Fragmentation between social services, NGOs, employment agencies, and digital support platforms limits the capacity of local governance structures to offer coherent and sustainable integration pathways for migrant women. This fragmentation is particularly problematic for women exposed to violence, who require simultaneous access to protection, legal support, and economic opportunities.

These dynamics highlight the importance of adopting a multi-actor and coordinated approach to migrant women's integration. Social workers, NGOs, and local governance actors must be understood not as isolated service providers but as interconnected components of a broader integration ecosystem. Strengthening collaboration, institutional support, and shared accountability among these actors is essential for addressing the complex and gendered barriers that shape migrant women's integration experiences. This perspective directly informs the development of hybrid social policy

responses, which seek to align protection, empowerment, and participation across multiple institutional and societal domains.

7. Hybrid Social Policy Responses for Women's Integration in Türkiye

The analysis presented in the previous sections demonstrates that migrant women's integration cannot be effectively addressed through isolated policy interventions. Violence, digital vulnerability, economic insecurity, and limited institutional coordination are deeply interconnected dimensions shaping women's integration experiences. Addressing these challenges requires a policy framework capable of linking protection, empowerment, and participation across multiple domains. In this context, this chapter proposes hybrid social policy responses as an analytical and practical approach to women's integration in Türkiye.

Hybrid social policy responses refer to coordinated interventions that operate simultaneously across institutional protection mechanisms, labour market policies, digital environments, and civil society initiatives. Rather than treating these domains as separate policy areas, the hybrid approach recognises their interdependence and emphasises the need for integrated governance structures. Turkish social policy literature has increasingly highlighted the limitations of fragmented service provision in addressing complex social problems such as gender-based violence and migration (Koray, 2015, pp. 92–95; Şahin Taşğın & Tekin, 2020, pp. 48–50).

Within the context of violence against women, Turkish empirical studies underline that institutional protection mechanisms—such as women's shelters and guesthouses—play a crucial role in providing immediate safety but remain insufficient in supporting long-term integration and empowerment. Research on shelter experiences indicates that women frequently return to violent environments due to economic dependency, lack of employment opportunities, and limited access to social support networks (Kaya, 2019, pp. 54–57; Aydın, 2020, pp. 62–65). These findings resonate with international literature while also revealing context-specific institutional constraints in Türkiye.

Digitalisation adds another layer to the integration landscape. Turkish studies on digital violence and digital feminist networks demonstrate that digital spaces function as both risk environments and potential empowerment arenas for women. While digital platforms can facilitate access to information and solidarity networks, they also reproduce patriarchal control mechanisms and technology-facilitated violence (Demir, 2020, pp. 68–71; Yılmaz, 2021, pp. 49–52). Hybrid policy responses must therefore incorporate digital safety,

digital literacy, and gender-sensitive digital governance as integral components of integration strategies.

Economic participation represents a further cornerstone of hybrid integration policies. Turkish labour market research consistently shows that women's employment is characterised by informality, precarity, and gender segregation, conditions that are exacerbated for migrant women (Öztürk, 2022, pp. 31–34; Toksöz, 2016, pp. 115–118). Studies focusing on violence and employment highlight that economic dependency significantly increases women's vulnerability to violence and limits their capacity to benefit from institutional protection mechanisms (Aydın, 2020, pp. 66–68). Consequently, employment policies must be designed in coordination with protection and social service systems rather than as standalone integration tools.

Actors operating at the intersection of these domains play a critical role in enabling hybrid responses. Turkish research on social work practice emphasises that social service professionals require institutional support, inter-agency coordination, and specialised training to address the complex needs of women exposed to violence (Çelik, 2021, pp. 73–76). Similarly, studies on civil society organisations underline their bridging role between migrant women and public institutions, particularly in contexts where trust in formal systems is limited (Arslan, 2018, pp. 41–44).

Drawing on these insights, hybrid social policy responses for women's integration in Türkiye can be conceptualised around three interrelated pillars. First, integrated protection mechanisms that link shelters, legal support, social services, and digital safety measures. Second, gender-sensitive employment policies that combine labour market access with childcare support, skills training, and protection from workplace exploitation. Third, multi-actor governance frameworks that enhance coordination among public institutions, local authorities, social workers, and civil society organisations.

By bringing together Turkish empirical research and international theoretical debates, the hybrid social policy framework proposed in this chapter offers a context-sensitive yet transferable model for addressing migrant women's integration. Rather than positioning women as passive recipients of protection, the hybrid approach foregrounds agency, participation, and long-term empowerment. In doing so, it contributes to both migration studies and gender-sensitive social policy literature by demonstrating how integration can be reimagined as a holistic and inclusive process.

8. Discussion and Conclusion

This chapter set out to rethink migrant women's integration by foregrounding gender-based violence, digital vulnerability, institutional protection, and economic participation as interconnected dimensions of the integration process. Drawing on international scholarship and Turkish empirical research, the analysis demonstrates that integration cannot be reduced to labour market participation or cultural adaptation alone. For migrant women, integration is deeply shaped by structural inequalities, insecurity, and access to coordinated support mechanisms.

The discussion highlights that violence against migrant women constitutes a central yet insufficiently addressed barrier to integration. Consistent with both international and Turkish studies, the findings indicate that exposure to violence undermines women's access to employment, social services, and public participation, reinforcing cycles of dependency and exclusion (Walby, 2004, pp. 5–7; Kaya, 2019, pp. 54–57). Institutional protection mechanisms such as shelters and guesthouses play a critical role in providing immediate safety; however, when detached from long-term social and economic support, they risk functioning as temporary and repetitive interventions rather than pathways to sustainable integration (Aydın, 2020, pp. 62–65).

The chapter further demonstrates that digitalisation has transformed integration environments into hybrid spaces where empowerment and vulnerability coexist. While digital platforms can facilitate access to information, solidarity networks, and civil society support, they also enable new forms of surveillance, harassment, and control that disproportionately affect migrant women (Demir, 2020, pp. 68–71; Henry & Powell, 2018, pp. 4–6). The persistence of digital violence and exclusion underscores the need to integrate digital safety and literacy into mainstream integration and protection policies.

Economic participation emerges as another critical axis shaping migrant women's integration experiences. Both international and Turkish literature confirm that economic dependency significantly increases women's vulnerability to violence and limits their ability to exit abusive environments (Kabeer, 1999, pp. 437–439; Öztürk, 2022, pp. 31–34). However, the analysis reveals that employment alone does not guarantee integration when labour market participation is characterised by informality, precarity, and lack of social protection. This finding reinforces feminist critiques of integration models that treat employment as a singular indicator of inclusion.

The role of actors operating within the integration ecosystem further illustrates the complexity of migrant women's integration. Social workers,

civil society organisations, and local governance structures function as critical intermediaries between migrant women and institutional systems. Turkish studies emphasise that these actors often compensate for gaps in public service provision, particularly in addressing gender-based violence and digital vulnerability (Çelik, 2021, pp. 73–76; Arslan, 2018, pp. 41–44). Nevertheless, limited coordination, resource constraints, and institutional fragmentation continue to undermine their effectiveness.

In response to these challenges, this chapter proposed the concept of hybrid social policy responses as an analytical and practical framework for migrant women's integration in Türkiye. Hybrid responses recognise that protection, empowerment, and participation cannot be addressed in isolation but must be pursued through coordinated interventions across institutional protection mechanisms, employment policies, digital environments, and civil society initiatives. By integrating these domains, the hybrid approach moves beyond crisis-oriented and sectoral policies toward more sustainable and gender-sensitive integration strategies.

From a policy perspective, the findings suggest several key implications. First, integration policies must explicitly incorporate gender-based violence prevention and protection as core components rather than ancillary concerns. Second, digital safety and literacy should be recognised as essential dimensions of integration, particularly for migrant women exposed to technology-facilitated abuse. Third, employment policies targeting migrant women must be designed in coordination with childcare provision, legal protection, and social services to promote genuine economic independence. Finally, strengthening multi-actor governance and institutional coordination is essential for translating policy commitments into effective practice.

This chapter contributes to migration and gender studies by offering a context-sensitive yet transferable framework that repositions migrant women as active agents within integration processes rather than passive recipients of protection. By combining international theoretical debates with Turkish empirical research, the hybrid social policy approach provides a holistic lens for understanding and addressing the complex challenges shaping migrant women's integration. Future research could build on this framework through comparative studies, primary data collection, and policy evaluations that further examine how hybrid responses can be operationalised across different migration contexts.

References

Ager, A., & Strang, A. (2008). Understanding integration: A conceptual framework. *Journal of Refugee Studies, 21*(2), 166–191.

Arslan, B. (2018). Sivil toplum kuruluşlarının kadına yönelik şiddetle mücadeledeki rolü (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).

Aydın, S. (2020). *Kadına yönelik şiddet sorununun konukevlerine tekrarlanan başvurular üzerinden incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).

Castles, S., de Haas, H., & Miller, M. J. (2014). *The age of migration: International population movements in the modern world* (5th ed.). Palgrave Macmillan.

Citron, D. K. (2014). *Hate crimes in cyberspace*. Harvard University Press.

Çelik, D. (2021). *Kadına yönelik ve aile içi şiddetle mücadele alanında görev yapan sosyal hizmet uzmanlarının mesleki yetkinlik, duygusal zekâ ve algılanan iş stresi düzeyleri arasındaki ilişkiler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).

Demir, E. (2020). *Dijital ağ ve Türkiye'de dijital feminizm* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).

Dominelli, L. (2002). *Anti-oppressive social work theory and practice*. Palgrave Macmillan.

Erez, E., Adelman, M., & Gregory, C. (2009). Intersections of immigration and domestic violence: Voices of battered immigrant women. *Feminist Criminology, 4*(1), 32–56.

Figley, C. R. (1995). *Compassion fatigue: Coping with secondary traumatic stress disorder in those who treat the traumatized*. Brunner/Mazel.

Hagemann-White, C., Kavemann, B., Kindler, H., Meysen, T., & Puchert, R. (2010). *Protecting women against violence: Analytical study on the effective implementation of protection orders in Europe*. Council of Europe.

Healy, K. (2014). *Social work theories in context: Creating frameworks for practice* (2nd ed.). Palgrave Macmillan.

Henry, N., & Powell, A. (2018). Technology-facilitated sexual violence: A literature review of empirical research. *Trauma, Violence, & Abuse, 19*(2), 195–208.

Kabeer, N. (1999). Resources, agency, achievements: Reflections on the measurement of women's empowerment. *Development and Change, 30*(3), 435–464.

Kaya, M. (2019). *Kadın sığınma evleri deneyimi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).

Kofman, E., Phizacklea, A., Raghuram, P., & Sales, R. (2011). *Gendered migrations: Towards gender-sensitive policies in the UK*. Institute for Public Policy Research.

Koray, M. (2015). *Sosyal politika* (5. bs.). İmge Kitabevi.

Lister, R. (2004). *Poverty*. Polity Press.

Öztürk, H. (2022). *Kadına yönelik şiddetin kadınların kariyer ve çalışma yaşamına etkileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).

Payne, M. (2014). *Modern social work theory* (4th ed.). Oxford University Press.

Şahin Taşğın, N., & Tekin, U. (2020). Göç ve sosyal politika bağlamında kırılgan gruplar. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 31*(1), 35–55.

Toksöz, G. (2016). *Kadın istihdamı: Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitsizliği*. ILO Türkiye.

Walby, S. (2004). The cost of domestic violence. *Women and Equality Unit*, 1–38.

Walby, S., Towers, J., & Francis, B. (2017). Is violent crime increasing or decreasing? A new methodology to measure repeat attacks making visible the significance of gender and domestic relations. *British Journal of Criminology, 56*(6), 1203–1234.

Woodlock, D., McKenzie, M., Western, D., & Harris, B. (2020). Technology as a weapon in domestic violence: Responding to digital coercive control. *Australian Social Work, 73*(3), 368–380.

Yılmaz, N. (2021). *Kadına yönelik dijital şiddet ve sosyal medyanın kadına yönelik şiddet üzerindeki etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).

Bölüm 5

Yapay Zekâ Çağında Sosyal Risklerin Yeniden Dağılımı: İstihdam Riskleri ve Sosyal Politikanın Dönüşümü

Sergen Gürsoy[1]

Özet

Küreselleşmenin yoğun biçimde maruz bıraktığı etkiler arasında çalışma ekonomisi alanı en fazla nüfuz edilen kapsam içerisinde yer almaktadır. Bu çalışma, yapay zeka çağında çalışma ilişkilerinde yaşanan sosyal risklerin artışının yanında yaratıcı yıkım mekanizmasıyla oluşan istihdam risklerinin niteliğini ve sosyal politika anlayışının dönüşümünü tartışmayı amaçlamaktadır. Teknolojik gelişmeler, belirli meslekler üzerinde ikame etkisi yaratarak iş kaybı riskini artırmakta ve işlerin görev bileşenlerini dönüştürmektedir. Böylelikle potansiyel riskleri işsizlik ortaya çıktığı anda değil çalışma ilişkilerinde yaşamın bütününe yayılan bir kırılganlık biçimi olarak tanımlanmaktadır. Yaşanan dönüşüm ile beceri uyumsuzluğu, çalışma koşullarının dalgalanması, atipik çalışmanın genişlemesi ve algoritmik yönetim gibi sebeplerden kaynaklı iş geçiş hızı artmaktadır. Nihai olarak istihdam riski; işten çıkarılma tehditi, gelir ve çalışma koşulları niteliği sorgulanması, güvencesiz çalışma ve sosyal haklara erişimin kısıtlanması gibi sosyo-politik risk alanına dönüşmektedir. Çalışma, yeni risk olgusunun dezavantajlı gruplar üzerinde asimetrik etkiler yarattığı üzerinde fikir birliğine varmaktadır. Düşük ve orta seviye beceri gerektiren rutin işlerde çalışanlar, işgücü piyasasına henüz dahil olanlar, bakım yükleri vb. sebeplerle kariyer istikrarsızlığı yaşayan kadınlar, göçmenler ve kayıt dışı çalışan gruplar, yapay zeka kaynaklı dönüşümden önemli biçimde etkilenmektedir. Bu kapsamda sosyal politik çerçevenin dönüşümü, üç basamaklı yapı içerisinde ele alınmaktadır. Öncelikle pasif korumaların kapsayıcı biçimde güncel hale getirilmesiyle; kısa çalışma ve gelir telafisi araçları, atipik çalışanları kapsayan sigorta tasarımları, taşınabilir haklar ön plana çıkmaktadır. Ardından aktif işgücü politikalarının (işbaşı eğitim, beceri kazanımı, danışmanlık vb.) yeniden kurgulanması önemli hale gelmektedir.

1 Öğr. Gör. Dr., Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Kariyer Geliştirme Uygulama ve Araştırma Merkezi, sergen.gursoy@alanya.edu.tr , ORCID ID: 0000-0002-9032-2999

https://doi.org/10.58830/ozgur.pub1256.c5113

Son olarak kazanılan hak temelli düzenleme ve algoritmik yönetişime yönelik düzenlemeler ile işi koruma hedeflerinin yanında işler arası geçiş güvencesini taahhüt eden sosyo-politik yaklaşımı merkeze alınmaktadır.

1. Giriş

1980'li yıllardan sonra yaşanan teknolojik değişimleri kaynak olarak taşınan ve özellikle son yirmi yıllık süreci derinden etkileyen yapay zeka kavramı; üretimden hizmete, kamu sektöründen özel sektöre uzanan oldukça geniş kapsamlı ve derinlemesine etki ile çalışma ilişkilerini dönüştürmektedir. Özellikle istihdama yönelik tartışmalar ile ön plana çıkan kavram, yaratıcı-yıkım mekanizmasıyla kaybolacak veya ortaya çıkacak işleri bir arada bulundurmaktadır. Günümüz sosyo-ekonomik koşullarda belirleyici olan yapay zeka olgusu, işgücü piyasasında sosyal risklerin yeniden dağılımını önemli tartışma konusunu olarak karşımıza çıkarmaktadır. Diğer bir deyişle sosyo-ekonomik dönüşümün temel etkisi, güncel istihdam yapısının niceliğinin yanında niteliğini de etkilemiştir. Bu durum gelir istikrarını, çalışma koşullarını, iş güvencesini, sosyal hakları önemli biçimde dönüştürme kapasitesine sahip olduğunu göstermektedir. İstihdam riski, yalnızca işsiz kalma durumunun ötesinde çalışma ilişkilerinde yaşanan kırılganlıkların çoğul hale geldiği ve toplumsal olarak farklı yoğunluklarla ortaya çıktığı sosyal risk alanına dönüşmektedir (OECD, 2023). Özellikle refah devletlerinde yer alan post-endüstriyel dönüşümün karşısında yer alan riskler, sosyal politika literatüründe uzun vadede güncel sosyal problemler ortaya çıkarmaktadır. Bu kapsamda işsizlik, hastalık, yaşlılık vb. klasik risklerin yanında iş-aile dönüşümü, esnek işgücü piyasası, beşeri sermayede değişim gibi koşullardan dolayı riskler sürekli olarak değiştirmektedir (Taylor-Gooby, 2004). Yaşanan bu dönüşüm özellikle kırılgan-dezavantajlı kesimler üzerinde yoğunlaşmakta, sosyo-politik araçların parçalı hedefler, kurumsal eşgüdüm sorunları ve temsil zayıflıkları ile güncel risklere karşılık veremediği görülmektedir (Bonoli, 2005). Yapay zeka olgusu, işgücü piyasası bağlamında yaşanan bu risk yükünü başka bir boyuta taşımakta ve risklerin paylaşımlarının tanımlanması gerekliliğini daha görünür hale getirmektedir.

İşgücü piyasasında istihdam faktörüne ilişkin risklerin yeniden dağılımını açıklamada en önemli faktörlerden birisi teknolojik gelişmelerin meslekler ve görevler üzerindeki etkileridir. Teknolojinin rutin görevlerde emek yerine sermayeyi ikame etme potansiyelinin yüksek olduğu ve bu durum istihdam ile çalışma koşullarında kutuplaşma eğilimini artırdığı kabul edilmektedir (Autor vd., 2003). Bu bakış açısı ile gelecek dönemlerde beceri-görev-dijitalleşme üçgeninde bütüncül bir ilişkiyi ortaya çıkaran kurumsal tartışmalar önemli hale gelmiştir (Acemoglu ve Autor, 2011). Yapay zekaya dayalı sistemler ile

görev temelli yaklaşımların öneminin arttığı aşikar olduğu gibi sadece rutin görevlerin değil, metin temelli ve belirli bilişsel süreçlerin otonom hale geldiği ve ikame etkilerinin yaygınlaştığı bir işgücü piyasası süreci ortaya çıkmıştır (Gmyrek vd., 2025). Bu durum istihdam riski aracılığıyla işin kaybının yanında işin dönüşümü ve işler arası geçişlerin sıkılığına ilişkin tartışmayı gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla istihdam riskleri; işten çıkarılma olasılıklarının yerine beceri uyumsuzlukları, kariyer süreksizliği, ücret oynaklığı, çalışma süresinde dalgalanmalar gibi dinamik bir risk yapısı olarak değerlendirilmektedir.

Yapay zeka ile sosyal risklerin yeniden dağıtımındaki ikinci belirleyici faktör işin örgütlenme biçimi ve işyeri ilişkilerindeki dönüşümlerdir. Özellikle algoritmik yönetim, işe alım, vardiya süreçleri, performans değerlendirme gibi işin denetim ve kontrol kapasitesi yeniden yapılandırılmaktadır. Algoritmik yönetişim vasıtasıyla iş piyasasında kontrolleri izleme, puanlama, otonom denetleme ile tartışmalı hale geldiği ve çalışan özerkliğinin yanında iş temposunun da olumsuz etkilediği kabul edilmektedir (Kellogg vd., 2020). Bu kapsamda risk faktörü, sadece işsiz kalma ihtimalinden ibaret olmamakta, baskı ve denetleme mekanizmaları ile sürekli izlenme gibi durumlarla iş niteliğinde aşınma ortaya çıkabilmektedir. Sonuç olarak yapay zeka risk dağılımını hem işin kaybı hem de işin kırılgan yapısı düzleminde yeniden üretmektedir. Yeniden dağılım süreci toplumun farklı kesimleri için simetrik yapıda olmadığı açık bir durumdur. Rutin çalışma düzeninde çalışanlar, hızla dönüşen sektörlerde istihdam edilenler, işgücü piyasasına yeni giren gençler, sosyal koruma kapsamı dışında atipik istihdam biçimlerinde olumsuz etkilenmektedir. Benzer biçimde bakım yükü olarak ve kariyer riskleri ile karşı karşıya kalan kadınların istihdam süreksizliği, gelir istikrarsızlığı teknolojik gelişmeler vasıtasıyla derinleşebilmektedir (Taylor-Gooby, 2004). Bu bağlamda yapay zeka, eşitsizlik faktörüne kaynak oluşturan bir güç olmaktan ziyade mevcut eşitsizliklerin büyüdüğü ve risklerin dezavantajlı kesimlere doğru kaydırabilen bir hızlandırıcı etken olarak değerlendirilmektedir.

Nihai olarak bu bölüm yapay zeka çağında sosyal risklerin tekrardan dağılımı, istihdam ekseninde değerlendirilerek sosyal politikanın dönüşüm gündemini kavramsal ve kurumsal düzlemde temellendirmeyi hedeflemektedir. Böylelikle sosyal politikanın sadece işsizliği telafi etmesinin ötesinde istihdamın kırılganlaşmasını azaltan, beceri uyumunu güçlendiren, gelir dalgalanmalarını azaltan ve algoritmik yönetim biçimlerini hak temelli güvence altına alan bütüncül bir yapıda olduğu görülmektedir. Bu yaklaşım çerçevesinde yapay zeka vasıtasıyla üretkenlik ve verimlilik potansiyeli gözetilerek olası sosyal maliyetleri büyütmeden yönetebilmenin önemi tartışılmaktadır.

2. Sosyal Risklerin Yeniden Dağılımını Üreten Mekanizmalar

Yapay zekânın yaşama dahil olmasıyla istihdam risklerinin yeniden dağılımını, sadece bazı işlerin ortadan kaybolması şeklinde açıklamak yetersiz kalmaktadır. Buradaki gerçek dönüşüm, hizmet sunumunun ve üretimin görev bileşenlerinin yeniden düzenlenmesiyle meydana gelen çok boyutlu bir süreçtir. Görev-temelli yaklaşım, teknolojinin genellikle mesleğin tamamının değil, mesleğin içindeki bazı görevlerin dönüştüğünü göstermektedir. Böylelikle otomasyon kaynaklı yer değiştirme durumu, emek talebi ve emek payı üzerinde aşağı yönde bir baskı üretirken; teknoloji aynı zamanda yeni ürünler, görevler ve iş süreçleri yaratarak yeniden inşa etme etkisini de aktif hale getirebilir. İstihdam risklerinin yeniden dağılımı tek yönlü bir iş kaybı değil; aynı zamanda riskin işgücü piyasasında farklı gruplara çeşitli biçimlerde pay edildiği bir denge arayışı olarak tanımlanmaktadır (Acemoglu ve Restrepo, 2019). Bu yüzden istihdam riskini, sadece işsiz kalma olasılığı şeklinde değil işin yeniden tanımlanmasıyla ortaya çıkan beşerî sermaye uyumsuzluğu, geçiş maliyetleri ve çalışma koşullarındaki zorluklar gibi parametreler üzerinden yorumlamak gerekmektedir. Yapay zekanın istihdamda yarattığı dönüşümler genellikle dört farklı mekanizmada incelenmektedir. İlk mekanizma, yüksek risk grubundaki meslek söylemiyle görev heterojenliği tutumu arasındaki fark ile belirgin hâle gelmektedir. Mesleklerin büyük bir kısmını kapsayan tahminler, otomasyon riskini daha yüksek düzeyde göstermeye yatkın olmaktadır (Frey ve Osborne, 2017). Bunun aksine görev heterojenliğini ön plana çıkaran çalışmalar, benzer meslekler içinde açık ve kapalı görevlerin bir arada bulunması sebebiyle, işlerin tamamen kaybolmasından ziyade işlerin yeniden tasarlanmasının daha muhtemel olduğunu savunmaktadır (Arntz vd., 2016). Sosyal politika açısından bu ayrım ciddi bir sonuç üretmektedir. Riskin ağırlık noktası, işin kaybı kadar içerik değişimi sorununa kaymaktadır. Böylelikle eğitim ve istihdam ilişkisi, yeniden meslek edindirme ve yaşam boyu öğrenme tamamlayıcı politika alanı olmakla kalmayıp istihdamda risk yönetiminin merkezî bileşeni konumuna gelmektedir (OECD, 2023). İkinci mekanizma, kendinden önceki yapay zekânın otomasyon dalgalarından farklı olmaktadır. Bu farklar daha çok bilişsel içeriğe yoğunlaşmasıyla, mesleki düzen ve riskin ücret dağılımı içinde yayılabilmesi durumudur. Üretken yapay zekâ temelli yürütülen maruziyet çalışmaları, etkilenecek meslek sayısından ziyade etkilenecek görev payı oranı üzerinden düşünmeyi gerektirmektedir (Eloundou vd., 2024). Bu gibi durumlarda sosyal risklerin yeniden dağılımı ortaya çıkar. Böylelikle yüksek ücretli bilgi işlerinde görev bileşenleri değişiklik gösterebilirken, düşük ücretli işlerde risk çoğunlukla gelir istikrarı ve istihdam sürekliliği kanalıyla yoğunlaşmaktadır. Bu dağılım, sosyal politikanın sadece bir grubu kapsayan dar araçlarla değil, çeşitli risk türlerini içeren bütünleşik

bir perspektif ile yeniden tasarlanmasını zorunlu kılmaktadır. Yapay zekânın işletme düzeyinde yarattığı dönüşüm, üçüncü mekanizmanın kapsamındadır. Üçüncü mekanizmada teknoloji etkisi çoğunlukla makro ölçekte ani istihdam düşüşü şeklinde değerlendirilmemektedir. Ancak işletme düzeyinde görev ve beceri kombinasyonunun değiştiği ve belirli şekilde işe alımların azaldığı yönünde bulgular mevcuttur. Çevrimiçi ilan verileri kullanılarak yapılan bir çalışma, işletmelerde yapay zekâ benimsemesinin yükseldiğini, bazı becerilere olan taleplerde düşüş ve yeni becerilere yönelme olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu duruma ek olarak yapay zekâ yoğun işletmelerde, yapay zekâ dışı işe alımın azaldığına dair işaretler olduğu düşünülmektedir (Acemoglu vd., 2022). Bu durumda meslek ve sektör düzeyinde güçlü bir istihdam ya da ücret etkisine dönüşmemesi, dönüşümün bir süre mikro düzeyde yeniden yapılanma şeklinde devam edebileceğini düşündürmektedir. Sosyal politika açısından ise risk yaşandığında müdahale etmekten ziyade, dönüşümün işletme düzeyindeki ilk sinyallerini gözlemleyebilen erken uyarı ve geçiş destek kapasitesi, artan bir şekilde önemli hâle gelmektedir. Dördüncü mekanizma, riskin sadece istihdam durumunda değil, çalışma koşullarında ve işin niteliğinde üretilmesidir. Bu mekanizma da algoritmik yönetim tarzını ön plana çıkarmaktadır. Algoritmik yönetim, performans izleme, amaç belirleme ve iş akışını gerçek zamanlı yönlendirme gibi işlevlerle, çalışan üzerindeki denetim biçimlerini yeniden kurmakta ve yönetimsel kararların bir kısmını otomatikleştirmektedir. Bu prosedür, işin yapılmasını hızlandırabilir, çalışan özerkliğini zayıflatabilir ve itiraz kanallarını daraltabilir (Kellogg vd., 2020). Mevcut literatür, algoritmik yönetimin sadece platform çalışmasıyla sınırlı olmadığını ve daha geniş kurumsal uygulamalara örnek teşkil ettiğini işaret etmektedir. Böylelikle istihdam riskini psikososyal riskler ve işin sürdürülebilirliği boyutuyla birlikte ele almak daha doğru olmaktadır (Wood, 2021; Baiocco vd., 2022).

Sosyal politikanın geleneksel uygulama sınırlarının belirgin hâle gelmesi bu mekanizmaların ortak sonucudur. Klasik işsizlik sigortası ve ücret telafisi, riskin sadece işsiz kalma durumunda yoğunlaştığı varsayımına dayanmaktadır. Ancak yapay zekânın yoğunlaştığı durumlarda risk zamana yayılmakta, atipik çalışma türleriyle sınırlarını aşmakta ve algoritmik yönetimle çalışma koşullarının niteliğine nüfuz etmektedir. Bu yüzden sosyal politika, istihdam risklerini yalnızca telafi etmek yerine, istihdam beceri uyumunu artıran önleyici kapasiteyi, gelir dağılımını adil hale getiren kapsayıcı korumayı ve denetim gibi hak esaslı güvenceleri birlikte ele almak zorundadır (OECD, 2023; Razavi, 2022).

3. Sosyal Politikanın Yapay Zeka Aracılığıyla İşgücü Piyasasındaki Dönüşümü

Yapay zekanın işgücü piyasasında yer edinmeye başlaması ile istihdam riski, işsiz kaldıktan sonra telafi edilme düşüncesiyle açıklanamayacak kadar erken başlamakta ve tek bir statü düşmesine indirgenemeyecek kadar yaygın bir şekilde seyretmektedir. Becerilerin hızla değişimi, iş örgütlenmesinin veri tabanlı hale gelmesi ve görevlerin yeniden düzenlenmesi; kırılganlığı işsiz kalma anından hemen önce iş yaşamının içine taşımaktadır. Bu durum, tarihsel olarak sosyal politikanın güçlü olduğu alanları (işsizlik ödeneği, gelir telafisi, kısa dönemli destekler) değersizleştirmemektedir. Ancak sosyal riskin zamanlamasındaki değişim, politikanın gecikmeli onarımı yerine erken müdahale inşası üzerinden kurgulanmasını gerektirir. Sosyal yatırım perspektifi, beşerî sermayenin yaşam boyu gelişimini ve istihdama katılımını kolaylaştıran altyapılara öncelik vermesini açıklayıcı bir çerçeve sunmaktadır (Cefalo ve Kazepov, 2018; Morel vd., 2012). Bu duruma ilaveten sosyal yatırım, istihdamı güçlendirmesine rağmen eşitsizlik ve yoksulluk sonuçlarının kendiliğinden iyileşmeyebileceği uyarısını da içermektedir. Sosyal politika kurgusunda katılım ve gelir güvencesi hedefinin bir arada düşünülmediği durumlarda koruma eksiklikleri kalıcılaşabilir (Vandenbroucke ve Vleminckx, 2011). Böylelikle yapay zekâ döneminde dönüşüm, sadece beşerî sermaye politikalarını artırmak ile değil aynı zamanda gelir güvencesi, beceri ve haklara erişim boyutlarını tek bir tasarım içerisinde birbirine bağlamaktır.

Sosyal politika dönüşümün kurumsal dili, Avrupa sosyal politika tartışmalarında güvence ve esneklik dengesini sağlamayı amaçlayan esneklik yaklaşımıyla erken dönemden bugüne değin şekillenmiştir. Esneklik yaklaşımının iddiası, işgücü piyasasında uygulanabilirliği yüksekken, geçiş dönemlerinde beceri uyumsuzluğu ve gelir kaybı riskini düşürecek güvence mekanizmaları güçlendirilmelidir (European Commission, 2007). Sonrasında gelen politika önerileri, istihdamda kalma süresini artıran aktif politikaların, modern sosyal koruma politikaları ile düşünülmesi gerektiğini vurgulamıştır (European Commission, 2008). Bu tartışma yapay zekâ çağında daha önem arz etmektedir. Çünkü dönüşüm yalnızca işler arası geçişleri artırmakla yetinmemekte, aynı iş içinde performans ölçümünü ve görev setlerini de hızla değiştirmektedir. Bu sebeple işgücü piyasasındaki geçişleri öngörülebilir hale getirmek için sosyal politika uygun tasarımlar sunmaktadır. Aynı zamanda sosyal politika, dönüşüm kaynaklı dağılımsal kayıpları telafi edecek gelir desteklerini yeniden kazandırma kapasitesini ve hizmet altyapısını birlikte değerlendirir. Sosyal politikanın dönüşümünü gerekli olarak niteleyen önemli bir durum; istihdam riskinin sadece gelir esaslı değil, aynı zamanda çalışma koşullarının yönetimi üzerinden de riskin üretildiğini ortaya koymaktadır. Algoritmik yönetim

uygulamalarının yaygınlık kazanması, vardiya planlama, performans puanlama gibi birçok alanda çalışanların özerkliği, çalışma temposu ve adalet beklentisi üzerinde yeni bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Son dönemde Avrupa kurumlarının bulguları, algoritmik yönetim etkisinin çalışma yaşamında büyük oranda hissedildiğine dikkat çekerken; düzenleme gündemi de mevcut riskin sosyal politikanın işyeri standartları boyutu ile doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir (Faioli, 2025).

Bu perspektif ile geliştirilen düzenleyici yaklaşım, sadece etik ilkelerle bağlı kalmadan aynı zamanda somut güvenceler üretmektedir. Örneğin, insan gözetimi, açıklama ve itiraz kanalları, bilgi verme yükümlülükleri, algoritmik kararların çalışma koşullarına etkisi ve veri kullanımı üzerinde denetim gibi konular yaygınlaşarak sosyal politika araç setinin parçasına dönüşmektedir (Bennett Moses vd., 2021). Böylelikle sosyal politikanın dönüşümü yapay zekâ çağında, sadece refah transferlerinin seviyesini değil ayrıca emeği savunan kurumsal hakları, denetim prosedürünü ve yönetişim kapasitesini de kapsamına dahil etmektedir. Çalışmanın bu bölümünün çizgisinde sosyal politikanın dönüşümü, statü esaslı bir telafi düzeninden geçiş temelli bir risk yönetimine evrilmeyi ifade eder. Geçiş temelli yaklaşım prensibi, yalnızca işsiz kalma durumuna odaklanmak yerine, istihdamın devamlılığını bozan eşiklerin tümünde; görevlerin değişmesi, gelir dalgalanması, becerinin eskimesi ve işin yoğunlaşması gibi durumlarda önleyici ve kapsayıcı mekanizmalar geliştirmeyi gerektirir. Bu yüzden yapay zekâ çağında uygulanması gereken sosyal politika anlayışı, bir taraftan beşerî sermayeyi ve hizmet altyapısını sağlamlaştıran sosyal yatırım araçlarının, diğer taraftan gelir güvencesini ve adil dağılımı muhafaza eden geleneksel koruma mekanizmalarının bir arada ele almasını önemli hale getirmektedir. Ayrıca çalışma hayatında algoritmik kararların hesap verebilirliğini ve sınırlarını düzenleyen yeni jenerasyon güvenceleri de eş zamanlı tasarlaması beklenmektedir.

4. Politika araç setinin yeniden kurgulanması: geçişlerin finansmanı, beceri ekosistemi ve algoritmik yönetişim

Yapay zekânın yaygın kullanımıyla birlikte sosyal politikanın dönüşümünün somutlaştığı görülmektedir. İş riskinin önemli bir bölümü işten önce veya iş içinde toplandığı durumda ve istihdam riski statü dönüşümlerinde yoğunlaşmadığında hangi araçların bu kırılganlığı hafifletebileceğine dair sorgulamalar mevcuttur. Bu soruya karşı verilecek cevap, klasik sosyal koruma araçlarını tamamen terk etmekten ziyade bu enstrümanları **geçiş odaklı** bir şekilde güncellemek ve yeni oluşabilecek risklere uygun biçimde tamamlamaktır. Yapay zekânın emek piyasası üzerindeki etkilerine yönelik güncel değerlendirmeler, riskin hem iş kaybı düzeyinde hem de yeniden tahsis,

verimlilik ve ücret yapısındaki muhtemel ayrışmalar üzerinden de işlediğini vurgulamaktadır. Bu yüzden koruma ve yeniden tahsis ikilisinin birlikte daha etkili olacağı düşüncesiyle ikisinin birlikte tasarlanması önerilmektedir (Liang, 2024). Bu bakış açısıyla sosyal politika, dönüşüm dönemlerinde zararı gideren bir refah devleti niteliğini temsil etmekten ziyade, dönüşümü yönetebilen bir risk paylaşım mekanizmasına evrilmektedir. Bu mekanizmanın ilk temel bileşeni, geçişlerin finansmanıdır. Yapay zekâ ile hız kazanan iş dönüşümleri ve geçişleri, birçok çalışanda kısa süreli ancak yinelenen gelir kayıpları ve muğlaklık üretmektedir. Bu nedenle dışlanma ve yoksulluk riski hem işsiz kalma durumunda hem de **gelir esnekliğinin arttığı** dönemlerde yoğunlaşabilir. Hanelerin istikrarsız gelir akışları ve finansal kırılganlıkları üzerine yapılan çalışmalar, modern işgücü piyasalarında belirsizliğin sıradanlaştığını ve küçük şokların dahi refah kaybı üretebildiğini göstermektedir (Morduch ve Schneider, 2017). Bu bulgu ışığında, sosyal korumanın sadece işsizlik sigortasıyla sınırlı olduğu düşüncesi önemini kaybeder. Çünkü gelir kaybı işsizlik hali yaşanmamasına rağmen gerçekleşebilmektedir. Bu yüzden geçiş odaklı sosyal politika, dönüşüm şoklarında eşleşmeyi korurken iş kaybını engelleyebilen kısa süreli mekanizmaları (kısa çalışma vb. düzenekleri) daha yapısal bir tampon olarak görmektedir. Aynı zamanda işten işe geçişlerde yaşanan ücret kayıplarını sınırlayacak ya da en aza indirebilecek araçları gündeme taşır. Kısa çalışma uygulamalarının uygun koşul ve tasarımlarda istihdam kaybını azaltabildiğine dair görüş alandaki çalışmalar ile desteklenmektedir. Ayrıca bu uygulamaların dönüşüm dönemlerinde kritik olabileceği savunulmaktadır (Cahuc vd., 2018). Diğer yandan ücret kayıplarını azaltmayı amaçlayan geçiş destekleri, ücretlerin aşağı yönlü hareketinin kalıcı refah kaybına dönüşmesini engellemeyi ve yeniden istihdama geçişin hızını artırmayı hedeflemektedir (Kletzer ve Litan, 2001). Yapay zekâ döneminde bu araçların sosyal politika açısından anlamı hem gelir telafisini hem de **iş değişimini teşvik eden, ama maliyetini bireye yüklemeyen** bir geçiş düzeni kurabilmesidir. Yapının ikinci bileşeni, beceri ekosisteminin kurumsal kapasitesidir. Yapay zekânın yaygın etkisi, yeniden beceri kazandırma ihtiyacını düşük becerili işlerle sınırlamaktan ziyade orta becerili işlerin değişmesi ve bilgi yoğun işlerin yeniden düzenlenmesiyle daha geniş bir kitleyi kapsamaktadır. Bu yüzden beceri politikaları, kurs arzı niteliğinden çok emek piyasasıyla uyumlu çalışan bir geçiş altyapısına dönüşmektedir.

İlk olarak aktif işgücü politikalarına yönelik değerlendirmeler, programların etkisinin uygulama kapasitesine ve hedeflemeye güçlü şekilde bağlı olduğunu, özellikle iyi tasarlanmış programların istihdam üzerinde etki üretebildiğini göstermektedir (Card vd., 2018). Bu bulgu, yapay zekâ çağı içinde yeniden beceri kazandırma politikalarının; eğitim, doğru hedefleme ve işverenle iletişim kurma

üzerinden kurgulanmasını gerektirir. İkinci husus; yetişkin öğrenmesi literatürü, güvencesiz ve düşük becerili işgücünün eğitime katılımda geride kaldığını, katılım engellerinin (bakım yükü, maliyet, zaman, iş güvencesizliği) ortadan kaldırılmadığı zamanlarda beceri stratejilerinin eşitsizliği büyütebileceğini vurgulamaktadır (OECD, 2019). Bu yüzden sosyal politika açısından beceri ekosisteminin dönüşümü, sadece eğitim programlarını artırmamakta aynı zamanda bakım hizmetleri, eğitim izni, kariyer danışmanlığı ve gelir desteğini birlikte sunarak katılım kapasitesi yaratmaktır. Üçüncü yapı bileşeni, algoritmik yönetişimdir ve yapay zekâ çağı içinde sosyal politikanın dönüşümünü klasik kalıpların ötesine taşır. Çünkü risk yalnızca piyasadaki dalgalanmalardan değil, işyerindeki karar süreçlerinin otomasyonundan da üretilmektedir. Algoritmik yönetim yaygınlaşmakta ve firmaların çalışan yönetiminde algoritmalardan yararlanmaktadır. OECD'nin 6 ülkede yürüttüğü işveren anketine dayanan çalışma, algoritmik yönetimin işyerlerinde büyük oranda benimsendiğini ve yönetim eksikliklerinin iş sağlığı ve şeffaflık açısından önem taşıdığını ortaya koymaktadır (Milanez vd., 2025). Avrupa Parlamentosu'nun 2025 tarihli incelemesi de algoritmik yönetimin platform çalışmasıyla sınırlı kalmadığını sağlık, lojistik ve imalat gibi sektörlerde yaygınlık kazandığını ve mevcut denetleyici çerçevelerde çalışanın korunması açısından boşluklar bulunduğunu vurgulamaktadır (European Parliament, 2025). Sosyal politika açısından bu bulgular iki sonuç doğurur. Birinci sonuç, çalışma standartlarının veri temelli yönetim boyutunu içerecek şekilde genişlemesi gerekmektedir. Çünkü çalışma standartları performans puanlama, otomatik değerlendirme sistemleri, çalışma temposu, adil muamele ve dinlenme hakkı üzerinde doğrudan etkiler yaratabilmektedir. İkincisi, algoritmik karar süreçlerinde insan gözetimi ve itiraz hakkı, bilgilendirme, açıklama gibi güvenceler riskin adil dağılımını sağlayan kurumsal mekanizmalardır. Bu çizgide platform çalışmasına yönelik düzenlemeler, veri koruması ve algoritmik yönetim boyutunu çalışma koşullarının gerekli bir parçası olarak değerlendirmesi açısından sosyal politika dönüşümünün yönünü göstermektedir (Deganis vd., 2021).

Yapay zekâ çağında bu üç bileşenin bir araya gelmesi sosyal politika dönüşümünün tek bir boyut ile açıklanamayacağını göstermektedir. Geçişlerin finansmanı olmadan yeniden beceri edinmeye talep sınırlı kalabilir. Beceri ekosistemi sağlamlaşmadan gelir telafisi, geçişleri hızlandırmaktan ziyade bekleme süresini uzatabilir. Algoritmik yönetimin yokluğunda ise işin niteliğinde üretilen riskler kırılgan gruplar üzerinde yoğunlaşabilir. Bu yüzden etkili sosyal politika, tüm bileşenleri tek bir mekanizma halinde birleştirir. Böylelikle geçişi hızlandıracak beceri ve eşleştirme kapasitesini kurar, geçiş dönemlerini finanse eder, işyeri ve kamu hizmetlerinde algoritmik kararların adil süreç içerisinde işlemesini güvence altına alır. Dolayısıyla böyle bir bütüncül yaklaşım, yapay

zekânın verimlilik potansiyelinin toplumsal maliyete dönüşmeden yönetilmesi için de en uygun zemini sunabilir (Goralski ve Tan, 2020).

5. Yapay Zeka Aracılığıyla Dönüşen Sosyal Politikanın Performansına Dayalı Değerlendirme

Teknolojik gelişmenin yüksek seviyede nüfuz ettiği dönem itibariyle sosyal politikaya yönelik konuların geçiş odaklı yeniden kurgulanması, sadece doğru araçlarla değil aynı zamanda riskin yeninden dağılımını değerlendirmeyi gerektirmektedir. İş geçişlerinin sıklaştığı işgücü piyasasında iş, istihdam, ücret kayıplarına yönelik oynaklığın doğal hale gelmesi, atipik istihdama yönelik sosyal korumanın gerekliliği ve algoritmik yönetiminde hak temelli mekanizmanın gelişmesi önemli hale gelmektedir. Bu sebeple klasik işsizlik oranları ve istihdam seviyesi göstergelerin ötesine gerecek iş geçişlerinin hızı ve niteliğinin değerlendirilmesi yapılmaktadır. İş güvencesinin sadece işte yer alma ile değil iş geçişlerine yönelik risklerin giderilmesi ile sağlanması ve böylelikle klasik statünün yerine esnek iş geçişlerine kayılması önem arz etmektedir (European Commission, 2007; Muffels ve Wilthagen, 2002). Bu bakış açısıyla yapay zeka aracılığıyla dönüşüm; tek seferli iş kaybı değil, işgücü piyasasında sürekli olağan yer değiştirmeyi olanak tanıyan mekanizmanın gelişimidir.

İşler arası geçişlerde ilk kritik boyut çalışanın yeniden istihdam edildiği süreç kadar işin niteliğine yönelik durumdur. Yapay zekaya dayalı yeniden tahsis süreçlerinde çalışanların bir kısmı çalışma koşullarının seviyesini düşürerek istihdam edilme durumunda kalmaktadır. Bu kapsamda işsizliğin süresinin kısalmasına rağmen çalışma koşullarının niteliği de düşmektedir. Bu durum refah kaybı riskini ortaya çıkarmaktadır. Bu probleme yönelik olarak ücret sigortasına ilişkin değerlendirmeler önemli hale gelmekte ve gelir kaybı riskini tamponlayarak işgücü piyasasında uyumu kolaylaştırması beklenmektedir. Olası ücret sigortası yaklaşımı, işgücü piyasasında dinamikleri ve yeniden tahsis kalitesini etkilemekte ancak bu durum programın altyapısına bağlı kalmaktadır (Hyman vd., 2024).

İkinci boyut ise aktif işgücü politikalarının (beşeri sermaye artırımı, işbaşı eğitim, danışmanlık vb.) koşullarına yönelik çıkarımlara dayanmaktadır. Yapay zekaya dayalı beceri politikalarının tahsis edilmesi, katılım kapsamını ve işgücü piyasası uyumunu artırma potansiyeli taşımaktadır. Aktif işgücü piyasası politikalarının ortalama etkisi yüksek olmakta ancak etkiler programın türüne, hedef grubuna, yer ve zaman bağlamına göre değişmekte ve niteliği buna göre dönüşüm yaşamaktadır (Card vd., 2018). Bu sebeple değerlendiricilerin, programın kısa vadedeki etkisinden ziyade orta ve uzun vadede sürekliliği ve

işgücü piyasasına uyumu dikkat edilmesi gereken bir husustur. İş geçişlerinde kırılgan durumda olma potansiyeli taşıyan yetişkinler için beceriye dayalı gelişimin kapsayıcılığı ve desteklerin sürekliliği önemli hale gelmektedir (OECD, 2019).

Üçüncü boyut ise yapay zeka dönemi dahilinde riskin sadece istihdam statüsüne dayalı değil, işin niteliği ve karar süreçlerinde üretildiği koşullar özelinde olduğu görülmektedir. İşgücü piyasasında teknolojik gelişmelerin yaygınlık kazanması, algoritmik yönetim anlayışını yaygınlaştırarak; performans izleme, değerlendirme ve kontrol etme süreçlerini mümkün kılmaktadır. Bu durum çalışanlar açısından stres, iş yoğunluğu, baskı gibi mekanizmalar açısından risk niteliği oluşturmaktadır. Bu kapsamda sosyo-teknik gelişmeler teknolojinin örgütsel yönetim ve güç ilişkilerini biçimlendirici bir yönetişim koşulu yarattığı vurgulanmaktadır (Jarrahi vd., 2021; Zhang, 2025). Algoritmik yönetim anlayışı ile çalışanlar sürekli takip edildiği gibi aynı zamanda itiraz mekanizmasına erişim ve hatalı kararları minimize eden bir yapı içerisinde yer almaktadır. Bu kapsamda algoritmik yönetişim çalışanlar açısından riskler barındırdığı gibi düzenleme ve denetim kapasitesinin ölçülmesini gerekli kılar (Milanez vd., 2025). Böyle bir değerlendirme mekanizması, kurumların hesap verebilirliğini güçlendiren bir sosyal politika dönüşümü açısından kritik öneme sahip olmaktadır. Nihai olarak tüm göstergeler bütünleştirildiğinde sosyal politika araçlarıyla oluşturulacak altyapı ile yapay zeka riskinde yeniden dağılım süreci yaşanabilecektir. Bu sebeple değerlendirme süreçleri, yapay zekâ çağında sosyal politikanın dönüşümünü teknik bir performans ölçümü olarak değil, riskin toplumsal maliyetini azaltmaya yönelik bir kurumsal öğrenme süreci olarak ele alınmalıdır.

6. Sonuç

Araştırma, yapay zeka çağında yüksek düzeyde yer alan istihdam risklerinin tek boyutlu bakış açısına odaklanmaktan ziyade çok boyutlu mekanizma tarafından etkilenen sosyal politika dönüşümünün gerekliliğini tartışmıştır. Riskin olağan bir olgu olduğu kabul edilerek yeniden dağılımı, sadece belirli işlerin ortadan kalkması ile sınırlandırılmamakta olup iş geçişleri, beceri uyumsuzluğu, çalışma koşullarında dalgalanmaların normalleşmesi ve işin örgütlenmesinde veri temelli kararların yaygınlaşması üzerinden tanımlanmaktadır. Refah devletlerinde yer alan klasik pasif istihdam politikaları ile telafi mantığının önemi korunmakta ancak tek başına yeterli görülmemektedir. Nitekim yapay zeka olgusu, toplumsal risklerin zamanlamasını kısa vadede yayarak işsizlik statüsünü çalışma yaşamında olağan bir geçiş faktörü olarak ortaya çıkarmaktadır. Bu kapsamda sosyal politikaya yönelik başarı, sadece işsizlik

oranı üzerinden değil iş geçişlerinin ne kadar yönetilebilir olduğu üzerinden göstermektedir.

Bu çalışmaya ilişkin nihai çıktı; beceriye dayalı ekosisteminin gelir-istihdam güvencesi ile eklemlenmesi gerekliliğini ve bu yapının kurumsal kapasite ile desteklenerek riskin yeniden dağılımını gerçekleştirmeye ilişkin literatürü değerlendirmektir. Bu çerçevede bazı değerlendirmelerde bulunmak mümkündür.

Teknik gelişmeler, sosyal yatırım yaklaşımını ön plana çıkaran beşeri sermaye ve hizmet altyapısını güçlendirmekte olup sosyal sermayenin eşitsiz ve yoksulluk üzerinde otomatik bir iyileşme yaratmayacağına dair eleştiriler de yer almaktadır. Buna yönelik politikaların kapsayıcı biçimde tasarlanmadığı; bakım yükü, zaman kısıtları, gelir ve istihdam kaygısı gibi sorunlarda sınırlı kaldığı durumlarda beceriye yönelik politikalar ve dönüşüm maliyetleri kırılgan kesimler üzerine bırakılabilmektedir (Cantillon, 2011). Bu sebeple yapay zekanın hakim olduğu dönem itibariyle sosyal politika, beşeri sermaye artırımlarını aşarak işgücü piyasasını, iş geçişlerini temin edebilecek koşullar üzerinde inşa etmelidir. Aktif işgücü politikalarına ilişkin literatüre göre program etkisinin, hedefleme ve uygulama kapasitesine bağlı olduğu gözetilirken ölçülebilir bir performans rejimi ile yönetilmesi önem arz etmektedir (Card vd., 2018).

Geçiş odaklı yaklaşıma yönelik diğer bir önemli unsur, geçişlere ilişkin telafi edici faktörlerin sadece işsizlik olgusuna entegre edilmesinin ötesine geçilmesidir. Yapay zeka ve onun getirdiği dönüşümler; kısa vadede ancak sürekli gelir kayıplarını, ücret ve istihdam istikrarsızlığını artırabilmekte olup işten işe geçişlerin maliyetini bireylerin tek başına taşıdığı bir rejim, uyumu yavaşlatmakta ve eşitsizliği büyütmektedir. Bu sebeple kısa vadede dalgalanmaları gideren ve iş-ücret kaybını sınırlayan sistemlerin gelişimi, işlevsel bir tampon görevi üstlenebilme potansiyeli taşımaktadır (Cahuc vd., 2018). Teknolojik gelişmelerin yüksek seviyede yaşandığı dönem itibariyle sosyal korumanın kapsayıcı olma hedefi yeniden tanımlanmalıdır. Bu kapsamda amaç, sadece daha fazla kişiyi sisteme dahil etmenin ötesinde işler arasındaki gelir ve istihdam kaybına ilişkin maliyetlerden yaşanacak olası riskleri koruma kapasitesi üretmektir. Diğer bir belirleyici etken, sosyal risklerin yeniden dağılımının sadece piyasa mekanizmaları üzerinden değil, iş yönetimi ve karar süreçleri üzerinden sağlanmasıdır. Yapay zeka destekli algoritmik yönetim anlayışı, çalışma ilişkilerinde katı denetim, kanıta dayalı hesap verilebilirlik vb. kontrol süreçlerinde politikaların ayrılmaz bir dolaylı parçası haline gelmiştir (Milanez, 2025). Bu teknoloji tabanlı dönüşüm, etik tartışmaların ötesinde düzenleyici çerçeveler ile denetim kapasitesini artırmaktadır. Kitlesel işyeri bağlamında algoritmik yönetim platformlarla sınırlı kalmamakta aynı zamanda

iş hukukuna dayalı olarak çalışma standartlarında yeni boşluklar yarattığını göstermektedir (EPRS, 2025). Dolayısıyla yapay zekaya dayalı sosyal politika anlayışında dijitalleşen iş düzeni üzerinden adil süreçlerin güvence altına alınması gerektiği yönetişim kapasitesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Nihai olarak teknolojik ilerlemeler ve yapay zeka temelli sosyal risklerin toplumsal maliyete dönüşmemesi adına kurumsal tasarımın gelişimi gerekmektedir. Üretken yapay zekanın işgücü piyasalarına etkisi gözetilerek dönüşümün verimlilik artışı ve yeniden dağılımdaki gerilimlerin üreteceği politika uygulamalarının geliştirilerek sosyal koruma kapsamı artırılmaktadır. Böylelikle iş geçişlerine yönelik telafiler ve finansal kayıpları azaltan, beceri uyumunu hızlandıran, algoritmik karar süreçlerinde güvence sağlayan, riskin adil dağılımının gerçekleştirildiği, işgücü piyasası mekanizması önerilmektedir. Refah devleti anlayışı ile klasik telafi edici düzen korunduğu gibi yapay zekanın getirisi olarak dönüşümü yöneten bir kurumsal yapının inşası önemli hale gelmektedir.

Kaynakça

Acemoglu, D., & Autor, D. (2011). Skills, tasks and technologies: Implications for employment and earnings. In Handbook of labor economics (Vol. 4, pp. 1043-1171). Elsevier.

Acemoglu, D., & Restrepo, P. (2019). Automation and new tasks: How technology displaces and reinstates labor. Journal of economic perspectives, 33(2), 3-30.

Acemoglu, D., Autor, D., Hazell, J., & Restrepo, P. (2022). Artificial intelligence and jobs: Evidence from online vacancies. Journal of Labor Economics, 40(S1), S293-S340.

Arntz, M., Gregory, T., & Zierahn, U. (2016). The risk of automation for jobs in OECD countries: A comparative analysis.

Autor, D. H., Levy, F., & Murnane, R. J. (2003). The skill content of recent technological change: An empirical exploration. The Quarterly journal of economics, 118(4), 1279-1333.

Baiocco, S., Fernández-Macías, E., Rani, U., & Pesole, A. (2022). The algorithmic management of work and its implications in different contexts (No. 2022/02). JRC Working Papers Series on Labour, Education and Technology.

Bennett Moses, L., Valentine, K., & Chan, J. (2021). Data Practices in a Web of Values: Reflections on the Gap between Ethical Principles and Data-Driven Social Policy. Big Data for Australian Social Policy (Academy of Social Sciences in Australia, 2021), 105-119.

Bonoli, G. (2005). The politics of the new social policies: providing coverage against new social risks in mature welfare states. Policy & politics, 33(3), 431-449.

Cahuc, P., Kramarz, F., & Nevoux, S. (2018). When short-time work works. Banque de France. https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3247486

Cantillon, B. (2011). The paradox of the social investment state: growth, employment and poverty in the Lisbon era. Journal of European social policy, 21(5), 432-449.

Card, D., Kluve, J., & Weber, A. (2018). What works? A meta analysis of recent active labor market program evaluations. Journal of the European Economic Association, 16(3), 894-931.

Cefalo, R., & Kazepov, Y. (2018). Investing over the life course: The role of lifelong learning in a social investment strategy1. Studies in the Education of Adults, 50(2), 203-218.

Deganis, I., Tagashira, M., & Yang, W. (2021). Digitally enabled new forms of work and policy implications for labour regulation frameworks and social protection systems.

Eloundou, T., Manning, S., Mishkin, P., & Rock, D. (2024). GPTs are GPTs: Labor market impact potential of LLMs. Science, 384(6702), 1306-1308.

EPRS (European Parliamentary Research Service). (2025). Digitalisation, artificial intelligence and algorithmic management at the workplace: Implications for working conditions and labour law (EPRS Study No. 774670). European Parliament.

European Commission. (2007). Towards common principles of flexicurity: More and better jobs through flexibility and security (COM(2007) 359 final). Commission of the European Communities.

European Commission. (2008). Report of the mission for flexicurity. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities.

Faioli, M. (2025). Digitalisation, artificial intelligence and algorithmic management in the workplace: Shaping the future of work. Available at SSRN 5665734.

Frey, C. B., & Osborne, M. A. (2017). The future of employment: How susceptible are jobs to computerisation?. Technological forecasting and social change, 114, 254-280.

Gmyrek, P., Berg, J., Kamiński, K., Konopczyński, F., Ładna, A., Nafradi, B., Rosłaniec, K., & Troszyński, M. (2025). Generative AI and jobs: A refined global index of occupational exposure (No. 140). ILO Working Paper.

Goralski, M. A., & Tan, T. K. (2020). Artificial intelligence and sustainable development. The International Journal of Management Education, 18(1), 100330.

Hyman, B. G., Kovak, B. K., & Leive, A. (2024). Wage insurance for displaced workers (No. w32464). National Bureau of Economic Research.

International Labour Office. (2021). The algorithmic management of work. International Labour Organization.

Jarrahi, M. H., Newlands, G., Lee, M. K., Wolf, C. T., Kinder, E., & Sutherland, W. (2021). Algorithmic management in a work context. Big data & society, 8(2), 20539517211020332.

Kellogg, K. C., Valentine, M. A., & Christin, A. (2020). Algorithms at work: The new contested terrain of control. Academy of management annals, 14(1), 366-410.

Kletzer, L. G., & Litan, R. E. (2001). A prescription to relieve worker anxiety (No. PB01-02).

Liang, Y. (2024). The impact of artificial intelligence on employment and income distribution. Journal of Education, Humanities and Social Sciences, 27(1), 166-171.

Milanez, A., A. Lemmens and C. Ruggiu (2025), "Algorithmic management in the workplace: New evidence from an OECD employer survey", OECD

Artificial Intelligence Papers, No. 31, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/287c13c4-en.

Morduch, J., & Schneider, R. (2017). The financial diaries: How American families cope in a world of uncertainty. Princeton University Press.

Morel, N., Palier, B., & Palme, J. (Eds.). (2012). Towards a social investment welfare state?: ideas, policies and challenges. Policy Press.

Muffels, R., Wilthagen, T., & Heuvel, N. V. D. (2002). Labour market transitions and employment regimes: Evidence on the flexibility-security nexus in transitional labour markets.

OECD (2019), Getting Skills Right: Future-Ready Adult Learning Systems, Getting Skills Right, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/9789264311756-en.

OECD (2023), OECD Employment Outlook 2023: Artificial Intelligence and the Labour Market, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/08785bba-en.

Razavi, S. (2022). Making the right to social security a reality for all workers. The Indian Journal of Labour Economics, 65(2), 269-294.

Taylor-Gooby, P. (Ed.). (2004). New risks, new welfare: the transformation of the European welfare state. OUP Oxford.

Vandenbroucke, F., & Vleminckx, K. (2011). Disappointing poverty trends: is the social investment state to blame?. Journal of European social policy, 21(5), 450-471.

Wood, A. J. (2021). Algorithmic management consequences for work organisation and working conditions (No. 2021/07). JRC working papers series on labour, education and technology.

Zhang, M. M., Cooke, F. L., Ahlstrom, D., & McNeil, N. (2025). The rise of algorithmic management and implications for work and organisations. New Technology, Work and Employment, 40(3), 659-671.

Yapay Zeka Çağında Sosyal Sorunlar ve Sosyal Politika-I

Editör:
Mehmet YILMAZ

ÖZGÜR YAYINLARI